

**KOHESI GRAMATIKAL SAHA LEKSIKAL
WONTEN WACANA KUMPULAN “KHOTBAH JANGKEP” ING GKJ
(GEREJA KRISTEN JAWA)**

SKRIPSI

**Dipunaturaken Dhumateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Kangge Jangkepi Satunggaling Sarat
Minangka Srana Nggayuh Gelar Sarjana Pendidikan**

dening

Angga Dicky Krisnawan

NIM 10205244029

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2015**

**KOHESI GRAMATIKAL SAHA LEKSIKAL
WONTEN WACANA KUMPULAN “KHOTBAH JANGKEP” ING GKJ
(GEREJA KRISTEN JAWA)**

SKRIPSI

**Dipunaturaken Dhumateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Kangge Jangkepi Satunggaling Sarat
Minangka Srana Nggayuh Gelar Sarjana Pendidikan**

dening

Angga Dicky Krisnawan

NIM 10205244029

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2015**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan “*Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wonten Wacana Kumpulan “Khotbah Jangkep” ing GKJ (Gereja Kristen Jawa)* menika saged dipunujekaken ing pandadaran awit sampun pikantuk palilah saking dosen pembimbing.

Yogyakarta, 26 Februari 2015

Pembimbing I

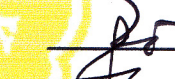

Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum.
NIP. 19571231 198303 2 004

Pembimbing II

Avi Meilawati, S.Pd, MA
NIP. 19830502 200912 2 003

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahanipun *Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wonten Wacana Kumpulan “Khotbah Jangkep” ing GKJ (Gereja Kristen Jawa)* menika sampun dipunandharaken wonten ing *pendadaran* sangajenging *Dewan Penguji* wonten tanggal 13 Maret 2015 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M.Hum	Ketua Penguji		18/3 2015
Avi Meilawati, S.Pd., M.A.	Sekretaris Penguji		18/3 2015
Dr. Mulyana, M.Hum	Penguji I		18/3 2015
Prof.Dr. Endang Nurhayati, M.Hum	Penguji II		18/3 2015

Yogyakarta, 19 Maret 2015
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.

NIP. 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingang tandhatangan wonten ngandhap punika, kula:

Nama : Angga Dicky Krisnawan

NIM : 10205244029

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

Ngandharaken bilih *karya ilmiah* ingkang kula damel punika saestu damelanipun kula piyambak. Samangertos kula, *karya ilmiah* punika wosipun dereng dipunserat dening tiyang sanes, kajawi babagan tartamtu ingkang kula pundhut minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha *etika* panyeratan *karyailmiah*.

Seratan wonten wedharan punika dipunserat kanthi saestu, manawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan punika boten leres, bab punika dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 27 Februari 2015

Panyerat,

Angga Dicky Krisnawan

SESANTI

“Ditapak pipi kiwamu, paringana pipi tengenmu”

(Alkitab, Lukas 6:25)

PISUNGSUNG

Kanthi raos puji sukur dhumateng Gusti Allah, *karya ilmiah* menika kula
pisusungaken dhumateng Bapak saha Ibu ingkang tansah paring donga pangestu
saha panyengkuyung satemah tugas akhir menika saged karampungaken.

PRAWACANA

Puji sukur dhumateng ngarsanipun Gusti Allah ingkang Maha Kuwaos ingkang sampun paring berkah saha kawelasan dhateng panyerat satemah panaliten kanthi irah-irahan “*Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wonten Wacana Kumpulan “Khotbah Jangkep” ing GKJ (Gereja Kristen Jawa)*” saged kaimpun kangge njangkepi satunggaling sarat kangge pikantuk gelar *Sarjana Pendidikan*.

Skripsi punika saged karampungaken tamtu amargi pambyantu saha panyengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking punika, panyerat ngaturaken aguning panuwun dhateng :

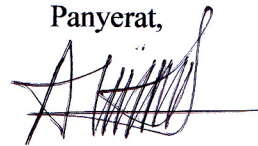
1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M. Pd MA, minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring panjurung dhateng kula sinau wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta.
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd. minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi menika.
3. Bapak Prof. Dr. Suwardi, M. Hum minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring pandom anggen kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
4. Ibu Dra. Siti Mulyani M. Hum minangka Penasehat Akademik ingkang kanthi sabar anggenipun bimbing kula salebeting sinau wonten Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
5. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati M. Hum minangka Pembimbing I, ingkang sampun paring bimbingan dhateng panyerat kanthi tlatos saha sabar.
6. Ibu Avi Meilawati S. Pd. MA minangka Pembimbing II, ingkang sampun paring bimbingan dhateng panyerat kanthi tlatos saha sabar.
7. Bapak saha Ibu dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh saha wejangan ingkang mawarni-warni.

8. Tiyang sepuh kula, Bapak Dalwadji saha Ibu Sih Mardiyani, kangmas kula Winda Prasitiyanto saha rayi kula Amanda Doce Mustika Rini ingkang sampun paring panyengkuyung saha pandonga.
9. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Daerah sarta sedayanipun ingkang boten saged kula sebutaken setunggal-setunggal ingkang sampun paring pambiyantu satemah skripsi punika saged kaimpun.

Skripsi menika temtu kemawon taksih dereng badhe kawastanan kanthi sae, jangkep menapa malih sampurna. Pramila saking menika sedaya pamrayogi menapa dene panyaruwe saking sedayanipun tansah katampi kanthi bingahing saha agunging panuwun. Wasana, kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajab mugi – mugi skripsi menika saged murakabi dhateng pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, 27 Februari 2015

Panyerat,

Angga Dicky Krisnawan

WOSING ISI

IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR <i>TABEL</i>	xi
DHAFTAR GAMBAR	xii
DHAFTAR <i>LAMPIRAN</i>	xiii
DHAFTAR CEKAKAN	xiv
SARINING PANALITEN.....	xv

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	6
C. Watesaning Perkawis	7
D. Wosing Perkawis	7
E. Ancasing Panaliten	7
F. Paedahing Panaliten	8
G. Pangertosan	9

BAB II GEGARAN TEORI

A. Andharan teori	11
1. Wacana	11
2. Jinis wacana	12
3. <i>Kohesi</i>	16
a) <i>Kohesi gramatikal</i>	18
b) <i>Kohesi leksikal</i>	29

4. Fungsi <i>kohesi</i>	15
a) <i>Kohesi gramatikal</i>	37
b) <i>Kohesi leksikal</i>	45
5. Kajian Wacana	52
B. Panaiten ingkang jumbuh.....	54
C. Nalaring pikir	57
BAB III CARA PANALITEN	
A. Jinising Panaliten	59
B. <i>Data</i> saha <i>Sumber Data</i>	59
C. Cara Ngempalaken <i>Data</i>	60
D. Pirantining Panaliten	62
E. Cara <i>Nganalisis Data</i>	63
F. <i>Validitas</i> saha <i>Reliabilitas</i>	66
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	
A. Asiling Panaliten	68
B. Pirembagan	108
1. Jinis saha fungsipun <i>kohesi gramatikal</i>	55
2. Jinis saha fungsipun <i>kohesi leksikal</i>	84
BAB V PANUTUP	
A. Dudutan	155
B. <i>Implikasi</i>	157
C. Pamrayogi	158
KAPUSTAKAN	159
LAMPIRAN.....	161

DHAFTAR *TABEL*

	Kaca
<i>Tabel 1.0</i> : Bedanipun Kohesi kaliyan Koherensi.....	17
<i>Tabel 2.0</i> : Asiling Panaliten Jinis, fungsi, saha <i>Indikator Panandha Kohesi Gramatikal</i> saha <i>Leksikal</i> Wonten Wacana Kumpulan “ <i>Khotbah Jangkep</i> ” ing GKJ.....	69

DHAFTAR GAMBAR

	Kaca
Gambar 1.0 : Jinising <i>Referensi Persona</i>	21
Gambar 2.0 : <i>Klasifikasi Referensi Pronomina Demonstratif</i>	22
Gambar 3.0 : Wujudipun Kertu Analisis Data Panandha Kohesi.....	62

DHAFTAR *LAMPIRAN*

KacaLampiran1.0 : Tabel Analisis Jenis saha Fungsi Kohesi	161
---	-----

DHAFTAR CEKAKAN

GKJ : Gereja Kristen Jawa

KJ : Khotbah Jangkep

KG : Kohesi Gramatikal

KL : Kohesi Leksikal

**KOHESI GRAMATIKAL SAHA LEKSIKAL
WONTEN WACANA KUMPULAN “KHOTBAH JANGKEP” ING GKJ
(GEREJA KRISTEN JAWA)**

**Angga Dicky Krisnawan
NIM 10205244029**

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah kalih ancas: (1) ancas ingkang sepisan, panaliten menika ngandharaken jinisipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing GKJ (Gereja Kristen Jawa), (2) ngandharaken fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing GKJ (Gereja Kristen Jawa).

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Sumber *data* ingkang dipunginakaken inggih menika wacana kumpulan “*Khotbah Jangkep*” ing GKJ wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. *Data* saking panaliten menika awujud *data* tulis, inggih menika ukara ingkang ngewrat *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Cara anggenipun ngempalaken *data* wonten ing panaliten menika kanthi cara maos saha nyerat. *Data* dipunanalisis kanthi teknik *distribusional* saha teknik *agih*. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *triangulasi teori*. Dene *realibilitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *reliabilitas intrarater* saha *realibilitas interrater*, supados *data* asiling panaliten menika ajeg saha absah.

Adhedhasar asiling panaliten, bilih wacana “*Khotbah Jangkep*” wonten sambet rapetipun antawisipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Panaliten menika kaandhareken pangrimbagipun jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*”. Jinisipun panandha *kohesi gramatikal* wonten sekawan, inggih menika *referensi*, *substitusi*, *elipsis*, saha *konjungsi*. Wondene jinisipun panandha *kohesi leksikal* wonten enem, inggih menika *repetisi*, *sinonimi*, *antonimi*, *kolokasi*, *hiponimi*, saha *ekuivalensi*. Salajengipun inggih menika fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Fungsi *kohesi gramatikal* antawisipun *referensi* kangge nedahaken satunggaling tiyang (*pronomina persona*), kangge nedahaken satunggaling wekdal saha papan (*pronomina demonstratif*), saha kangge nedahaken satunggaling perkawis ingkang mbandhingaken, *Substitusi* kangge nedahaken unsur pembeda, *elipsis* kangge *efektivitas* saha *efisiensi* panganggening basa, *konjungsi* kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun. Fungsi *kohesi leksikal* antawisipun *repetisi* kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting *konteks*, *sinonimi* kangge damel *variasi* ing *teks*, *antonimi* kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun, *kolokasi* kangge nuntasaken *topik*, *Hiponimi* kangge ngraketaken gegayutan antawisipun *superordinat* kaliyan *hiponim*, saha *ekuivalensi* kangge nedahaken sesambetan kesepadanan antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Wacana minangka peranganing basa ingkang ageng saha wiyar ing tataraning basa. Wacana ingkang sae kedah nggatosaken sambet rapetipun antawisipun ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun. Tegesipun kedah sambet inggih menika, supados ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun saged gayut saha runtut. Basa menika saged kaperang dados kalih inggih menika wujud (*form*) saha makna (*meaning*). Pangertosan menika ngandharaken bilih gayutaning antawisipun ukara-ukara salebeting wacana saged dipunbedakaken dados kalih jinis, inggih menika gayuting wujud ingkang dipunsebat *kohesi* saha gayuting makna (*semantis*) ingkang dipunsebat *koherensi*. Perangan wacana ingkang dipunsebat *kohesi* kaliyan *koherensi* menika wigatos sanget wonten salebeting wacana amargi nggayutaken ukara-ukara supados salaras (*kohesif*) saha ndadosaken makna ingkang cetha saking purwaka dumugi pungkasan.

Wacana saged kaperang dados mapinten-pinten jinisipun miturut golonganipun, kados dene kaperang miturut basa, sarana ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken, jinis pangganganipun, wujud, cara, saha ancas anggenipun ngandharaken. Adhedhasar sarana ingkang dipunginakaken, wacana saged kaperang dados wacana lisan saha tulis. Wacana tulis inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa tulis utawi *media* tulis. Salebeting wacana tulis menika wonten wujud *komunikasi* ingkang wujudipun mboten langsung

antawisipun panyerat kaliyan pamaos. Awit saking menika supados saged mangertos isining wacana tulis, pamaos kedah maos wacana tulis kasebat.

Salah satunggaling wujud wacana tulis inggih menika “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ). “*Khotbah Jangkep*” inggih menika kumpulan *teks* khotbah kangge tata cara pangibadah jemaat kristen ing Gereja Kristen Jawa (GKJ). “*Khotbah Jangkep*” menika ngemot *tema* utawi pokok-pokok wosing khotbah ingkang kedah dipunandharaken pendeta dening para jemaat gereja. “*Khotbah Jangkep*” menika wedalan saking BAPELSIN (Badan Pelaksana Sinode) XXVI GKJ bidang PWG ingkang kawedalaken saben wulan sepisan. Mula bukanipun, “*Khotbah Jangkep*” menika mligi dipunginakaken dening majelis gereja saha pendeta kemawon, nanging supados para jemaat gampil anggenipun mangertos wosing khotbah saha kangge piranti renungan, “*Khotbah Jangkep*” saged dipunundhuh para jemaat wonten salebeting *situs internet* Gereja Kristen Jawa (GKJ).

Pamilihing wacana kumpulan “*Khotbah Jangkep*” Gereja Kristen Jawa (GKJ) wonten panaliten menika amargi menawi dipuntingali saking ancasipun, khotbah menika katujokaken dening tiyang kathah. Awit saking menika panganggening basa salebeting khotbah kedah *komunikatif* saha *akomodatif*. Tegesipun *komunikatif* inggih menika basa ingkang dipunginakaken saged dipuntampi dening pamireng utawi pamaos, wondene kedah *akomodatif* inggih menika basa ingkang dipunginakaken saged narik kawigatosan, leres, saha miturut aturaning *kaidah kebahasaan*. Andharan menika nedahaken bilih khotbah ingkang sae kedah nggatosaken perangan *kohesi* supados ukara-ukara salebeting khotbah

saged laras saha gayut. Warga gereja kathah ingkang kangelan anggenipun mangertos wosipun khotbah ingkang dipunandharaken pendeta, awit saking menika wacana “*Khotbah Jangkep*” saged paring pambyantu pamaos gampang anggenipun mangertos wosipun khotbah, amargi wacana khotbah menika panandha kohesipun cetha saha pepak sanget (*variatif*) ingkang dipunpanggiaken.

Panandha *Kohesi* ingkang dipunpanggiaken wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” wonten kalih jinis, inggih menika *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Wujudipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* inggih menika *satuan-satuan lingual*, antawisipun tembung, *frasa*, *klausa*, ukara saha paragraf. *Kohesi gramatikal* jinisipun wonten sekawan, inggih menika *referensi*, *substitusi*, *elipsis* saha *konjungsi*, dene jinisipun *kohesi leksikal* wonten enem, inggih menika *repetisi*, *sinonimi*, *antonimi*, *kolokasi*, *hiponimi* saha *ekuivalensi*.

Panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* menika gadhah fungsi ingkang beda-beda. Jinis panandha *Kohesi gramatikal referensi* gadhah fungsi minangka panuduh saking *unsur* sanes ingkang taksih wonten gayutipun, dene *substitusi* menika fungsipun kangge paring *unsur pembeda* supados basa ingkang dipunginakaken mboten *monoton*. Beda ugi *kohesi gramatikal elipsis* ingkang fungsipun kangge *efektivitas* saha *efisien* basa, wondene *konjungsi* menika fungsipun minangka panggandheng utawi panyambung antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

Jinis panandha *kohesi leksikal* menika fungsipun ugi beda-beda. *Kohesi leksikal repetisi* menika fungsipun kangge nedahaken perkawis ingkang wigatos

utawi paring *tekanan* kangge nyethakaken satunggaling perkawis. *Kohesi leksikal sinonimi* fungsipun kangge damel *variasi* ing *teks*, dene *antonimi* menika fungsipun kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun. Beda ugi *kohesi leksikal kolokasi*, ingkang ginanipun kangge nuntasaken *topik*. *Kohesi leksikal hiponimi* menika fungsipun kangge ngraketaken gayutipun panguwaosing tembung saha peranganipun, wondene *kohesi leksikal ekuivalensi* fungsipun kangge nedahaken gayuting kesepadanan antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

Ing ngandhap menika tuladha dipunpanggiaken jinis panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

- (1) Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken **cahyaning** kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. **Sorot** punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi, (data 34 KJ 10 Februari).
- (2) Awit kemajengan teknologi lan komunikasi saged damel patrapipun tiyang dados **egois** utawi namung **mentingaken dhirinipun**, (data 64 KJ 24 Maret).

Wonten *data* (34) ing nginggil saged dipuntingali bilih *data* menika kalebet jinis panandha *kohesi gramatikal substitusi* ingkang wujudipun *nominal*. Titikanipun *data* menika kalebet *kohesi gramatikal substitusi nominal* inggih menika tembung **cahyaning** ing ukara sepisan dipungantos kaliyan tembung **sorot** ing ukara salajengipun. Tembung **cahyaning** ingkang awujud nominal ing ukara sepisan menika mboten dipunambali ing ukara kaping kalih, ananging dipungantos kaliyan tembung **sorot** ingkang awujud nominal ugi. Pramila wontenipun *substitusi nominal* saking tembung **cahyaning** saha **sorot** menika

ginanipun kangge nedahaken *unsur pembeda*, saengga basanipun langkung *variatif* utawi mboten *monoton* wonten salebeting tuturan.

Beda kaliyan data (34), data (64) menika kalebet jinis panandha *kohesi leksikal sinonimi*. Titikanipun data menika kalebet *kohesi gramatikal sinonimi* inggih menika dipunpangguhaken tembung *egois* kaliyan frasa *mentingaken dhirinipun*. Wonten tuturan menika tembung *egois* kaliyan frasa *mentingaken dhirinipun* gadhah teges ingkang sami, inggih menika salah satunggaling sipat manungsa ingkang mentingaken dhirinipun piyambak utawi mboten preduli kaliyan kapentingan tiyang sanes. Tembung *egois* saha frasa *mentingaken dhirinipun* ing tuturan ing nginggil fungsipun supados wonten *variasi* ing *teks*, saengga pamaos mboten jeleh anggenipun ngambali tembung ingkang sami salebeting *teks*.

Jinis panandha *kohesi gramatikal substitusi* mboten namung awujud *nominal* kemawon, ananging ugi wonten *substitusi frasal*, saha *substitusi klausal*. Wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) ugi kapanggihaken jinis panandha *kohesi gramatikal* sanesipun, antawisipun inggih menika *referensi*, *elipsis*, saha *konjungsi*. Mekaten ugi jinis panandha *kohesi leksikal* mboten namung *sinonimi* kemawon, ananging ugi dipunpangguhaken jinis panandha *kohesi leksikal* sanesipun, kados dene *repetisi*, *antonimi*, *kolokasi*, *hiponimi* saha *ekuivalensi*.

Awit saking andharan dhasaring panaliten ing nginggil, panaliten menika badhe nggarap “ *Kohesi Gramatikal saha Leksikal Kumpulan Wacana*

“Khotbah Jangkep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ), ingkang ngandharaken bab jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*.

B. Underaning Perkawis

Awit saking dhasaring panaliten ingkang sampun dipunandharaken ing nginggil saha magayutan kaliyan objek panaliten, jinisipun underaning perkawis ingkang sampun dipuntemtokaken ing panaliten menika badhe ngandharaken:

1. *satuan lingual* panandha *kohesi gramatikal* ingkang dipunginakaken wonten *“Khotbah Jangkep”* ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
2. *satuan lingual* panandha *kohesi leksikal* ingkang dipunginakaken wonten *“Khotbah Jangkep”* ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
3. jinisipun panandha *kohesi gramatikal* ingkang dipunginakaken wonten *“Khotbah Jangkep”* ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
4. jinisipun panandha *kohesi leksikal* ingkang dipunginakaken wonten *“Khotbah Jangkep”* ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
5. fungsipun panandha *kohesi gramatikal* wonten salebeting *“Khotbah Jangkep”* ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
6. fungsipun panandha *kohesi leksikal* wonten salebeting *“Khotbah Jangkep”* ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

C. Watesaning Perkawis

Panaliten menika prelu dipunwatesi supados anggenipun ngandharaken perkawis boten wiyar saha jumbuh kaliyan bea, wekdal, tenaga, saha sarana ingkang sanesipun. Panaliten menika winates wonten ing:

1. jinisipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
2. fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

D. Wosing Perkawis

Wosing perkawis mboten saged uwal saking underaning perkawis, ingkang salajengipun dipunwatesi saha dipunserat salebeting watesaning perkawis. Adhedhasar underaning perkawis ing nginggil, saged dipuntemtokaken wosing perkawis inggih menika:

1. jinisipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) ?
2. fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang dipunginakaken wonten wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) ?

E. Ancasing Panaliten

Ancasing panaliten kanthi irah-irahan “*Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wacana Kumpulan “Khotbah jangkep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ)”* inggih menika:

1. ngandharaken jinisipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ),
2. ngandharaken fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang dipunginakaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

F. Paedahing Panaliten

Adhedhasar ancasing panaliten, wonten kalih paedah ingkang saged kaandharaken. Wujud paedah saking panaliten inggih menika paedah teoritis saha paedah praktis. Paedah kekalihipun badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Paedah Teoritis

Paedah teoritis inggih menika paedah ingkang gayut kaliyan teori ingkang dipunginaaken wonten panaliten. Teori-teori ingkang gayut menika wonten bab kajian wacana mliginipun perangan *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Paedah teoritis wonten panaliten menika badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

- a. Paring tambahan ilmu bab basa mliginipun kajian wacana.
- b. Paring tambahan wawasan babagan kajian wacana mliginipun pirembagan panganggening *kohesi gramatikal* saha *leksikal*.
- c. Minangka pustaka kangge panaliten salajengipun babagan kajian wacana, mliginipun panganggening *kohesi gramatikal* saha *leksikal* salebeting wacana.

2. Paedah Praktis

Paedah praktis inggih menika paedah kangge perangan ingkang gayut kaliyan objek panaliten. Objek panaliten menika wonten pamaos, pendeta. Paedah praktis menika badhe kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

- a. Kanthi praktis panaliten menika saged paring paedah dening pamaos kangge mangertos wosing “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).
- b. Kanthi praktis panaliten menika ugi paring paedah dening pendeta, bilih perangan *kohesi gramatikal* saha *leksikal* menika wigati sanget wonten salebeting khotbah, supados wosing khotbah ingkang dipunandharaken saged cetha saha gampil dipunmangertos dening jemaat utawi warga gereja.

G. Pangertosan

1. *Kohesi* inggih menika perangan wacana ingkang nggayutaken antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun supados saged salaras (*serasi*) saha gayut.
2. *Kohesi gramatikal* inggih menika menika gayutipun ukara-ukara ingkang ndhapuk wacana ngginakaken sarana gramatikal tartamtu. Wujuding perangan *gramatikal* menika kados dene tembung, *frasa*, *klausa* utawi ukara.
3. *Kohesi leksikal* inggih menika gayuting antawisipun perangan-perangan wonten salebeting wacana kanthi *semantis* ingkang awujud tembung kangge ndadosaken *kepaduan struktur* ingkang *kohesif*.

4. Khotbah inggih menika *penyampaian Firman Tuhan* saking kitab suci kanthi *topik* saha materi tartamtu, kanthi ancas dening tiyang kathah miturut kahananipun.
5. “*Khotbah Jangkep*” inggih menika kumpulan *teks* khotbah ingkang dipunginakaken dening umat kristen ing Gereja Kristen Jawa (GKJ). “*Khotbah Jangkep*” menika dipunwedalaken dening BAPELSIN (*Badan Pelaksana Sinode*) XXVI GKJ *bidang* PWG saben satunggal wulan sepisan. Mula bukanipun “*Khotbah Jangkep*” mligi dipunginakaken kangge pendeta saha *Majelis Gereja*, amargi paedahipun wigati sanget kangge jemaat, sakmenika “*Khotbah Jangkep*” saged dipunpanggiaken ing *internet* kanthi cara dipunundhuh ing *situs* resmi www.gkj.or.id.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori

1. Wacana

Tembung “wacana” menawi dipuntingali kanthi *etimologis*, asalipun saking basa ngamanca inggih menika *Sanskerta wac/wak/vak*, ingkang tegesipun ‘*berkata*’, ‘*berucap*’ utawi micara. Tembung *wac* ing *morfologi* basa *Sanskerta*, kalebet tembung kriya golongan III *parasmaepada (m)* ingkang sipatipun *aktif*, inggih menika ‘nindakaken *ujaran* utawi micara’. *Sufiks* (pungkasan) *ana*, gadhah teges ‘*membendakan*’ (*nominalisasi*). Saengga, tembung wacana saged dipuntegesi ‘*ujaran*’ utawi ‘*tuturan*’ (Mulyana, 2005: 1-3). Mulyana kanthi andharan sanes ugi paring pamanggih tegesipun wacana inggih menika, salah satunggaling peranan basa ingkang *kompleks* saha paling jangkep. Perangan salebeting wacana ngemot kados dene *fonem, morfem, tembung, frasa, klausa, ukara, paragraf, dumugi* setunggal karangan wutuh minangka *satuan pendukung kebahasaan*.

Gayut kaliyan andharanipun Mulyana, Tarigan (1987: 27) ngandharaken pamanggihipun babagan pangertosan wacana inggih menika peranan basa ingkang jangkep, langkung inggil saking *klausa* saha ukara, gadhah *kohesi* saha *koherensi* ingkang sae, sinambung saking purwaka dumugi wasana, saha saged dipunandharaken kanthi lisan utawi tulis. Pangertosan kasebat nedahaken bilih

anggenipun nyusun wacana kedah nggatosaken perangan-peranganipun, saengga mujudaken wacana ingkang wetah.

Gayut kaliyan pamanggihipun Mulyana saha Tarigan, Sumarlam ugi ngandharaken pamanggihipun bilih wacana menika salah satunggaling perangan basa ingkang jangkep kanthi lisan kados dene sesorah, ceramah, khotbah, saha *dialog*, menawi kanthi seratan (tulis) kados dene *cerpen*, *novel*, buku, surat, saha seratan *dokumen*, ingkang dipuntingali saking wujudipun asipat *kohesif*, sami kaiket, saha saking maknanipun gadhah sipat *koheren*, *terpadu*, Sumarlam (2003: 15).

Saking mawarni-warni pamanggih para ahli basa babagan pangertosan wacana ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih wacana inggih menika peranganing basa ingkang paling jangkep utawi pepak kanthi lisan (sesorah, ceramah, khotbah, saha *dialog*) dene kanthi seratan / tulis (*cerpen*, *novel*, buku, surat, saha seratan *dokumen*) ingkang ukaranipun runtut saha gadhah *kohesi* kaliyan *koherensi* ingkang sae sarta gadhah kasalarasan makna saking purwaka dumugi wasana.

2. Jinisipun Wacana

Wacana saged kaperang dados mawarni-warni jinisipun adhedhasar panggolonganipun. Panggolonganipun jinis wacana kados dene miturut basanipun, piranti utawi *media* ingkang dipunginakaken, jinis panganggenipun, wujud, cara, saha ancas angggenipun ngandharaken (Sumarlam, 2003: 15).

1. Adhedhasar basa ingkang dipunginakaken minangka sarana kangge ngandharaken, wacana saged kaperang dados sekawan kados ing ngandhap menika.
 - a. Wacana basa Indonesia (*Nasional*), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa Indonesia.
 - b. Wacana basa Jawa (*lokal* utawi daerah), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa Jawi.
 - c. Wacana basa Inggris (*Internasional*), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa Inggris.
 - d. Wacana basa sanesipun, inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa sanesipun, kadosta basa Belanda, Jerman, Perancis saha sanesipun.
2. Adhedhasar media ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken (maparaken), wacana saged kaperang dados kalih kados ing ngandhap menika.
 - a. Wacana tulis (seratan), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa tulis utawi media tulis.
 - b. Wacana lisan, inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi basa lisan utawi *media* lisan.
3. Adhedhasar jinis panganggenipun, wacana saged kaperang dados kalih kados ing ngandhap menika.
 - a. Wacana *monolog* (*monologue discourse*), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken dening paraga tunggal tanpa *partisipasi* paraga sanes.

- b. Wacana *dialog* (*dialogue discourse*), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken dening kalih paraga utawi langkung kanthi *partisipasi*.
- 4. Adhedhasar wujudipun, wacana saged kaperang dados tiga kados ing ngandhap menika.
 - a. Wacana *prosa*, inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi wujud *prosa* utawi gancaran. Wacana *prosa* wujudipun saged tulis saha lesan, ingkang wujud tulis (*cerkak*, *cerbung*, *novel*, *artikel*, saha undang-undang) saha wujud lesan (*sesorah*, *khotbah*, saha *kuliyah*).
 - b. Wacana *puisi* (*geguritan*), inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi wujud *puisi* utawi *geguritan*. Wacana menika saged awujud tulis (*geguritan kaliyan syair*), menawi kanthi lesan (*geguritan saha syair* ingkang dipungancaraken sarta lagu-lagu).
 - c. Wacana *drama*, inggih menika wacana ingkang dipunandharaken kanthi wujud *drama*, kanthi wujud *dialog* utawi pawicantenan. Wacana *drama* ingkang awujud tulis (*naskah drama* saha *sandiwara*), menawi ingkang awujud lisan kadosta panganggening basa salebeting pamentasan *drama*, inggih menika pawicantenan antawisipun paraga *drama*.
- 5. Adhedhasar cara saha ancasing anggenipun ngandharaken wacana, saged kaperang dados gangsal warni kados ing ngandhap menika.
 - a. Wacana *narasi*, inggih menika wacana ingkang nggatosaken urutaning wekdal, dipuntuturaken dening utama purusa utawi pratama purusa wonten ing wekdal tartamtu.

- b. Wacana *deskripsi*, inggih menika wacana ingkang ancasipun paring gambaran utawi ngandharaken salah satunggaling bab miturut kawontenanipun.
- c. Wacana *eksposisi*, inggih menika wacana ingkang dipunpaparaken, mboten nggatosaken bab wekdal saha paraganipun. Wacana menika gadhah *orientasi* wonten ing pokok pawicantenan, sarta perangan-peranganipun kaiket kanthi *logis*.
- d. Wacana *argumentasi*, inggih menika wacana ingkang wosipun gagasan ingkang dipunjangkepi dhata-dhata minangka bukti, saha gadhah ancas dening pamaos supados pitados babagan kaleresan gagasan kasebat.
- e. Wacana *persuasi*, inggih menika wacana ingkang wosipun asipat *ajakan* utawi paring nasehat, mliginipun ringkes saha narik kawigatosan, sarta gadhah ancas kangge paring pangaruh ingkang kuwat dening pamaos saha pamireng supados nindakaken nasehat saha *ajakan* kasebat.

Adhedhasar andharan ing nginggil babagan warna-warnanipun jinis wacana, saengga saged dipunpendhet dudutan inggih menika, wacana “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) kalebet wacana tulis, ingkang dipunandharaken kanthi *monolog*. Adhedhasar wujudipun wacana, kalebet wacana *prosa* kanthi kategori wacana tulis amargi awujud *artikel* salebeting buku utawi *teks* “*Khotbah Jangkep*”, wondene menawi dipuntingali saking jinis panganggening wacana, “*Khotbah Jangkep*” kalebet wacana *monolog*. Wacana “*Khotbah Jangkep*” kalebet wacana *persuasi*, kanthi ancas paring pangaruh

ingkang kuwat dening pamaos saha pamireng supados nindakaken nasehat saha *ajakan* babagan kapitadosan agami.

3. *Kohesi*

Tembung *kohesi* menawi dipuntingali saking etimologisipun, kapundhut saking basa Inggris inggih menika *cohesion* ingkang tegesipun *kepaduan* utawi kasalarasan (Echols saha Hasan, 2005: 123). *Kepaduan* menika dipunwujudaken wonten salebeting wacana ingkang ngemot perangan *leksikal* utawi perangan *gramatikal* saha wonten sambet rapetipun kangge ndadosaken larasipun wacana. Ukara-ukara wonten salebeting wacana menika adhedhasar gabungan antawisipun sambet rapeting wujud (*kohesi*) kaliyan *kepaduan* makna (*koherensi*), saengga ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun sami gayut kanthi mujudaken *kepaduan informasi* saha *gagasan* salebeting wacana. Magepokan ukara-ukara ingkang gayut wonten salebeting wacana, Tarigan (1987: 96) ngandharaken pamanggihipun bilih *kohesi* inggih menika gayuting antawisipun ukara-ukara salebeting wacana, wonten ing *strata gramatikal* saha *strata leksikal* tartamtu. Kanthi mekaten *kohesi* minangka *organisasi sintaktik* ingkang ngemot ukara-ukara ingkang kasusun kanthi *padu* saha wetah kangge ngasilaken tuturan.

Gayut kaliyan pamanggihipun Tarigan, Anton M. Moeliono (1988: 342) ugi ngandharaken bilih *kohesi* inggih menika gayuting wujud kanthi *padu* utawi gayuting antawisipun perangan setunggal kaliyan perangan sanesipun wonten salebeting wacana. Perangan *kohesi* menika dipunwujudaken wonten ing sambet rapeting wujud. Tegesipun, perangan salebeting wacana kados dene tembung (antawisipun *morfem* setunggal kaliyan sanesipun), ukara (*frasa* setunggal kaliyan

sanesipun), *paragraf* (*klausa* setunggal kaliyan sanesipun) ingkang dipunginakaken kangge ndadosaken satunggaling wacana kedah gayut kanthi *padu* saha wetah.

Kohesi menika piranti ingkang wigatos sanget wonten salebeting wacana, amargi ndadosaken wacana ingkang *kohesif*. Piranti sanes ingkang prelu dipungatosaken salebeting wacana inggih menika *koherensi*. Piranti *koherensi* ndadosaken satunggaling wacana saged gayut kanthi runtut antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun, saengga mujudaken *informasi* ingkang cetha saha runtut (*koheren*). Gayut kaliyan pangertosan ing nginggil, Djasasudarman (1994: 46) ngandharaken pamangihipun bilih perangan *Kohesi* menika magayutan kaliyan sambet rapeting wujud, dene *koherensi* magayutan kaliyan sambet rapeting makna. Kanthi langkung cetha bedanipun perangan *kohesi* kaliyan *koherensi* menika saged dipuntingali wonten *tabel* ngandhap menika.

<i>Kohesi</i>	<i>Koherensi</i>
Kasalarasan (<i>Kepaduan</i>)	Runtut (<i>Kerapian</i>)
Kautuhan	Sambet rapetipun
Perangan wujud (<i>form</i>)	Perangan makna (<i>meaning</i>)
Perangan <i>lahiriah</i>	Perangan <i>batiniah</i>
Perangan <i>formal</i>	Perangan <i>ujaran</i>
<i>Organisasi Sintaktik</i>	<i>Organisasi semantik</i>
Perangan <i>internal</i>	Perangan <i>eksternal</i>

Tabel 1 : Bedanipun *kohesi* kaliyan *koherensi* (Mulyana, 2005: 36)

Saking mapinten-pinten pamanggih ahli basa ing nginggil babagan pangertosan *kohesi*, saged dipunpendhet dudutan bilih *kohesi* inggih menika gayuting wujud antawisipun perangan setunggal kaliyan perangan sanesipun wonten salebeting wacana ingkang ngewrat perangan *gramatikal* saha *leksikal* kangge ndadosaken *kepaduan* wacana. Miturut Halliday saha Hasan (lumantar Mulyana, 2005: 27) *kohesi* kaperang dados kalih, inggih menika *kohesi gramatikal* kaliyan *kohesi leksikal*. Ing ngandhap menika badhe dipunandharaken babagan *kohesi gramatikal* saha *leksikal*.

1. *Kohesi Gramatikal*

Miturut pamanggihipun Kushartanti, *kohesi gramatikal* inggih menika gayutipun ukara-ukara ingkang ngewrat sarana *gramatikal*; tegesipun piranti menika dipunwujudaken ing sambet rapetipun tata basa (Kushartanti, 2005: 96). Gayut kaliyan pamanggihipun Kushartanti, Tugiyati ngandharaken bilih *kohesi gramatikal* menika gayuting antawisipun perangan-perangan salebeting wacana kanthi *gramatikal*; ingkang tegesipun wujud-wujud *kohesi* kasebat dipunwujudaken kanthi tata basa (Tugiyati, 2004: 43). Saking andharan ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *kohesi gramatikal* inggih menika gayuting antawisipun perangan utawi ukara-ukara salebeting wacana ingkang ngewrat sarana *gramatikal* tartamtu. Perangan *gramatikal* menika awujud *satuan-satuan lingual* kados dene *morfem*, *tembung*, *frasa*, *klausa* utawi *ukara*. *Satuan-satuan lingual* wonten salebeting wacana ingkang gayut kanthi *gramatikal* menika minangka panandha *kohesi gramatikal*.

Miturut Sumarlam (2003: 23) ngandharaken bilih *koheisi gramatikal* wonten salebeting wacana saged kaperang dados sekawan, inggih menika: (1) *referensi (pengacuan)*, (2) *substitusi (penyulihan)*, (3) *elipsis (pelesapan)*, (4) *konjungsi*. Kanthi langkung cetha, ing ngandhap menika badhe dipunandharaken sekawan jinis perangan *gramatikal* kasebat.

a. Referensi

Referensi menika ugi dipunwastani *pengacuan*. *Referensi* inggih menika perangan *koheisi gramatikal* ingkang wujudipun *satuan lingual* tartamtu kangge nedahaken *satuan lingual* sanesipun. *Satuan lingual* ingkang dipuntedahaken menika saged mapan wonten ing sakderengipun utawi sasampunipun *referensi*. Wonten salebeting *referensi* wonten *unsur penunjuk* (UP) saha *unsur tertunjuk* (UT). *Unsur penunjuk* saged awujud tembung, *frasa*, *klausa*, utawi ukara, dene *unsur tertunjuk* saged awujud tembung-tembung ingkang sipatipun *dieksis*, inggih menika gejala *semantik* wonten salebeting tembung utawi satunggaling *konstruksi* ingkang saged dipuntafsiraken referensinipun kanthi ningali *situasi* panutur (Hasan Alwi, *et.al* 2002: 42). Adhedhasar papanipun *referensi* kaperang dados kalih jinis, inggih menika (1) *referensi endofora* ingkang acuanipun (*satuan lingual* ingkang dipuntedahaken) wonten salebeting wacana menika, saha (2) *referensi eksofora* ingkang acuanipun utawi satuan lingual ingkang dipuntedahaken wonten sakjawining wacana kasebat.

Referensi endofora adhedhasar arah acuanipun kaperang dados kalih jinis, inggih menika *referensi anaforis* saha *referensi kataforis*. *Referensi anaforis*

inggih menika perangan *kohesi gramatikal* ingkang awujud *satuan lingual* tartamtu ingkang nedahaken *satuan lingual* sanes ingkang saderengipun, utawi nedahaken perangan (*anteseden*) ing sisih kiwanipun. Menawi *referensi kataforis* inggih menika perangan *kohesi gramatikal* ingkang awujud *satuan lingual* tartamtu ingkang nedahaken *satuan lingual* sanes sasampunipun, utawi nedahaken perangan (*anteseden*) ing sisih tengenipun. Miturut Sumarlam (2003: 24) jinisipun *kohesi gramatikal referensi* kaperang dados tiga, inggih menika *referensi persona*, *referensi demonstratif*, saha *referensi komparatif*.

1. *Referensi Persona*

Referensi persona dipunwujudaken saking tembung sesulih purusa (*pronomina persona*), ingkang arupi utama purusa (*persona I*), *madyama purusa* (*persona II*), saha pratama purusa (*persona III*), wujudipun tunggal saha jamak. Tembung sesulih purusa (*Pronomina persona*) ingkang wujudipun utama purusa tunggal, *madyama purusa* tunggal, saha pratama purusa tunggal wonten ingkang wujudipun *morfem bebas* ugi wonten *morfem terikat*. Wujud *terikat* menika saged manggen wonten ing sisih tengen (*lekat kanan*) saha ing sisih kiwa (*lekat kiri*).

Satuan lingual “aku”, “kula”, “awakmu”, “kowe”, “panjenenganipun”, saha sanesipun menika kalebet wonten ing utama purusa (*persona I*), *madyama purusa* (*persona II*), pratama purusa (*persona III*) ingkang wujudipun tunggal bebas. Wujud *morfem* ingkang kaiket utawi *terikat* inggih menika *morfem* “tak-” (“tak tulis”), *morfem* “mbok-” (*mbok tulis*), saha *morfem* “di-” (*ditulis*) inggih menika wujud *terikat lekat kiri*. Salajengipun *morfem* “-ku” (*bojoku*), *morfem* “-mu”

(*bojomu*), morfem “-ne” (*bojone*) menika kalebet wujud *terikat lekat kanan*.

Tuladhanipun *referensi persona* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Nanging, ketalipun Bu Taslih mboten pingin narima, panjenenganipun tindak tanpa pamit (Sumarlam, 2003: 24).

Wonten ing tuturan menika ingkang kalebet pratama purusa (*pronomina persona* III) tunggal bebas inggih menika tembung panjenenganipun (*referensi endofora ingkang anaforis*). Tembung panjenenganipun menika minangka panuduh dening Bu Taslih.

Supados saged langkung cetha babagan *referensi persona*. Sumarlam (2003: 25) ndamel bagan perangan *referensi persona* kados ing ngandhap menika.

REFERENSI PERSONA					
Utama Purusa		Madyama Purusa		Pratama Purusa	
Tunggal	Jamak	Tunggal	Jamak	Tunggal	Jamak
aku, kula, kawula	kita	kowe sampeyan	kowe kabeh	dheweke panjenengan	sedaya menika
terikat lekat kiri: - tak	kita sedaya	panjenengan	panjenengan sedaya	e panjenenganipun	
terikat lekat kanan: - ku		terikat lekat kiri: mbok, kok		terikat lekat kiri:- terikat lekat kanan: -ne, - ipun	
		terikat lekat kanan: - mu			

Bagan 1: Jinising *Referensi Persona* (Sumarlam, 2003: 25)

2. *Referensi Demonstratif*

Referensi demonstratif ugi dipunwastani *referensi penunjuk*. Miturut Sumarlam (2003: 25-26) ngandharaken bilih *referensi demonstratif* saged

kaperang dados kalih, inggih menika *pronomina demonstratif temporal* (wekdal) saha *pronomina demonstratif lokasional* (papan). *Pronomina demonstratif temporal* wonten ingkang nedahaken wekdal sakmenika (kadosta sakniki saha sakmenika), kalawingi utawi *lampau* (kadosta kalawingi), ingkang badhe kalampahan (kadosta mbenjang), kaliyan wekdal *netral* (kadosta enjing saha siang). Salajengipun *Pronomina demonstratif lokasional* wonten ingkang nedahaken papan utawi *lokasi* ingkang caket saking penutur (mriki, menika), radi tebih saking penutur (mriku, kasebut), tebih saking penutur (mrika, kono), saha nedahaken papan kanthi *eksplisit* (Semarang, Boyolali). Kanthi langkung cetha babagan panggolongan *pronomina demonstratif* saged dipuntingali bagan ing ngandhap menika.

REFERENSI DEMONSTRATIF)	
Wekdal	Papan
- sakmenika: saiki, sak menika	- caket saking panutur: mrika, menika
- sampun kalampahan: wingi, kalawa wingi, biyen	- radi tebih saking panutur: mriku, kasebut
- badhe kalampahan: mbenjang	- tebih saking panutur: mrika, kono
- netral: enjing, siang, sonten, dalu	- <i>eksplisit</i> : Semarang, Boyolali

Bagan 2: Pustaka Sesulih Panuduh (Sumarlam 2003: 24)

Tuladhanipun *referensi demonstratif* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

*Pengetan 57 taun Indonesia merdeka ing taun 2002 **menika** badhe dipunramekaken kanthi pagelaran pesta kembang api wonten ing ibu kota Jakarta (Sumarlam, 2003: 26).*

Wonten tuturan ing nginggil tembung menika minangka panuduh wekdal sakmenika, inggih menika taun 2002 bebarengan kaliyan ukara menika dipunandharaken dening panutur utawi dipunserat dening panyeratipun. *Referensi* menika kalebet jinis *referensi endofora* ingkang *anaforis*, amargi antesedenipun mapan wonten sisih kiwa.

3. *Referensi Komparatif*

Referensi komparatif inggih menika perangan *kohesi gramatikal* ingkang sipatipun mbandhingaken kalih perkawis utawi luwih ingkang gadhah kamiripan saking wujudipun, sipat, tindak tanduk, watak saha sanesipun. Tembung-tembung ingkang mliginipun dipunginakaken kangge mbandhingaken inggih menika tuladhanipun *kadosdene*, *sami kaliyan*, *mboten beda kaliyan*, *persis kaya*, *ora beda*, *persis kaliyan* saha sanesipun. Tuladhanipun *referensi komparatif* kados ing ngandhap menika.

Menapa ingkang dipuntindakaken namung kalih: menawi mboten maos buku, nggih ngalamun mbuh menapa ingkang dipunpikiraken, persis kados tiyang ingkang kathah utang kemawon.(Sumarlam, 2003: 28).

Wonten ing tuturan menika *frasa persis kados* minangka panuduh sipat mbandhingaken kamiripan antawisipun patrap tiyang ingkang ngalamun kaliyan patrap utawi tumindak ing tiyang ingkang kathah utang.

b. *Substitusi*

Substitusi inggih menika perangan *kohesi gramatikal* awujud *satuan lingual* tartamtu ingkang dipungantos *satuan lingual* sanesipun wonten salebeting wacana kangge ngasilaken *unsur pembeda* (Sumarlam, 2003: 28). Gayut kaliyan

andharanipun Sumarlam, Ramlan (1993: 17) ngandharaken pamanggihipun bilih *substitusi* menika panandha gayutipun ukara ingkang awujud tembung utawi *frasa* ingkang nggantos tembung, *frase*, saha perangan *gramatikal* sanesipun. *Substitusi* menawi dipuntingali saking satuan lingualipun saged kaperang dados sekawan, inggih menika *substitusi nominal*, *substitusi verbal*, *substitusi frasal*, saha *substitusi klausal*.

1) *Substitusi Nominal*

Substitusi nominal inggih menika menika panggantosing *satuan lingual* ingkang awujud *nominal* kaliyan *satuan lingual* ugi ingkang awujud *nominal*. Tuladhanipun *substitusi nominal* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

*Agus sakmenika sampun kasil anggenipun pikantuk **gelar** Sarjana Sastra. **Titel** sarjananipun badhe dipunginakaken kangge ngabdi deing nusa lan bangsa kanthi sastranipun.*(Sumarlam, 2003: 28)

Wonten ing tuturan menika *satuan lingual nomina **gelar*** ingkang dipunsebutaken sepisan, ugi dipungantos kaliyan *satuan lingual nomina* inggih menika tembung **titel** ingkang dipunsebataken salajengipun.

2) *Substitusi Verbal*

Substitusi verbal inggih menika panggantosing *satuan lingual* ingkang awujud *verbal* (tembung kriya) kaliyan *satuan lingual* ugi ingkang awujud *verbal* (tembung kriya). Tuladhanipun *substitusi verbal* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

*Kita kala-kala **ngusada** kanthi setengah manah, estunipun menawi kita purun **ikhtiar** kanthi temenan tamtu asilipun langkung sae.* (Sumarlam, 2003: 29)

Wonten ing tuturan menika *satuan lingual verbal* **ngusada** ingkang dipunsebutaken sepisan, ugi dipungantos kaliyan *satuan lingual verbal* inggih menika tembung **ikhtiar** ingkang kasebutaken salajengipun.

3) *Substitusi Frasal*

Substitusi frasal inggih menika panggantosing *satuan lingual* tartamtu ingkang awujud tembung utawi *frasa* kaliyan *satuan lingual* sanesipun ugi ingkang awujud *frasa*. Tuladhanipun *substitusi frasal* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Kula mboten nglajengaken pitakonanipun kula. **Ibu kula** ugi mboten ngendika. **Kekalihipun** sami kendel. (Sumarlam, 2003: 29)

Wonten ing tuturan menika *satuan lingual* tembung **kula** ing ukara sepisan saha *frasa* **ibu kula** ing ukara kaping kalih dipungantos kaliyan tembung **kekalihipun** ing ukara pungkasan.

4) *Substitusi Klausal*

Substitusi klausal inggih menika panggantosing *satuan lingual* tartamtu ingkang awujud klausa utawi *ukara* kaliyan *satuan lingual* sanesipun ingkang awujud tembung utawi *frasa*. Tuladhanipun *substitusi klausa* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

A : “Menawi ewah-ewahan ingkang dipunalampahi dening Anang mboten saged dipuntampi kanthi sae kaliyan tiyang-tiyang ing sekitaripun; mbok bilih bab menika dipunsebabaken dening kasunyatan tiyang-tiyang menika kathah ingkang mboten sukses kados Anang.

B : “ Ketingalipun nggih **mekaten.**” (Sumarlam, 2003: 30)

Wonten pacelathon ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *substitusi klausal*, inggih menika tuturan A ingkang awujud *satuan lingual klausa*

utawi ukara menika dipungantos dening *satuan lingual* sanes wonten ing tuturan B ingkang awujud tembung *mekaten*. Utawi tembung *mekaten* ing tuturan B minangka panggantos *klausa* utawi ukara ing tuturan A.

c. *Elipsis*

Miturut Sumarlam (2003: 30) ngandharaken bilih *pelesapan (elipsis)* inggih menika salah satunggaling jinis *kohesi gramatikal* ingkang awujud *satuan lingual* tartamtu ingkang dipunicalaken. Perangan *satuan lingual* ingkang dipunicalaken saged awujud tembung, *frasa*, *klausa*, utawi ukara. Gayut kaliyan andharanipun Sumarlam, Kridalaksana ngandharaken pamanggihipun bilih *elipsis* inggih menika ngicalaken tembung utawi *satuan lingual* sanesipun ingkang wujud asalipun saged dipunmangertos langkung rumiyin saking *konteks* basa menika. *Satuan lingual* ikang dipunicalaken wujudipun saged jejor, wasesa, lesan, saha katrangan, (Kridalaksana, 1984: 45). Wonten salebeting kajian wacana, perangan (*konstituen*) ingkang dipunicali menika mliginipun dipuntandhani kaliyan *konstituen nol* utawi *zero* (utawi kanthi lambang Ø) mapan wonten *satuan lingual* ingkang dipunicalaken. Tuladhanipun *elipsis* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Aku lan dheweke padha-padha mahasiswa. Ø mangkat bebarengan, Ø baline ugi bebarengan. (Sumarlam, 2003: 31)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *elipsis*. Perangan ingkang dipunlesapaken inggih menika *satuan lingual* ingkang awujud *frasa*, inggih menika *aku lan dheweke*. Frasa *aku lan dheweke* fungsipun minangka jejor utawi paraga wonten ing tuturan menika. *Elipsis* ing tuturan

menika wonten kalih, inggih menika mapan wonten wiwitaning *klausa* kaping kalih saha mapan wonten wiwitaning *klausa* kaping tiga.

d. *Konjungsi*

Konjungsi miturut Sumarlam (2003: 32) inggih menika salah satunggaling peranan *kohesi gramatikal* ingkang dipunginakaken kangge nggandheng peranan satunggal kaliyan peranan sanesipun wonten salebeting wacana. Peranan ingkang saged dipungandheng menika saged awujud tembung, *frasa*, *klausa*, utawi peranan basa ingkang langkung wiyar. Gayut kaliyan andharanipun Sumarlam, Sasangka ngandharaken pamanggihipun bilih *konjungsi* menika tembung ingkang fungsipun kangge nggandheng ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun murih dados langkung dawa. *Konjungsi* ugi saged kangge nggandheng tembung setunggal saha tembung sanesipun wonten salebeting *frasa* (Sasangka, 2001: 120).

Miturut Sumarlam (2003: 32-33) ngandharaken bilih *konjungsi* wonten salebeting wacana gadhah makna ingkang mawarna-warni. Makna wonten salebeting *konjungsi* saged kaperang wonten ing ngandhap menika.

1. *Konjungsi sebab-akibat*, antawisipun *sabab*, *amargi*, *amarga*, *awit saking menika*.
2. *Konjungsi pertentangan*, antawisipun *nanging*, *ananging*.
3. *Konjungsi kelebihan (aksesif)*, antawisipun *malah*.
4. *Konjungsi perkecualian (akseptif)*, antawisipun *kajaba*.
5. *Konjungsi konsesif*, antawisipun *sanajan*.
6. *Konjungsi tujuan*, antawisipun *supados*.

7. *Konjungsi penambahan (aditif)*, antawisipun *saha, ugi, lan, sarta, kaliyan*.
8. *Konjungsi harapan (optatif)*, antawisipun *mugi-mugi*.
9. *Konjungsi pilihan (alternatif)*, antawisipun *menapa, utawi*.
10. *Konjungsi urutan (sekuensial)*, antawisipun *lajeng, salajengipun, banjur*.
11. *Konjungsi perlawanan*, antawisipun *suwalike, kosok wangsulipun*.
12. *Konjungsi wekdal (temporal)*, antawisipun *sawise, sasampunipun, saderengipun*.
13. *Konjungsi syarat*, antawisipun *bilih, menawa, menawi*.
14. *Konjungsi cara*, antawisipun *kanthi (cara) mekaten*.
15. *Konjungsi makna sanesipun*, kadosta ingkang dipunpanggiaken salebeting tuturan.

Tuladha panganggening *konjungsi* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

- (1) *Amargi peladosipun sae, ayu, ugi taksih kenya, saben wayah warungipun kebak tiyang mundhut.* (Sumarlam, 2003: 33)
- (2) *Kadadosan karusuhan saha gedhung-gedhung wonten Solo ingkang dipunobong ing wekdal kasebat ndadosaken masarakat Solo mboten tentrem, ananging mugi-mugi kemawon kadadosan kasebat masarakat Solo saged langkung mawas dhiri.* (Sumarlam, 2003: 33)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *konjungsi*. Wonten ing tuladha (1) *konjungsi amargi* fungsipun kangge nedahaken makna *sebab-akibat*, bilih *klausa* peladosipun *sae, ayu, ugi taksih kenya* minangka *sebab*, dene *klausa* saben wayah warungipun kebak tiyang mundhut minangka akibat. *Konjungsi mugi-mugi* ing tuladha (2) fungsipun kangge nedahaken makna pangajab (*optatif*), inggih menika kadadosan karusuhan

saha gedhung-gedhung wonten Solo ingkang dipunobong ing wekdal kasebat supados gadhah pangajab mugi-mugi saking kadadosan kasebat masarakat Solo saged langkung mawas dhiri.

2. *Kohesi Leksikal*

Kohesi leksikal inggih menika gayuting antawisipun *unsur* wonten salebeting wacana kanthi *semantis*. Wonten ing bab menika, supados ngasilaken wacana ingkang salaras (padu) pamicara saha panyerat saged nindakaken kanthi cara milih tembung-tembung ingkang pas kaliyan wosipun wacana ingkang dipunkajengaken (Sumarlam, 2003: 35). Gayut kaliyan andharanipun Sumarlam, Kushartanti ngandharaken bilih *Kohesi leksikal* menika gayuting *semantis* antawisipun perangan (*unsur*) wonten salebeting wacana kanthi manpangataken perangan *leksikal* utawi tembung (Kushartanti, 2005: 98). Andharan saking Sumarlam saha Kushartanti menika gayut kaliyan pangertosan *kohesi leksikal* ingkang dipunandharaken dening Mulyana.

Mulyana (2005: 29) nedahaken bilih *kohesi leksikal* utawi *kepaduan leksikal* inggih menika gayuting *leksikal* antawisipun perangan-perangan wonten salebeting wacana kangge ndadosaken *kepaduan struktur* kanthi *kohesif*. Saking andharan para ahli basa menika saged dipunpendhet dudutan bilih *kohesi leksikal* inggih menika gayuting antawisipun perangan-perangan wonten salebeting wacana kanthi *semantis* ingkang awujud tembung kangge ndadosaken *kepaduan struktur* ingkang *kohesif*.

Kohesi leksikal wonten salebeting wacana miturut Sumarlam (2003: 35) saged kaperang dados enem, inggih menika (1) *repetisi*, (2) *sinonimi*, (3) *kolokasi*

(*sanding kata*), (4) *hiponimi* (*hubungan atas bawah*), (5) *antonimi*, saha (6) *ekuivalensi* (*kesepadanan*). Babagan perangan *kohesi leksikal*, supados langkung cetha badhe dipunandharaken kados ing ngandhap menika.

1. *Repetisi*

Repetisi inggih menika *satuan lingual* ingkang dipunambali wonten salebeting wacana, *satuan lingual* ingkang dipunambali menika ingkang dipunanggep wigatos kangge paring tekanan wonten satunggaling *konteks* ingkang jumbuh (Sumarlam, 2003: 35). Adhedhasar papan *satuan lingual* ingkang dipunambali salebeting baris, *klausa*, utawi ukara, Keraf ngandharaken bilih *repetisi* menika saged kaperang dados wolung jinis, inggih menika *repetisi epizeuksis*, *tautotes*, *anafora*, *epistrofa*, *simploke*, *mesodipolis*, *epanalepsis*, saha *anadiplosis* (Keraf, 1994: 127-128). Andharan babagan jinisipun *repetisi* kanthi langkung cetha saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

1. *Repetisi Epizeuksis*

Repetisi epizeuksis inggih menika *satuan lingual* (awujud tembung) ingkang dipunambali kanthi makaping-kaping saha urut.

2. *Repetisi Tautotes*

Repetisi tautotes inggih menika *satuan lingual* (salah satunggaling tembung) ingkang dipunambali makaping-kaping wonten salebeting *konstruksi*.

3. *Repetisi Anafora*

Repetisi anafora inggih menika *satuan lingual* ingkang dipunambali awujud tembung utawi *frasa* ingkang sapisan saben baris utawi ukara salajengipun. Saben baris ingkang dipunambali mliginipun wonten salebeting puisi,

menawi saben ukara ingkang dipunambali mliginipun wonten salebeting *prosa*.

4. *Repetisi Epistrofa*

Repetisi Epistrofa inggih menika *satuan lingual* ingkang awujud tembung utawi *frasa* ingkang dipunambali ing baris pungkasan (salebeting puisi) utawi ukara pungkasan (salebeting *prosa*) kanthi makaping-kaping.

5. *Repetisi Simploke*

Repetisi simploke inggih menika *satuan lingual* ingkang dipunambali, mapan ing wiwitan saha pungkasaning baris utawi ukara kanthi makaping-kaping.

6. *Repetisi Mesodiplosis*

Repetisi mesodiplosis inggih menika *satuan lingual* ingkang dipunambali, mapan wonten tengah-tengahipun baris utawi ukara kanthi makaping-kaping.

7. *Repetisi Epanalepsis*

Repetisi epanalepsis inggih menika *satuan lingual* ingkang dipunambali salebeting tembung utawi *frasa* wonten ing baris pungkasan utawi ukara menika saking tembung utawi *frasa* kaping sepisan ingkang dipunambali.

8. *Repetisi Anadiplosis*

Repetisi anadiplosis inggih menika tembung utawi *frasa* pungkasan salebeting baris ingkang dipunambali utawi ukara menika dados tembung utawi *frasa* ingkang sepisan wonten ing baris utawi ukara salajengipun.

Tuladha panganggening *kohesi leksikal reptisi* saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Aku lan dheweke kepeksa kudu manggon adoh-adohan, nanging aku percaya banget dheweke, dheweke uga percaya banget marang aku. Aku lan dheweke padha-padha percaya. (Sumarlam, 2003: 36)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *repetisi* ingkang jinisipun *tautotes*. Wonten ing tuladha menika tembung **percaya** dipunambali kaping tiga wonten salebeting *konstruksi*.

2. *Sinonimi*

Sinonimi utawi dasanama saged dipuntegesi minangka nama sanes kangge barang utawi perkawis ingkang sami, utawi ujaran ingkang tegesipun kirang langkung sami kaliyan ujaran sanesipun (Chaer, 1990: 85). Andharan menika sami kaliyan Sasangka (2001: 186) *sinonimi* menika kalih tembung utawi langkung ingkang wujud saha panyeratipun beda, nanging gadhah teges ingkang sami, utawi meh sami. Dados *sinonimi* menika tembung-tembung ingkang sami tegesipun ananging sejatosipun mboten wonten tembung ingkang persis sami. Panganggening *sinonimi* menika kangge ndadosaken *kepaduan* wacana saha kangge nggayutaken makna ingkang *sepadan* (sami) antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun wonten salebeting wacana. Tuladhanipun pangangening *sinonimi* saged dipuntingali ing ngandhap menika.

Tina menika wanita ingkang pinter sesrawungan. Nembe kalih dinten pindah wonten mriki, dheweke sampun saged adaptasi kanthi sae. (Sumarlam, 2003: 40)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *sinonimi* ingkang awujud *frasa* kaliyan *frasa*. Wonten ing tuladha menika *frasa* *pinter sesrawungan* kaliyan *frasa* *adaptasi kanthi sae* gadhah teges ingkang *sepadan* utawi sami.

3. *Antonimi*

Antonimi utawi kosok wangsul inggih menika tembung, *frasa* utawi ukara ingkang gadhah teges walikanipun kaliyan tembung, *frasa*, utawi ukara sanesipun (Sasangka, 2001: 188). Gayut kaliyan andharinipun Sasangka, Sumarlam (2003: 40) ngandharaken bilih *antonimi* menika *satuan lingual* ingkang gadhah teges kosok wangsulipun utawi gadhah sipat *oposisi* kaliyan satuan lingual sanesipun. *Antonimi* ugi dipunsebat *oposisi makna*. Ing bukunipun, Sumarlam ngandharaken bilih *oposisi makna* saged kaperang dados gangsal, inggih menika (1) *oposisi mutlak*, (2) *oposisi kutub*, (3) *oposisi hubungan*, (4) *oposisi hirarkial*, (5) *oposisi majemuk*. Andharan jinisipun *oposisi* makna ing nginggil, badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Oposisi Mutlak

Oposisi mutlak inggih menika kosok wangsulipun makna kanthi *mutlak*. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Mati uripku dakpasrahake marang Gusti Allah. (Sasangka, 2001: 188)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *antonimi mutlak*, inggih menika tembung **mati** kaliyan **urip** ingkang sami gadhah kosok wangsulipun.

2. Oposisi Kutub

Oposisi kutub inggih menika *oposisi* makna ingkang sipatipun mboten *mutlak*, ananging sipatipun *gradasi*. Tegesipun, wonten tingkatan makna salebeting tembung-tembung kasebat. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Kabeh uwong bisa kuliah ing kene, sugih mlarat ora kena kang dibedakake. (Sasangka, 2001: 188)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *antonimi kutub*, inggih menika tembung sugih kaliyan mlarat ingkang gadhah *gradasi oposisi*. Kekalihipun nedahaken wonten *gradasi* sugih banget, sugih, rada sugih, rada mlarat, mlarat, mlarat banget tumrap pagesangan manungsa.

3. *Oposisi Hubungan*

Oposisi hubungan inggih menika *oposisi* makna ingkang sipatipun sami anjangkepi, amargi *oposisi* menika gadhah sipat ingkang sami anjangkepi, antawisipun tembung satunggal kaliyan sanesipun. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Bu Rini menika guru ingkang ayu saha pinter. Panjenenganipun ugi pinter anggenipun ngandharaken materi piwulangan ing kelas, saengga sedaya murid remen kaliyan panjenenganipun. (Sumarlam, 2003: 42)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken *antonimi oposisi hubungan*, inggih menika tembung murid kaliyan guru ingkang gadhah sipat *oposisi hubungan*. Kekalihipun nedahaken wonten gayutipun utawi sami anjangkepi antawisipun murid kaliyan guru.

4. *Oposisi Hirarkial*

Oposisi hirarkial inggih menika *oposisi* makna ingkang nedahaken urutan utawi tingkatan. *Satuan lingual* ingkang nedahaken *oposisi hirarkial* mliginipun tembung-tembung ukuran (dawa, bobot, isi), tembung petungan, tanggalan saha sanesipun. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Sampun pinten-pinten minggu, malah piinten-pinten wulan anggenipun Shinta nengga kabar saking kekasihipun ingkang saweg tugas ing luar nagari. Sasampunipun pinten-pinten taun mboten wonten kabar saking

piyambakipun, saengga Shinta mutusaken badhe pala krama kaliyan tepanganipun ingkang enggal. (Sumarlam, 2003: 43)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken antonimi oposisi hirarkial, inggih menika frasa *pinten-pinten minggu*, *pinten-pinten wulan*, saha *pinten-pinten taun* ingkang nedahaken tingkatan wekdal.

5. Oposisi Majemuk

Oposisi majemuk inggih menika oposisi makna ingkang jumlahipun langkung saking kalih wonten salebeting wacana. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Adi mlayu amarga wedi didukani ibune. Sawise rada adoh saka ibune, dheweke mlaku menyang omahe kancane. Tekan omah kuwi dheweke terus mlangkah mlebu omah. Dheweke mandheg lan kaget jebul sing katon ing ngrape ibune dhewe. (Sumarlam, 2003: 44)

Wonten tuturan ing nginggil wonten perangan ingkang nedahaken antonimi oposisi majemuk, inggih menika tembung *mlayu*, *mlaku*, *mlangkah* kaliyan *mandheg*.

4. Kolokasi

Sumarlam (2003: 44) ngandharaken bilih *kolokasi* utawi *sanding kata* inggih menika perangan tartamtu anggenipun ngginakaken pilihan tembung kanthi sesandhingan. Tembung-tembung ingkang *berkolokasi* inggih menika tembung-tembung ingkang dipunginakaken wonten salah satunggaling *domain* utawi *jaringan* tartamtu, kadosta wonten salebeting *jaringan* pendhidhikan ngginakaken tembung-tembung ingkang gayut kaliyan perkawis pendhidhikan saha tiyang-tiyang wonten ing *jaringan* pendhidhikan. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

*Rikala kula tasih alit, bapak remen ngajak kula wonten **sabin**, bapak menika **petani** ingkang sukses. **Lahanipun** jembar saha **winih pantun** ingkang kuwalitasipun sae sarta dipunsengkuyung **sistem pengolahan** ingkang sampurna saengga **panenanipun** kathah. Saking **asiling panen** menika kulawarga bapak saged gesang kanthi layak. (Sumarlam, 2003: 44)*

Wonten tuturan ing inggil panganggening tembung **sabin**, **petani**, **lahan**, **panenanipun**, saha frase **sistem pengolahan** kaliyan **asiling panen** berkolokasi saha nggayutaken *kepaduan* (kasalarasan) ing wacana kasebat. Dados tuturan ing nginggil nedahaken perangan *kolokasi* ingkang dipunginakaken wonten ing bab tetanen utawi *jaringan pertanian*.

5. *Hiponimi*

Hiponimi inggih menika *satuan kebahasaan* ingkang awujud tembung, *frasa*, saha ukara ingkang maknanipun dipunanggep perangan saking *satuan lingual* sanesipun. Perangan utawi satuan lingual ingkang nyakup mapinten-pinten perangan utawi satuan lingual ingkang berhiponim menika dipunsebat *hipernim* utawi *superordinat* (Sumarlam, 2003: 45). Pangertosan menika gayut kaliyan andharanipun Sasangka, piyambakipun ngandharaken bilih *hiponimi* menika kalebet tembung ingkang tegesipun kaanggep dados peranganipun tembung sanes, utawi surasanipun tembung menika wonten ing panguwasane tembung sanes (Sasangka, 2001: 193). Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

***Kewan nggremet** kalebet jinising kewan reptil. **Reptil** ingkang urip ing darat lan banyu yaiku **kodhok** lan **ula**. **Cecak** inggih menika reptil ingkang nggremet ing tembok. Jinising reptil ingkang urip ing semak-semak utawi suket yaiku **kadhal**. Menawi reptil ingkang saged ngowahi warna miturut papanipun yaiku **bunglon**. (Sumarlam, 2003: 45)*

Wonten ing tuturan ing nginggil menika wonten perangan *hiponim*, ingkang nedahaken *hipernim* utawi superordinatipun inggih menika *frase* jinisipun kewan *nggremet* utawi *reptil*. Menawi kewan *kodhok*, *ula*, *cecak*, *kadhal*, *bunglon* menika minangka hiponimipun.

6. Ekuivalensi

Ekuivalensi inggih menika gayutaning *kesepadanan* (kasalarasan) antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun wonten salebeting *paradigma*. Wonten salebeting *ekuivalensi* menika, nedahaken tembung-tembung asiling *proses afiksasi* saking *morfem* asal ingkang sami saha gadhah *kesepadanan* utawi kasalarasan ingkang gayut (Sumarlam, 2003: 46). Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Fatimah tlaten sanget anggenipun maos buku. Buku piwulangan saha buku waosan sanesipun. Piyambakipun gadhah perpustakaan alit wonten griyanipun. Sedaya buku ingkang dipunkoleksi sampun dipunwaos. Fatimah gadhah gegayuhan dados pamaos pawartos ing televisi supados sedaya tiyang tepang piyambakipun. (Sumarlam, 2003: 46)

Tuturan ing nginggil menika nedahaken *ekuivalensi* saking wujud asal tembung *maos* ingkang gayut saha *sepadan* utawi salaras kaliyan tembung *waosan*, *dipunwaos*, kaliyan *pamaos*.

4. Fungsi Panandha Kohesi

a. Kohesi Gramatikal

1. Referensi

Miturut pandangan tradhisional, *referensi* inggih menika gayutaning tembung kaliyan barang. Tegesipun pandangan kasebat inggih menika, namung

ngandharaken gayuting antawisipun basa kaliyan barang boten nggatosaken tiyang ingkang ngginakaken basa menika. Wondene miturut pamanggihipun Lyon lumantar Bustanul (2000: 82) ngandharaken bilih *referensi* menika kedah nggatosaken panuturipun, amargi panutur menika ingkang mangertos bab *referensi* ukaranipun.

Salah satunggaling jinis *kohesi gramatikal* ingkang ginanipun kangge nedahaken taksih wontenipun gayuting antawisipun ukara satunggal kaliyan ukara satunggalipun dipunsebat *referensi*. Wonten ing basa Jawi *referensi* dipunginakaken kangge nepangaken *topik* ingkang enggal utawi negesaken *topik* ingkang taksih sami. Dados *referensi* menika ngandharaken babagan wontenipun gegayutan antawisipun ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun kangge nggampilaken anggenipun mangertosi maksud seratan utawi tuturan. Awit saking menika, mila wonten ing satunggaling ukara dawa kanthi jejer ingkang sami, asringipun dipunserat setunggal kemawon, panyeratanipun wonten ing wiwitan ukara lajeng boten dipunsebat malih, (Wedhawati, 1979: 17).

Saking andharan ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *referensi* gadhah fungsi kangge nedahaken taksih wontenipun gayutipun antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun supados nggampilaken anggenipun mangertos maksud seratan utawi tuturan. Fungsi *referensi* miturut Sumarlam (2003: 24-27) saged kangge nedahaken (1) tembung sesulih purusa (*persona*), (2) kangge nedahaken papan (3) kangge nedahaken satunggaling bab ingkang sipatipun nandhingaken kalih perangan utawi langkung ingkang makna utawi suraosipun

sami. Tuladha fungsi *referensi* salebeting teks “Khotbah Jangkep” saged dipuntingali kados ing ngandhap menika.

Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih Panjenenganipun boten nate mblenjani janji, (data 20 KJ 1 Januari).

Wonten data (20) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika kalebet *referensi persona*. Bab menika jalaran tembung panjenenganipun nedahaken satunggaling tiyang, tiyang ingkang dipunmaksud penutur menika *merefer* wonten salebeting teks. Tembung panjenenganipun menika minangka sesulih pratama purusa tunggal (*pronomina persona III*) wonten ing pawicantenan. Tiyang ingkang dipuntegesaken inggih menika Gusti Allah.

Tembung panjenenganipun wonten ing pethikan nginggil menika, nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud penutur, inggih menika Gusti Allah. Pramila wontenipun *referensi persona* saking tembung panjenenganipun ginanipun kangge nedahaken tiyang ingkang taksih wonten gayutipun saha dipunsebataken wonten salebeting tuturan saengga nuwuhaken makna ingkang wetah.

2. *Substitusi*

Panandha *kohesi gramatikal substitusi* menika fungsipun minangka panggantos *satuan lingual* tartamtu dening *satuan lingual* sanesipun kangge nedahaken *unsur pembeda*. Fungsi saking *substitusi* menika dipunpendhet saking dudutan pangertosan-pangertosan para ahli basa. Miturut Sumarlam (2003: 28) ngandharaken bilih *substitusi* menika panggantosing *satuan lingual* tartamtu

dening *satuan lingual* sanesipun kangge nedahaken *unsur pembeda*. Gayut kaliyan andharanipun Sumarlam, Mulyana saha Kridalaksana ugi ngandharaken bab pangertosan *substitusi*.

Mulyana ing bukunipun ngandharaken bilih *substitusi* menika *proses* asiling panggantos *unsur* basa dening *unsur* basa sanesipun wonten *satuan* ingkang langkung ageng (Mulyana, 2005: 28). Magepokan bab panggantos *unsur* basa dening *unsur* basa sanesipun, Kridalaksana ugi ngandharaken bilih *substitusi* menika dipuntindakaken kangge nedahaken *unsur pembeda* utawi kangge ngandharaken perangan tartamtu (Kridalaksana, 1984: 204). Awit saking pangertosan para ahli basa ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *substitusi* menika ginanipun minangka panggantos *satuan lingual* tartamtu dening *satuan lingual* sanesipun kangge nedahaken *unsur pembeda*. Tuladha fungsi *substitusi* salebeting teks “Khotbah Jangkep” saged dipuntingali kados ing ngandhap menika.

*Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken **cahyaning** kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. **Sorot** punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi, (data 34 KJ 10 Februari).*

Wonten *data* (34) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal substitusi*. Miturut jinisipun *substitusi*, tembung menika kalebet *substitusi nominal*. Bab menika jalaran tembung **cahyaning** ing ukara sepisan ingkang awujud *nominal* dipungantos kaliyan tembung **sorot** ing ukara salajengipun ingkang awujud *nominal* ugi.

Tembung *cahyaning* ingkang awujud nominal ing ukara sepisan menika mboten dipunambali ing ukara kaping kalih, ananging dipungantos kaliyan tembung *sorot* ingkang awujud nominal ugi. Pramila wontenipun *substitusi nominal* saking tembung *cahyaning* saha *sorot* menika ginanipun kangge nedahaken *unsur pembeda*, saengga basanipun langkung *variatif* utawi mboten *monoton* wonten salebeting tuturan.

3. *Elipsis*

Jinis panandha *kohesi gramatikal ellipsis* menika ugi dipunsebat *pelesapan*. Miturut andharanipun Mulyana (2005: 28) *ellipsis* menika gadhah fungsi ingkang wigatos, inggih menika kangge damel *kepraktisan* panganggening basa. Tegesipun inggih menika supados basa ingkang dipunginakaken langkung cekak, *padat*, saha cepet anggenipun dipunmangertos. Kanthi andharan sanes Mulyana paring pamanggih bilih fungsi panganggening *kohesi gramatikal elipsis* kangge *efektivitas* saha *efisiensi* basa. Gayut kaliyan andharanipun Mulyana bab fungsi *ellipsis*, Sumarlam ing bukunipun ngandharaken bilih *ellipsis* gadhah fungsi antawisipun kangge (1) ngasilaken ukara ingkang *efektif* (kangge *efektivitas* ukara), (2) *efisiensi*, inggih menika kangge ngasilaken panganggening basa ingkang *ekonomis*, (3) ngasilaken aspek *kepaduan* wacana, (4) damel aktif pikiranipun pamaos utawi pamireng dening satunggaling bab ingkang mboten sinerat wonten *satuan lingual*, saha (5) kangge *kepraktisan* panganggening basa wonten salebeting *komunikasi* kanthi lisan (Sumarlam, 2003:30).

Pangertosan bab fungsi *ellipsis* ingkang dipunandharaken dening Mulyana saha Sumarlam menika, gayut ugi kaliyan pamanggihipun Arifin saha Junaiyah

(2010: 37) ingkang ngandharaken bilih panganggening *kohesi gramatikal elipsis* gadhah ancas antawisipun, kangge ngasilaken *kepraktisan* panganggening basa, inggih menika supados basa ingkang dipunginakaken langkung cekak, *padat*, saha cepet anggenipun mangertos. Awit saking menika panganggening *kohesi gramatikal ellipsis* kangge *efektivitas* saha *efisiensi* basa. Saking mapinten-pinten andharan para ahli basa ing nginggil bab fungsi panganggening *kohesi gramatikal elipsis*, saged dipunpendhet dudutan bilih fungsi *kohesi gramatikal elipsis* inggih menika kangge *efektivitas* saha *efisiensi* panganggening basa. Tuladha fungsi *elipsis* salebeting teks “Khotbah Jangkep” saged dipuntingali ing ngandhap menika.

Dawud ingkang dados ratuning bangsa Israel, Ø boten lingsem ngakeni dosanipun lan Ø boten lingsem mratobat, Ø nyuwun pangapunten saking Gusti, (data 52 KJ 10 Maret).

Wonten data (52) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal elipsis*. Bab menika jalaran wonten saperangan ingkang dipunlesapaken, inggih menika *satuan lingual* ingkang awujud tembung ***Dawud***. Tembung Dawud menika fungsipun minangka jejer utawi paraga wonten ing tuturan menika. Saperangan ingkang dipunlesapaken ing tuturan menika wonten tiga, inggih menika mapan wonten ing klausa kaping kalih saha tiga.

Satuan lingual ingkang awujud tembung ***Dawud*** ing tuturan ing nginggil mboten dipunserat malih ing klausa kaping kalih saha tiga, ananging dipunlesapaken kaping tiga,. Pramila wontenipun *kohesi gramatikal elipsis* saking tembung ***Dawud*** menika ginanipun kangge kangge *efektivitas* saha *efisiensi*

panganggening basa, saengga basanipun langkung *praktis* wonten salebeting tuturan.

4. *Konjungsi*

Miturut pamanggihipun Sumarlam (2003: 32) panganggening *kohesi gramatikal konjungsi* menika kanthi cara nyambung utawi nggandheng *unsur* setunggal kaliyan *unsur* sanesipun wonten salebeting wacana. *Unsur* ingkang dipungandheng saged awujud *satuan lingual* tembung, *frasa*, *klausa*, ukara, saged ugi awujud *unsur* ingkang langkung ageng, kadosta *paragraf* kaliyan *pemarkah lanjutan*, saha topik pawicantenan kaliyan *pemarkah alih topik* utawi *pemarkah disjungtif*. Gayut kaliyan pamanggihipun Sumarlam, Kridalaksana saha Tarigan lumantar Mulyana (2005: 29) ngandharaken bilih *konjungsi* menika fungsipun minangka panyambung utawi panggandheng antawisipun tembung kaliyan tembung, *frasa* kaliyan *frasa*, *klausa* kaliyan *klausa*, ukara kaliyan ukara saha salajengipun.

Andharan sanes bab fungsi *konjungsi* ingkang gayut kaliyan andharan ing nginggil, inggih menika pamanggihipun Bustanul (2000: 92) ingkang ngandharaken bilih *konjungsi* menika fungsipun minangka panyambung utawi panggandheng mapinten-pinten peranan salebeting wacana supados pindahipun *ide* ing wacana saged karaos alus. Awit saking mapinnten-pinten andharan bab fungsi *konjungsi* ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *konjungsi* menika gadhah fungsi minangka panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun. *Satuan lingual* menika

awujud tembung kaliyan tembung, *frasa* kaliyan *frasa*, *klausa* kaliyan *klausa*, ukara kaliyan ukara saha salajengipun supados pindahipun *ide* salebeting wacana saged karaos alus. Tuladha fungsi *konjungsi* salebeting *teks* “*Khotbah Jangkep*” saged dipuntingali ing ngandhap menika.

*Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. **Sarana makaten**, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “mbok menawi taun ngajeng saged awoh”, (data 51 KJ 3 Maret).*

Wonten *data* (51) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi cara*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **sarana mekaten** minangka panyambung utawi panggandheng antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara salajengipun, ingkang nedahaken makna cara salebeting tuturan.

*Konjungsi **sarana mekaten** menika nggayutaken makna cara, bilih menawi dipuntindakaken kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. Sarana makaten, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur ingkang gadhah pangajab bilih kebon angguripun taun ngajeng saged awoh. Pramila wontenipun *konjungsi **sarana mekaten*** menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* ingkang awujud ukara wonten salebeting tuturan, ingkang nedahaken makna cara.*

b. *Kohesi Leksikal*

1. *Repetisi*

Panandha *kohesi gramatikal repetisi* menika fungsipun kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting *konteks*. Fungsi *repetisi* menika dipunpendhet saking dudutan pangertosan-pangertosan para ahli basa ing ngandhap menika. Miturut Sumarlam (2003: 35) ngandharaken bilih *repetisi* menika *satuan lingual (bunyi, suku kata, tembung utawi perangan ukara)* ingkang dipunanggep wigatos kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis wonten salebeting *konteks*. Gayut kaliyan andharanipun Sumarlam, Keraf saha Kosasih ugi ngandharaken bab pangertosan *repetisi*.

Miturut Keraf (1994: 127) ngandharaken bilih *repetisi* inggih menika *bunyi, suku kata* utawi perangan ukara ingkang dipunambali, dipunanggep wigatos kangge paring tekanan wonten salebeting *konteks*. Andharan sanes bab fungsi *repetisi*, Kosasih (2008: 167) ugi ngandharaken bilih *repetisi* inggih menika salah satunggaling jinis *kohesi leksikal* awujud tembung-tembung ingkang dipunambali kangge nyethakaken utawi *penegas* satunggaling perkawis.

Awit saking pangertosan para ahli basa ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *repetisi* menika gadhah fungsi kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang wigatos wonten salebeting *konteks*. Tuladha fungsi *repetisi* salebeting *teks “Khotbah Jangkep”* saged dipuntingali kados ing ngandhap menika.

Katresnanipun Gusti nyagedaken umat nglangkungi raos ajrihipun umat. **Katresnanipun Gusti** ngrampit lan nyantosakaken pambudidayaning gesangipun umat, (data 14 KJ 13 Januari).

Wonten data (14) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal repetisi anafora*. Frasa **katresnanipun Gusti** menika dipunambali kaping kalih wonten salebeting tuturan, inggih menika ing wiwitaning ukara setunggal saha wiwitaning ukara kaping kalih. Bab menika ngandharaken bilih *satuan lingual* ingkang dipunambali menika minangka perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting *konteks* tuturan. Pramila wontenipun *repetisi* saking frasa **katresnanipun Gusti** menika ginanipun kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis bilih *katresnanipun Gusti* menika perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.

2. *Sinonimi*

Miturut pamanggihipun Aritonang (2009: 40) panganggening *aspek leksikal* menika njurung gembelengipun wacana. Salah satunggaling *aspek leksikal* inggih menika *sinonimi*. ingkang gadhah fungsi supados wonten *variasi* salebeting *teks*. *Variasi satuan lingual* wonten salebeting *teks* menika saged dipunginakaken kangge ngambali satuan lingual sanes ingkang tegesipun meh sami. Gayut kaliyan pamanggihipun Aritonang, Arifin saha Junaiyah (2010: 40) ngandharaken bilih ancas saking panganggening *kohesi leksikal sinonimi* inggih menika kangge ngawekani supados pamaos mboten jeleh. Andharan menika ateges fungsi *sinonimi* menika kangge damel *variasi* ing *teks* supados pamaos mboten karaos jeleh anggenipun ngambali *satuan lingual* ingkang tegesipun meh sami.

Pamanggih bab fungsi *sinonimi* ingkang gayut kaliyan Aritonang saha Arifin saha Junaiyah ugi dipunandharaken dening Parera. Miturut Parera (2004: 65) ngandharaken bilih panganggening *sinonimi* menika kangge nggantos satunggaling tembung kaliyan tembung sanesipun ingkang tegesipun kirang langkung meh sami supados wonten *variasi* salebeting *teks*. Saking andharan para ahli basa bab *sinonimi* ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih *sinonimi* menika gadhah fungsi kangge damel *variasi* ing *teks*. Tuladha fungsi *sinonimi* salebeting *teks* “*Khotbah Jangkep*” saged dipuntingali kados ing ngandhap menika.

Awit kemajengan teknologi lan komunikasi saged damel patrapipun tiyang dados egois utawi namung mentingaken dhirinipun, (data 64 KJ 24 Maret).

Wonten *data* (64) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal sinonimi*. Bab menika jalaran dipunpangguhaken *satuan lingual* awujud tembung egois saha *frasa* mentingaken dhirinipun. Wonten tuturan ing nginggil saged dipuntingali bilih tembung egois menika nedahaken makna ingkang sami utawi gadhah teges ingkang sepadan kaliyan *frasa* mentingaken dhirinipun. Pramila wontenipun *sinonimi* saking tembung cahya saha *frasa* mentingaken dhirinipun menika ginanipun kangge damel *variasi* ing *teks*. Kanthi mekaten pamaos mboten jeleh anggenipun ngambali tembung ingkang sami wonten salebeting *teks*.

3. *Antonimi*

Miturut Sumadi (1995: 71) ngandharaken bilih *paragraf* ingkang gembleng saged dipunwujudaken kanthi panganggening aspek *antonimi*, tegesipun inggih menika ngginakaken tembung-tembung utawi *frasa* ingkang gadhah makna kosok wangsulipun, saengga mujudaken wacana ingkang wetah. Awit saking menika menawi wonten *satuan lingual* ing satunggaling ukara saha wonten *satuan lingual* sanes ing ukara candhakipun saged njurung gemblengipun (*kekohesifan*) *paragraf*, amargi nedahaken bilih ukara-ukara kalawau wonten gandheng cenengipun. Gayut kaliyan pamanggihipun Sumadi, Wedhawati (2006: 612) ngandharaken bilih *kohesi leksikal antonimi* menika gayutipun makna kosok wangsulipun utawi *oposisi makna leksikal* wonten salebeting ukara utawi *paragraf*.

Saking andharan ing ngginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *antonimi* menika fungsipun kangge nyethakaken gayuting makna kosok wangsulipun. Tuladha panganggening *antonimi* salebeting *teks* “*Khotbah Jangkep*” saged dipuntingalii kados ing ngandhap menika.

Swasana sepi papan palereman inggih swasana samun lan kothong. Ayub nguningakaken punapa tiyang pejah taksih saged gesang malih. (data 65 KJ 30 Maret).

Wonten *data* (65) ing ngginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal antonimi*. Bab menika jalaran dipunpanggiaken *satuan lingual* awujud tembung pejah saha gesang. Wonten tuturan ing ngginggil saged dipuntingali bilih tembung pejah menika nedahaken makna kosok wangsulipun saking tembung gesang. Pramila wontenipun *kohesi leksikal antonimi* ing tuturan inggil menika

ginanipun kangge nyethakaken gayuting makna kosok wangsulipun antawisipun tembung pejah kaliyan gesang.

4. Kolokasi

Miturut Setiyanto (2007: 95) ngandharaken bilih panganggening *kohesi leksikal kolokasi* dipunwujudaken kanthi ngginakaken *satuan-satuan lingual* tembung (tembung, *frasa*, utawi *klausa*) ingkang sesandhingan wonten satunggaling paragraf menika dipunginakaken kangge nuntasaken *topik*. Sumarlam (2003: 44) nambahaken bilih *satuan-satuan lingual* ingkang *berkolokasi* menika mliginipun wonten satunggaling lingkungan utawi jaringan. Panganggening wujud *satuan-satuan lingual* wonten satunggaling lingkungan utawi jaringan menika ndadosaken *informasi* ingkang dipunandharaken langkung gampil dipuntampi.

Awit saking andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih kolokasi menika fungsipun kangge nuntasaken topik. Tuladha fungsi *kolokasi* salebeting teks “Khotbah Jangkep” saged dipuntingali ing ngandhap menika.

Inkang gadhah badhe negor, nanging ingkang ngurus kebon anggur matur, “Bendara, kajengipun gesang setaun engkas, siti sakubengipun badhe kula paculi lan wit punika badhe kula rabuk, bokmenawi taun ngajeng saged awoh; menawi boten, inggih lajeng kategora kemawon.”, (data 50 KJ 3 Maret).

Wonten *data* (50) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal kolokasi*. Bab menika jalaran dipunpanggiaken *satuan lingual* awujud tembung negor, siti, paculi, wit, rabuk, saha awoh. Wonten tuturan ing nginggil saged dipuntingali bilih tembung negor, siti, paculi, wit, rabuk saha awoh menika nedahaken tembung-tembung ingkang gayut wonten satunggaling jaringan bab

tetanen. Pramila wontenipun tembung-tembung menika ndadosaken *topik* tuturanipun cetha. Andharan menika saged dipuntingali bilih tembung ***negor***, ***siti***, ***paculi***, ***wit***, ***rabuk*** saha ***awoh*** menika kangge nyethakaken topikipun inggih menika bab tetanen. Pramila wontenipun *kohesi leksikal kolokasi* ing tuturan inggil menika ginanipun kangge nuntasaken *topik*, *topik* ingkang dipuncethakaken inggih menika bab tetanen anggur.

5. *Hiponimi*

Sumadi (1995: 67) ngandharaken pamanggihipun bilih *hiponimi* minangka salah satunggaling jinis *kohesi leksikal* ingkang nggayutaken antawisipun *unsur* basa ingkang maknanipun *generik* utawi minangka panguwaosipun (ingkang dipunwastani *superordinat*) saha unsur ingkang maknanipun *spesifik* utawi minangka peranganipun (ingkang dipunwastani *hiponimi*). Gayut kaliyan pamanggihipun Sumadi, Djajasudarman (1994:73) ngandharaken bilih *hiponimi* menika magayutan kaliyan panganggening satunggaling unsur ingkang nedahaken unsur sanes ingkang langkung ageng utawi langkung inggil (*superordinat*).

Awit saking andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *hiponimi* menika fungsipun kangge ngraketaken gegayutan antawisipun *superordinat* kaliyan *hiponim* salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf. Tuladha fungsi *hiponimi* salebeting teks “*Khotbah Jangkep*” saged dipuntingali kados ing ngandhap menika.

*Gusti Yesus inggih mewahi bilih tiyang kepareng nindakaken **paugeraning agami**, Panjenenganipun boten ngicali paugeran agami wau, kadosdene bab **paweweh**, **ndedonga** lan **siyam**, ananging Gusti ndadosi caranipun, (data 13 KJ 17 Februari).*

Wonten data (13) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal hiponimi*. Bab menika jalaran dipunpangguhaken frasa *paugeraning agami* minangka *superordinat* utawi panguwaosing tembung saha tembung *paweweh*, *ndedonga*, lan *siyam* ingkang minangka *hiponim* utawi peranganipun.. Wontenipun frasa *paugeraning agami* saha tembung *paweweh*, *ndedonga*, saha *siyam* menika njurung gemblengipun antawisipun ukara-ukara ing nginggil. Pramila wontenipun *kohesi leksikal hiponimi* menika ginanipun kangge ngraketaken gegayutan antawisipun *superordinat* utawi panguwaosing tembung inggih menika frasa *paugeraning agami* kaliyan hiponiminipun utawi peranganipun, inggih menika tembung *paweweh*, *ndedonga* saha *siyam*.

6. *Ekuivalensi*

Miturut Sumarlam (2003: 46) ngandharaken bilih *ekuivalensi* menika gayuting *kesepadanan* antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun wonten salebeting *paradigma*. Wonten salebeting *ekuivalensi* menika, tembung-tembung asiling *proses afiksasi* saking morfem asal ingkang sami nedahaken wontenipun gegayutan *kesepadanan*, umpaminipun gayuting makna antawisipun tembung *tuku*, *dituku*, *nukokake*, *ditukokake*, tembung-tembung menika dumados saking wujud asal ingkang sami inggih menika tembung *tuku*. Tuladha fungsi *ekuivalensi* salebeting teks “*Khotbah Jangkep*” saged dipuntingali ing ngandhap menika.

Nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak lajeng ingkang kita kwasani risak utawi musna, boten wonten malih ingkang saged kita kwasani. Saged ugi kita ndherek musna. Menawi kita ngwasani bumi lan

tumindak sasekecanipun piyambak lajeng bumi punika musna, (data 11 KJ 1 Januari).

Wonten data (11) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal ekuivalensi*. Bab menika jalaran dipunpangguhaken tembung ***kwasani*** saha ***ngwasani***. *Ekuivalensi* menika ginanipun kangge nedahaken sesambetan kesepadanan antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun, kanthi titikan wontenipun tembung-tembung ingkang asalipun saking tembung lingga ingkang sami ananging dipunwuwuhi imbuhan. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung ***kwasani*** saha ***ngwasani*** menika asalipun saking tembung lingga ingkang sami, inggih menika tembung *kwasa*. Awit saking menika nedahaken bilih wontenipun *kohesi leksikal ekuivalensi* menika njurung gembelngipun wacana.

5. Kajian Wacana

Wacana lisan saha wacana ingkang sinerat menika ngewrat *unsur-unsur satuan lingual* ingkang wonten ngandhapipun kadosta *fonem, morfem, tembung, frasa, klausa* utawi ukara. Saengga ingkang dados titikanipun bilih *kajian wacana* menika ugi ngrembag babagan *unsur* basa wonten ing salebeting wacana.

Gayut kaliyan andharan ing nginggil Stubbs lumantar Mulyana (2005: 69) ngandharaken bilih *analisis wacana* nedahaken satunggaling kupiya ingkang naliti aturan basa ing nginggilipun *klausa* saha ukara, ananging ugi naliti bab *satuan-satuan lingual* ingkang langkung wiyar. Bab menika kadosta basa ingkang dipunginakaken ing pawicantenan utawi basa sinerat. Wujud *data wacana lisan* ugi seratan menika ugi kedah nggatosaken *konteksipun*. Saengga *analisis wacana*

ugi nggatosaken basa kaliyan *konteks*, mliginipun gegayutan antawisipun tiyang ing pawicantenan.

Gayut kaliyan andharanipun Stubbs, Kartomihardjo lumantar Sumarlam (2010: 23) ngandharaken bilih *analisis* wacana menika cabang ilmu basa kangge *nganalisis unit* basa sainggilipun ukara. *Unit* menika awujud *paragraf*, teks, undangan, cerkak. *Data* ingkang wonten salebeting *kajian* wacana menika awujud *teks* lisan saha *teks* ingkang sinerat. *Teks* menika nedahaken satunggaling *transkripsi* saking reroncening ukara utawi tuturan. Ukara dipunginakaken wonten ing ragam basa ingkang sinerat, menawi *ujaran* dipunginakaken wonten ukara ragam basa lisan.

Saking andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *kajian* wacana inggih menika *kajian* ingkang ngrembag panganggening basa ingkang dipunginakaken wonten salebeting wacana. *Data* menika saged awujud *teks* utawi tuturan ingkang dipunjumbuhaken kaliyan *konteks*. Babagan ingkang saged dipunrembag wonten *kajian* wacana inggih menika *unsur internal* saha *unsur eksternal* saking wacana. *Unsur internal* antawisipun ingkang wonten ing wacana antawisipun *teks*, *koteks*, *tema*, *topik*, *irah-irahan*, *aspek leksikal* (*sinonim*, *antonim*, *hiponim*, *repetisi*, *kolokasi*, *ekuivalensi*), *gramatikal* (*referensi*, *substitusi*, *elipsis*, *saha konjungsi*), *unsur eksternal* menika antawisipun *konteks*. Wondene *unsur eksternal* menika antawisipun *implikatur*, *presuposisi*, *inferensi*, saha *konteks* ingkang ndayani kawontenanipun tuturan utawi wacanan, (Mulyana, 2005: 70).

Salah satunggaling perkawis ingkang saged dipunrembag wonten salebeting wacana inggih menika babagan *kohesi gramatikal* saha *kohesi leksikal*. *Aspek gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting wacana menika ndadoskaen wacana saged laras (padu) kanthi panganggening *satuan-satuan lingual* ingkang gayut antawisipun ukara setunggal saha sanesipun. Kanti mekaten, wosipun satunggaling wacana saged gampil dipunmangertos dening pamaos kanthi nggatoskaen panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Babagan *kohesi gramatikal* saha *leksikal* badhe dipunandharaken wonten ing bab salajengipun.

B. Panaliten Ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika dipunserat dening Josep Wijaya (2013) kanthi irah-irahan “*Panandha Kohesi Gramatikal saha Leksikal wonten ing Novel Anteping Wanita anggitanipun Any Asmara*”. Perkawis ingkang dipunteliti wonten panaliten Josep babagan panandha *kohesi*, *gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting novel Anteping Wanita saged dipunpendhet dudutan bilih *kekohesifan* wacana ing novel Anteping Wanita dipunwujudaken mapinten-pinten panandha *kohesi*. Panandha *kohesi gramatikal* ingkang dipunpangguhaken wonten sekawan, inggih menika *referensi*, *substitusi*, *ellipsis*, saha *konjungsi*. Wondene panandha *kohesi leksikal* ingkang dipunpangguhaken wonten gangsal, inggih menika *repetisi*, *sinonimi*, *antonimi*, *kolokasi*, saha *hiponimi*. Kaunggulan panalitenipun Josep inggih menika wonten asilipun *analisis* panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Amargi *objek* panaliten kasebat inggih menika novel ingkang ngginakaken basa Jawi *ejaan lama*, dados

anggenipun nemtokaken panandha *kohesi* kalebet sisah. Wonten panaliten kasebat kangge manggihaken sekawan *kohesi gramatikal* saha gangsal *kohesi leksikal* dados kaunggulanipun panaliten kasebat. Perkawis menika nedahaken bilih novel Anteping Wanita sampun gadhah *keterpaduan* utawi kasalarasan antawisipun ukara ingkang gayut.

Kekirangan wonten panalitenipun Josep inggih menika landhesan *teori* ingkang dipunginakaken kangge nganalisis data kirang jangkep, mliginipun wonten perangan *kohesi leksikal antonimi* ingkang mboten dipunjlentrehaken kanthi cetha jinisipun antawisipun *antonimi kutub, mutlak, hubungan, hirarkial*, saha *majemuk*. Asiling panaliten ingkang dipuntindakaken Josep dipunginakaken minangka pandom wonten ing panaliten menika babagan asilipun *analisis sarana kohesi*. Kanthi mirsani panalitenipun Josep, saged dipundadosaken acuan wonten panaliten menika kangge nliti sarana *kohesi gramatikal* saha *leksikal*.

Panaliten ingkang dipuntindakaken dening Josep kaliyan panaliten menika sami-sami nliti sarana *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Kekalihipun ugi sami ngginakaken cara panaliten *deskriptif*. Bedhanipun panaliten menika kaliyan panalitenipun Josep inggih menika *objek* kajianipun. Panalitenipun Josep *objek* ingkang dipunkaji wonten salebeting novel, menawi wonten panaliten menika wonten salebeting wacana khotbah ing GKJ.

Panaliten ingkang jumbuh salajengipun inggih menika panaliten ingkang dipuntindakaken Suryawati (2010) kanthi irah-irahan “*Kohesi dan Koherensi dalam Cerita Anak Berbahasa Jawa*”. Kajianipun ngandharaken babagan jinis *kohesi* saha *koherensi* wonten cariyos lare abasa Jawi. Adhedhasar panalitenipun,

dipunpanggihaken jinis *kohesi gramatikal* saha *leksikal* antawisipun ukara. Jinis *kohesi gramatikal* ingkang dipunpanggihaken inggih menika *referensi* (iku, iki, kuwi, ngono, saha mengkono), *substitusi* (tembung sesulih persona, klitika -e, tembung sesulih panggonan), *konjungsi* (ning, naming, ananging, nalika, mula, mulane, wasanane, pungkasaning, akhire, sebab, merga, amarga, mula saka iku, saha supaya), saha *pelesapan*. Menawi *kohesi leksikal* ingkang dipunpanggihaken antawisipun *repetisi*, *sinonimi*, *hiponimi*, saha *kolokasi*. Panaliten kasebat ugi dipunpanggihaken sewelas jinis *koherensi* antawisipun ukara, inggih menika *penambahan* (semana uga, uga, kejaba iku), *perturutan* (ora let suwe, banjur, sabanjure, sawise, akhire/wasanane), *perlawanan* (nanging, ning, tapi, ananging), *penekanan* (malah), *sebab akibat* (sebab, amarga, merga, jalaran), *wekdal* (nalika iku, wektu iku), *syarat* (yen, nanging, sarate), *cara* (banjur, sabanjure, langka-langkahe), *kagunan* (gunane, bisa), *penjelasan*, saha *penyimpulan* (dadi).

Kaunggulan panalitenipun Suryawati inggih menika wonten ing asilipun *analisis sarana kohesi saha koherensi*. Wonten panaliten kasebat dipunpanggihaken wolung perangan *kohesi* saha sewelas *koherensi* antawisipun ukara. Kekirangan wonten panalitenipun Suryawati inggih menika basa ingkang dipunginakaken kirang dipunmangertos, saengga sisah anggenipun mangertos maksudipun salebeting cariyos lare. Asil panalitenipun Suryawati saged dipundadosaken pandom wonten ing panaliten menika babagan perangan kohesinipun.

Panalitenipun Suryawati kaliyan panaliten menika sami-sami ngrembag babagan *kohesi*. Bedhanipun panaliten menika mboten ngrembag perkawis

koherensi dene panalitenipun Suryawati ngrembag *koherensi*. *Objek* ingkang dipuntliti ugi bedha, panaliten menika objekipun wonten salebeting kumpulan wacana khotbah ing GKJ. Menawi panalitenipun Suryawati objekipun wonten salebeting cariyos lare abasa Jawi.

Kaunggulan panaliten menika tinimbang panalitenipun Josep saha Suryawati inggih menika, objek ingkang dipuntliti awujud kumpulan wacana khotbah wonten ing GKJ. *Objek* panaliten menika langka utawi dereng nate dipunteliti panaliti sanes saderengipun (*original*). Kaunggulan sanesipun inggih menika panandha kohesi ingkang dipunpanggihaken wonten panaliten menika langkung pepak. Panaliten menika gadhah ancas ingkang wigatos, inggih menika paring pambyantu dening pamaos wacana “*Khotbah Jangkep*” supados mangertos wosipun khotbah ingkang dipunandharaken kanthi cetha.

C. Nalaring Pikir

Perangan basa ingkang wiyar saha jangkep inggih menika wacana. Wacana ingkang sae kedah nggatosaken sambet rapetipun ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun. Tegesipun kedah sambet inggih menika, supados ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun saged gayut saha runtut. Perangan ingkang ndadosaken laras saha gayutipun ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun wonten salebeting wacana menika dipunwastani *kohesi*. Perkawis menika ugi kapanggihaken wonten ing wacana ingkang sinerat, mliginipun wonten panaliten menika ingkang ngginakaken kumpulan “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan wulan 1 Januari – 31 Maret 2013.

Kohesi kaperang dados kalih, inggih menika *kohesi gramatikal* kaliyan *kohesi leksikal*. *Kohesi gramatikal* inggih menika gayutipun ukara-ukara ingkang ndhapuk wacana ngginakaken sarana *gramatikal* tartamtu. Wondene *Kohesi leksikal* inggih menika gayutipun antawisipun perangan wonten salebeting wacana kanthi *semantik*. Panaliten menika badhe nliti babagan *kohesi gramatikal saha leksikal* wonten ing wacana ingkang sinerat. Sumber *data* wonten panaliten menika inggih menika “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan wulan 1 Januari – 31 Maret 2013.

BAB III

CARANING PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan “*Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wonten Wacana Kumpulan “Khotbah Jangkep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ)* menika ngginakaken panaliten *deskriptif*. Miturut Moleong (2010: 6) bilih panaliten *deskriptif* menika data ingkang dipunanalisis kados menapa wontenipun *data* utawi kados wujud aslining *data*. Gayut kaliyan Moleong, Sudaryanto (1998: 9) ngandharaken bilih panaliten *deskriptif* dipuntindakaken kangge ngandharaken asiling panaliten kados menapa wontenipun *data* utawi *objektif*.

Panaliten menika ngginakaken panaliten *deskriptif* amargi wujud *data* wonten panaliten menika awujud ukara-ukara ingkang ngewrat babagan *kohesi gramatikal saha leksikal* wonten salebeting ”*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. Dados panaliten *deskriptif* ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika adhedhasar *data* saking objek panaliten tanpa dipunewahi. Asiling panaliten ingkang badhe dipunandharaken jumbuh kaliyan watesaning perkawis inggih menika babagan jinis kaliyan fungsi panandha *kohesi gramatikal saha leksikal*.

B. Data lan Sumber Data

Data ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika awujud ukara ingkang ngewrat panandha *kohesi gramatikal saha leksikal*. Wonten salebeting ukara menika wonten *satuan-satuan lingual* kadosta tembung, *frasa* saha *klausa*

ingkang nedahaken panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret taun 2013.

Sumbering data wonten panaliten menika, inggih menika wacana kumpulan “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) menika dipunwedalaken dening BAPELSIN (Badan Pelaksana Sinode) XXVI GKJ bidang PWG taun 2013.

Panaliten menika anggenipun ngginakaken sumber data “*Khotbah Jangkep*” amargi khotbah ingkang dipunandharaken menika saged narik kawigatosanipun para pamaos, inggih menika ngengingi panganggening basa ingkang *variatif*, gampil dipunmangertos tinimbang ingkang dipunandharaken dening pendeta kanthi lesan. Ananging ingkang langkung wigatos wonten salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*” menika kapanggihaken panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang pepak.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Panaliten kanthi irah-irahan “*Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wonten Wacana Kumpulan “Khotbah Jangakep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ)*” menika anggenipun ngempalaken data kanthi *teknik* maos saha *teknik* nyerat. Miturut Sudaryanto (1993: 133) ngandharaken bilih *metode* maos utawi semak inggih menika cara ngempalaken data ingkang dipuntindakaken kanthi cara maos utawi nyemak sumbering data ingkang dipuntliti. *Metode* maos ingkang dipuntindakaken wonten ing panaliten menika kangge manggihaken data ingkang

nedahaken panandha *kohesi gramatikal saha leksikal*. Mawi *metode* maos nyemak menika dipuntindakaken kanthi tliti. Wondene teknik nyerat katindakaken dening panaliti kangge nyerat sedaya *data* ingkang dipunpanggihaken, pundi ingkang kalebet jinis panandha *kohesi gramatikal saha leksikal* lan menapa fungsipun panandha *kohesi gramatikal saha leksikal*. Cara utawi cak-cakan anggenipun ngempalaken *data* inggih menika :

1. Nyawisaken sumbering *data* ingkang badhe dipuntliti. Sumbering *data* wonten panaliten menika, inggih menika “*Khotbah Jangkep*” wonten ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013.
2. Nyemak kanthi cara maos sumbering *data* saha nemtokaken ukara ingkang ngandharaken bab ingkang dipuntliti adhedhasar *kriteria* utawi *indikator* ingkang ngewrat bab panandha *kohesi gramatikal saha leksikal*. Kanthi maos ingkang premati saha tliti, pramila saged ngempalaken saha saged nemtokaken datanipun. *Data* menika awujud *satuan lingual* kadosta tembung, *frasa*, *klausa* saha ukara ingkang nedahaken jinis saha fungsi panandha *kohesi gramatikal saha leksikal* salebeting wacana “*Khotbah Jangkep*”. *Data* ingkang ngandharaken jinisipun panandha *kohesi gramatikal saha leksikal* menika dipunlarasaken kaliyan *teori* ingkang wonten gegayutanipun. Salajengipun *data* ingkang dipunpanggihaken menika dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* ukaranipun, salajengipun dipundamel dudutan bab fungsi panandha *kohesi gramatikal saha leksikal* menika. *Teknik* maos menika dipuntindakaken kanthi premati, saengga saged manggihaken *data* ingkang dipunbetahaken wonten ing panaliten.

3. *Data* ingkang kapanggihaken salajengipun dipunserat. Miturut Sudaryanto (1993: 135) ngandharaken bilih cara nyerat dipuntindakaken kanthi cara nyerat *data* ingkang sampun dipunpanggihaken wonten ing *kartu data*. Salajengipun *data* menika dipunkelompokaken. *Data* ingkang sampun dipunserat wonten kertu *data* menika dipunpantha-pantha miturut jinis kaliyan fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika panaliti piyambak utawi *human instrument*. Panaliti minangka *human instrument* amargi peranan panaliti wiwit saking mendhet dumugi nganalisis *data*. Salajengipun panaliti minangka *human instrument* ugi kabyantu kaliyan kertu *data* saha *tabel analisis data*. Kertu *data* wonten panaliten menika dipunginakaken amargi kangge nyerat *data* babagan jinis saha fungsi panandha *kohesi* ingkang sampun dipunpanggihaken, dene *tabel analisis* dipunginakaken kangge nglebetaken *data* ingkang sampun dipunkempalaken wonten ing kertu *data*. *Analisis data* wonten panaliten menika kedah jumbuh kaliyan teori ingkang sampun kaandharaken. Wujudipun *tabel* kertu *data* kados wonten ing ngandhap menika.

Tabel 1. : **Kertu Data**

No. Data	4
KJ Edisi/Tanggal terbit	1 Januari 2013
Data	Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih Panjenenganipun boten nate mblenjani janji.

Jinis	<i>Kohesi gramatikal referensi persona</i>
Fungsi	Kangge nedahaken tiyang ingkang <i>merefer</i> wonten salebeting <i>teks</i> , inggih menika Gusti Allah .

Katrangan

no : nomer *data*

KJ : *Khotbah Jangkep*

edisi : edisi utawi wedalan wonten ing *Khotbah Jangkep*

data : *data* awujud wacana ingkang ngewrat panandha *kohesi*

jinis : jinisipun panandha *kohesi*

fungsi : fungsipun panandha *kohesi*.

E. Caranipun Nganalisis Data

Cara anggenipun nganalisis data wonten ing panaliten menika kanthi teknik *distribusional* saha teknik *agih*. Teknik *distribusional* inggih menika teknik anggenipun nganalisis basa adhedhasar *tingkah laku* utawi ciri *satuan-satuan lingual* tartamtu saha nлити gayutipun kaliyan *satuan lingual* sanesipun (Edi Subroto, 1992: 84). Tahap salajengipun inggih menika data dipunanalisis kanthi teknik *agih*. Miturut Sudaryanto (1993: 31) panganggening teknik *agih* menika saged kaperang dados kalih inggih menika teknik dhasar saha teknik *lanjutan*. Teknik dhasar ingkang dipunginakaken inggih menika kanthi teknik *bagi unsur langsung (BUL)*. Dipunsebat teknik *bagi unsur langsung (BUL)* amargi wiwitaning cara ingkang dipunginakaken inggih menika kanthi milah-milah

satuan lingual datanipun dados mapinten-pinten perangan utawi unsur, saha *unsur-unsur* ingkang ingkang gayut kaanggep minangka perangan ingkang mbentuk *satuan lingual* ingkang dipunmaksud. Teknik *lanjutan* ingkang dipunginakaken inggih menika teknik *substitusi* saha teknik lesap (*delesi*). Cara utawi langkah-langkah anggenipun *nganalisis data* wonten panaliten saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

1. *Data* ingkang dipunpangghaken salajengipun dipunkelompokaken utawi dipunpantha-pantha jumbuh kaliyan wosing perkawis inggih menika jinis saha fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013.
2. *Data* ingkang sampun samekta salajengipun dipunanalisis saha dipunandharaken adhedhasar teknik saha teori ingkang dados landhesanipun.
3. *Data* ingkang sampun dipunanalisis lajeng dipunpendhet dudutanipun bab jinis saha fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*.

Tuladha anggenipun nganalisis *data* kados wonten ing ngandhap menika.

Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih ***Panjenenganipun*** boten nate mblenjani janji. (*Data 20 KJ 1 Januari 2013*)

Wonten *data* (20) ing nginggil menika nedahaken satunggaling jinis panandha *kohesi gramatikal referensi*. Tembung ***panjenenganipun*** miturut jinisipun *referensi* kalebet *referensi persona*. Bab menika jalaran tembung ***panjenenganipun*** nedahaken satunggaling tiyang, tiyang ingkang dipunmaksud

penutur menika *merefer* wonten salebeting *teks*. Tembung **panjenenganipun** menika minangka sesulih pratama purusa (*pronomina persona III*) tunggal bebas wonten ing tuturan. Tiyang ingkang dipuntegesaken wonten tuturan kasebat inggih menika **Gusti Allah** ingkang sampun dipunsebataken ing ukara saderengipun.

Tembung **panjenenganipun** wonten tuturan menika fungsipun kangge nedahaken satunggaling tiyang inggih menika Gusti Allah, awit sampun wonten andharan ing ukara saderengipun. Saged dipuntingali saking andharan menika bilih wontenipun *referensi persona* wonten salebeting wacana menika kangge nggayutaken ukara satungal kaliyan ukara sanesipun. Saengga ukara menika *padu* saha saged nuwuhaken makna ingkang wetah.

Data (20) salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (20 a) Gusti Allah tansah setya
- (20 b) ing gesang kita
- (20 c) kita saged pitados bilih Panjenenganipun
- (20 d) mboten nate mblenjani janji

Data menika salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (20 e) *Gusti Allah tansah setya ing gesang kita.* Kita saged pitados bilih Ø mboten nate mblenjani janji.*

Tembung sesulih pratama purusa **panjenenganipun** wonten tuturan ing nginggil kedah wonten utawi *wajib hadir*, amargi menawi tembung **panjenenganipun** menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*. Analisis ingkang

pungkasan *data* (20) menika dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(20 f) *Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih*
[panjenenganipun, piyambakipun] mboten nate mblenjani janji.

Asiling anggenipun nguji kanthi teknik *substitusi* ing nginggil menika nedahaken bilih tembung sesulih pratama purusa panjenenganipun saged dipungantos kaliyan tembung piyambakipun, amargi tembung panjenenganipun saha piyambakipun gadhah jinis kelas ingkang sami.

F. Cara Ngesahaken *Data*

Cara ingkang dipunginakaken kangge ngesahaken *data* wonten panaliten menika kanthi *uji validitas* saha *uji reliabilitas*. *Uji Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *triangulasi teori*. *Validitas triangulasi teori* inggih menika jumbuhaken *data* asiling panaliten kaliyan *teori*.

Aplikasi triangulasi teori menika caranipun ngesahaken *data* kanthi ngginakaken perangan tartamtu minangka tetandhingan kaliyan *data*. Wonten ing panaliten menika ngginakaken *triangulasi teori* inggih menika gegaran teori minangka pembanding. Tuladhanipun saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

Sang ratu dipun anggep boten sampurna jalaran jempolipun samparan ical satungal. Sang ratu lajeng tumunten kengetan dhateng tetembungan ingkang kapratelakaken dening abdinipun ingkang setya. (Data 15 KJ 13 Januari 2013).

Pethikan *teks* ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal repetisi anafora*. Bab menika miturut teori, *frasa* **Sang ratu** dipunambali saben ing wiwitanipun ukara sepisan saha ukara salajengipun. Frasa **Sang ratu** menika minangka perangan ingkang dipunanggep wigatos utawi ingkang dipuncethakaken wonten salebeting *konteks* tuturan.

Reliabilitas ingkang dipunginakaken wonten panaliten menika kanthi *reliabilitas intrarater* saha *realibilitas interrater*. Anggenipun nindakaken *teknik reliabilitas intrarater* inggih menika kanthi cara maos kanthi premati saha dipunambali ngantos ngasilaken *data* ingkang ajeg. Salajengipun babagan *teknik reliabilitas interrater* dipuntindakaken mawi *konsultasi* asiling panaliten menika dhateng *ahli* ingkang mumpuni ngengingi panaliten menika, kadosta dosen pembimbing. Kanthi nindakaken *diskusi* saha *konsultasi* menika kaajab panaliten menika saged leres saha absah.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Wonten bab menika badhe dipunandharaken asiling panaliten saha pirembaganipun, ingkang badhe kaandharaken inggih menika babagan jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013.

Asiling panaliten menika dipunandharaken kanthi wujud tabel. Ingkang sepisan badhe dipunandharaken menika wiwit saking jinis panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*, salajengipun inggih menika ngandharaken fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Ing ngandhap menika wujud *tabel* saking asiling panaliten ingkang ngrembag babagan jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013.

Tabel 1.0 Jinis, Fungsi, saha Indikator *Kohesi Gramatikal* saha *Leksikal* Wonten Wacana Kumpulan “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) Wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013

No	Data	Jinis Kohesi		Fungsi Kohesi	Indikator
		Kohesi Gramatikal	Kohesi Leksikal		
1.	”Apa, lara ati...ben...ben ngerti...lan pancen <u>aku</u> wonge kaya ngene...nang ngomong ceplos-ceplas...nak ora trima ya mangga...” wangsulanipun bu A, (<i>data 55 KJ 10 Maret</i>).	1. <i>Referensi</i> a. <i>Referensi Persona</i>		Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks.	1. Jinis panandha kohesi <ul style="list-style-type: none"> Pethikan teks ing data menika kalebet jinis kohesi gramatikal referensi persona. Bab menika jalaran tembung <u>aku</u> ing data menika minangka sesulih utama purusa tunggal ingkang nedahaken dhateng <u>bu A</u>. 2. Fungsi panandha kohesi <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha kohesi menika kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>aku</u> ngrujuk dhateng satuan lingual wonten salebeting teks, inggih menika <u>bu A</u>. Data menika saged dipuntingali kanthi teknik lesap kados ing ngandhap menika. <i>Apa, lara ati...ben...ben ngerti...lan</i>

Tabel salajengipun

					<p><i>pancen Ø wonge kaya ngene...nang ngomong ceplas-ceplos...nak ora trima ya mangga...” wangsulanipun bu A.</i></p> <p>Tembung sesulih utama purusa <u>aku</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung <u>aku</u> dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
2.	<p>Pangrantos punika dipun tindakaken sacara <i>aktif</i> ing salebeting tindak nyata rikala ibu Gusti Yesus paring dhawuh dhateng paladen, “Apa sadhawuhe marang <u>kowe</u> lakonana.”, (<i>data 2 KJ 20 Januari</i>).</p>	<p><i>Referensi Persona</i></p>		<p>Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal referensi persona</i>. Bab menika jalaran tembung <u>kowe</u> ing <i>data</i> minangka sesulih madyama purusa tunggal ingkang nedahaken dhateng <u>paladen</u>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>kowe</u> ngrujuk dhateng satuan lingual wonten salebeting <i>teks</i>, inggih

Tabel salajengipun

					<p>menika <u>paladen</u>.</p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Pangrantos punika dipun tindakaken sacara aktif ing salebeting tindak nyata rikala ibu Gusti Yesus paring dhawuh dhateng paladen, “Apa sadhawuhe marang Ø lakonana Tembung sesulih madyama purusa <u>kowe</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung <u>kowe</u> dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun tidak berterima.</i></p>
3.	Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih <u>Panjenenganipun</u> boten nate mblenjani janji, (<i>data 20 KJ 1 Januari</i>).	<i>Referensi Persona</i>		Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal referensi persona</i>. Bab menika jalaran tembung <u>panjenenganipun</u> ing <i>data</i> minangka sesulih pratama purusa tunggal ingkang nedahaken dhateng <u>Gusti Allah</u>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika

Tabel salajengipun

					<p>kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten selebeting <i>teks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>panjenenganipun</u> menika ngrujuk dhateng <i>satuan lingual</i> wonten salebeting <i>teks</i>, inggih menika <u>Gusti Allah</u>.</p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih Ø boten nate mblenjani janji</i> <p>Tembung sesulih pratama purusa <u>panjenenganipun</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung <u>panjenenganipun</u> dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
4.	Bumi punika griya sesarengan. Punika ateges, sadaya titah mapan sesarengan ing <u>ngriku</u> , (data 36 KJ 17 Februari).	b. <i>Referensi demonstratif</i>		Nedahaken papan ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i>. Bab menika jalaran tembung <u>ngriku</u> ing <i>data</i> minangka sesulih panuduh papan

Tabel salajengipun

					<p>ingkang nedahaken dhateng <u>bumi</u>.</p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nedahaken papan ingkang dipunmaksud wonten selebeting <i>teks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>ngriku</u> menika nedahaken dhateng <i>satuan lingual</i> wonten salebeting <i>teks</i>, inggih menika <u>bumi</u>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Bumi punika griya sesarengan. Punika ateges, sadaya titah mapan sesarengan ing Ø</i> Tembung sesulih panuduh papan <u>ngriku</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung <u>ngriku</u> dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.
5.	Ing Minggu Transfigurasi <u>punika</u> , kita minangka tiyang pitados kabereg supados tansah nggegesang maknaning	<i>Referensi demonstratif</i>		Nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i>. Bab menika

Tabel salajengipun

	<p>kamulyanipun Sang Kristus ing satengah-tengahipun kasunyatan lan kasangsaraning gesangipun manungsa, (<i>data 33 KJ 10 Februari</i>).</p>				<p>jalaran tembung <u>punika</u> ing data minangka sesulih panuduh wekdal ingkang nedahaken dhateng dinten <u>Minggu Transfigurasi</u>.</p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten selebeting teks. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>punika</u> nedahaken dhateng <i>satuan lingual</i> wonten salebeting teks, inggih menika <u>Minggu Transfigurasi</u>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Ing Minggu Transfigurasi Ø, kita minangka tiyang pitados kabereg supados tansah nggegesang maknaning kamulyanipun Sang Kristus ing satengah-tengahipun kasunyatan lan kasangsaraning gesangipun manungsa</i> Tembung sesulih panuduh wekdal <u>punika</u> kedah wonten amargi menawi tembung <u>punika</u> dipunlesapaken, tuturan kasebat
--	--	--	--	--	--

Tabel salajengipun

					mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i> .
6.	Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula, kawula ngupadosi Paduka, nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka; daging kawula kangen dhumateng Paduka, <i>kados</i> siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya, (<i>data 46 KJ 3 Maret</i>).	c. <i>Referensi komparatif</i>		Nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan.	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal referensi komparatif</i>. Bab menika jalaran tembung <i>kados</i> ing data minangka panuduh sipat ingkang mbandhingaken kamiripan antawisipun nyawa ingkang ngorong saha daging ingkang kangen dhateng Gusti Allah kaliyan siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan wonten selebeting <i>teks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <i>kados</i> menika mbandhingaken antawisipun nyawa ingkang ngorong saha daging ingkang kangen dhateng Gusti Allah kaliyan siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya. Data menika saged dipuntingali

Tabel salajengipun

					<p>kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika.</p> <p><i>Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula, kawula ngupadosi Paduka, nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka; daging kawula kangen dhumateng Paduka, Ø siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya.</i></p> <p>Tembung <u>kados</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung <u>kados</u> menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi <i>tidak berterima</i>.</p>
7.	<p>Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken <u>cahyaning</u> kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. <u>Sorot</u> punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi, (<i>data 34 KJ 10 Februari</i>).</p>	<p>2. <i>Substitusi</i></p> <p>a. <i>Substitusi Nominal</i></p>		<p>Kangge nedahaken unsur pembeda.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal substitusi nominal</i>. Bab menika jalaran tembung <u>cahyaning</u> ing ukara sepisan dipungantos kaliyan tembung <u>sorot</u> ing ukara salajengipun ingkang sami awujud nominal. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring unsur pembeda, saengga basanipun mboten <i>monoton</i>

Tabel salajengipun

					<p>utawi langkung <i>variatif</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>cahyaning</u> ing ukara sepisan mboten dipunambali ing ukara kaping kalih ananging dipungantos kaliyan tembung <u>sorot</u>. Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika.</p> <p><i>Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken Ø kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. Ø punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi</i></p> <p>Tembung <u>cahyaning</u> saha <u>sorot</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung kekalihipun dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
8	Prasetyanipun Gusti dhateng Abram lan <u>tedhak turunipun</u> tansah kebabar ing sauruting gesangipun <u>putra wayahipun</u>	<i>b. Substitusi frasal</i>		Kangge nedahaken unsur pembeda.	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan teks ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal substitusi frasal</i>. Bab menika jalaran

Tabel salajengipun

	<p>Abram, (data 41 KJ 24 Februari).</p>				<p>frasa <u>tedhak turunipun</u> dipungantos kaliyan frasa <u>putra wayahipun</u>.</p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring unsur pembeda, saengga basanipun mboten <i>monoton</i> utawi langkung <i>variatif</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih frasa <u>tedhak turunipun</u> mboten dipunambali malih ananging dipungantos kaliyan frasa <u>putra wayahipun</u>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Prasetyanipun Gusti dhateng Abram lan Ø tansah kebabar ing sauruting gesangipun Ø Abram</i></p> <p>Frasa <u>tedhak turunipun</u> saha <u>putra wayahipun</u> menika kedah wonten amargi menawi frasa kekalihipun dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
--	---	--	--	--	---

Tabel salajengipun

9.	Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B. "Apa kampung iki duweke mbahmu, ngopeni pitik kok ora tau diresiki....ambune kuwi lo...kaya ambune lambemu..." dukanipun ibu A. Mireng tembungipun bu A ingkang nyakiti manahipun, ibu B lajeng ngungun lan wangsul. Bu C lajeng murugi bu A, aturipun "Bu...kok <u>ngaten</u> ta...bok mangga kita rembag, (data 54 KJ 10 Maret).	c. <i>Substitusi klausal</i>		Kangge nedahaken unsur pembeda.	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal substitusi klausal</i>. Bab menika jalaran tuturan ibu A ingkang awujud <i>satuan lingual klausa</i> utawi ukara menika dipungantos kaliyan tembung <u>ngaten</u> ingkang dipuntuturaken ibu C. Utawi tembung <u>ngaten</u> ing tuturan ibu C minangka panggantos <i>klausa</i> utawi ukara ing tuturan ibu A. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring unsur pembeda, saengga basanipun mboten <i>monoton</i> utawi langkung <i>variatif</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih <i>klausa</i> ingkang dipuntuturaken ibu A mboten dipunambali malih ananging dipungantos kaliyan tembung <u>ngaten</u> ing tuturan ibu C. Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B. "Apa kampung iki</i></p>
----	---	------------------------------	--	---------------------------------	---

Tabel salajengipun

					<p><i>duweke mbahmu, ngopeni pitik kok ora tau diresiki....ambune kuwi lo...kaya ambune lambemu...” dukanipun ibu A. Mireng tembungipun bu A ingkang nyakiti manahipun, ibu B lajeng ngungun lan wangsul. Bu C lajeng murugi bu A, aturipun ”Bu...kok Ø ta...bok mangga kita rembag.</i></p> <p>Tembung <i>ngaten</i> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima.</i></p>
10.	<p><i>Dawud</i> ingkang dados ratuning bangsa Israel, Ø boten lingsem ngakeni dosanipun lan Ø boten lingsem mratobat, Ø nyuwun pangapunten saking Gusti, (<i>data 52 KJ 10 Maret</i>).</p>	3. <i>Elipsis</i>		<p>Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal elipsis</i>. Bab menika jalaran wonten <i>satuan lingual</i> ingkang dipunlesapaken, inggih menika tembung <i>Dawud</i> minangka jejer utawi <i>pelaku tindakan</i> wonten salebeting <i>teks</i>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i>

Tabel salajengipun

					<p>basa, saengga basanipun langkung cekak saha <i>praktis</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <i>Dawud</i> dipunlesapaken kaping tiga wonten salebeting <i>teks</i>.</p> <ul style="list-style-type: none"> Menawi <i>data</i> menika mboten dipunlesapaken, tuturanipun kados ing ngandhap menika. <p><i>Dawud</i> ingkang dados ratuning bangsa Israel, <i>Dawud</i> boten lingsem ngakeni dosanipun lan <i>Dawud</i> boten lingsem mratobat, <i>Dawud</i> nyuwun pangapunten saking Gusti</p> <p>Tembung <i>Dawud</i> ingkang minangka jejeripun menika kedah dipunlesapaken amargi menawi <i>dihadirkan</i> utawi mboten dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten <i>efektif</i> saha mboten <i>efisien</i>.</p>
11.	<p>Rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen. <i>Mila</i> para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes, (<i>data 3 KJ 6 Januari</i>).</p>	<p>4. <i>Konjungsi</i></p> <p>a. <i>sebab-akibat</i></p>		<p>Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>sebab-akibat</i>.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi sebab-akibat</i>. Bab menika jalaran tembung <i>mila</i> nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara salajengipun ingkang nedahaken makna <i>sebab-akibat</i>.

Tabel salajengipun

					<p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u><i>mila</i></u> menika minangka panyambung/panggandheng antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna <i>sebab-akibat</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen. Ø para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes</i> Tembung <u><i>mila</i></u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.
--	--	--	--	--	--

Tabel salajengipun

12.	Tentrem rahayu sanes kapentingan pribadi <u>ananging</u> dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang, (data 9 KJ 6 Januari).	<i>Konjungsi</i> b. <i>Pertentangan</i>		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>pertentangan</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi pertentangan</i>. Bab menika jalaran tembung <u>ananging</u> nggayutaken antawisipun <i>klausa</i> sepisan kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat <i>konjungsi</i> <u>ananging</u> ingkang nedahaken makna <i>pertentangan</i>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>ananging</u> menika nggayutaken antawisipun <i>klausa</i> sepisan kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat <i>konjungsi</i> <u>ananging</u> . ing sisih kiwa kaliyan <i>klausa</i> ing sisih tengen ingkang nedahaken makna <i>pertentangan</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Tentrem rahayu sanes kapentingan</i>
-----	--	--	--	--	---

Tabel salajengipun

					<p>pribadi Ø dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang</p> <p>Tembung <u>ananging</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
13.	<p>Kasunyatan punika saged ndadosaken kita alit ing manah kepara <u>malah</u> nggadhahi pangretosan bilih tentrem rahayu namung wonten ing ‘awang-awang’ kemawon, (data 66 KJ 6 Januari).</p>	<p><i>Konjungsi</i></p> <p>c. <i>Kelebihan</i> (aksesif)</p>		<p>Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual sanesipun</i> ingkang nedahaken makna <i>kelebihan</i> (aksesif).</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi kelebihan</i> (aksesif). Bab menika jalaran tembung <u>malah</u> nggayutaken antawisipun <i>klausa</i> sepisan kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat <i>konjungsi</i> <u>malah</u> ingkang nedahaken makna <i>kelebihan</i>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>malah</u> menika nggayutaken antawisipun <i>klausa</i>

Tabel salajengipun

					<p>sepisan kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat <i>konjungsi</i> <u>malah</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Kasunyatan punika saged ndadosaken kita alit ing manah kepara Ø nggadhahi pangretosan bilih tentrem rahayu namung wonten ing 'awang-awang' kemawon</i></p> <p>Tembung <u>malah</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
14.	<p>Lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya <u>supados</u> boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu, (<i>data 67 KJ 20 Januari</i>).</p>	<p><i>Konjungsi</i></p> <p>d. <i>Tujuan</i></p>		<p>Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>tujuan</i></p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi tujuan</i>. Bab menika jalaran tembung <u>supados</u> nggayutaken antawisipun <i>klausa</i> sepisan kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat <i>konjungsi supados</i> ingkang nedahaken makna <i>tujuan</i>.

Tabel salajengipun

					<p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u><i>supados</i></u> menika nggayutaken antawisipun <i>klausa</i> sepisan kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat <i>konjungsi supados</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya Ø boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu</i> Tembung <u><i>supados</i></u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.
15.	Saben manungsa gesang, temtu mbetahaken tetedhan <u><i>lan</i></u> toya supados saged gesang, (<i>data 4</i>)	<i>Konjungsi</i> e. <i>Penambahan</i>		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan</i>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal</i>

Tabel salajengipun

	KJ 3 Maret).	(aditif)		lingual ingkang makna (aditif). -	sanesipun nedahaken penambahan	<p><i>konjungsi penambahan (aditif). Bab menika jalaran tembung lan nggayutaken antawisipun klausa sepisan kaliyan klausa ingkang ngewrat tembung lan kasebat ingkang nedahaken makna penambahan (aditif).</i></p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung lan menika nggayutaken antawisipun <i>klausa</i> ing sisih kiwa kaliyan <i>klausa</i> ingkang ngewrat tembung lan kasebat ingkang nedahaken makna <i>penambahan (aditif)</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Saben manungsa gesang, temtu mbetahaken tetedhan Ø toya supados saged gesang</i> Tembung lan menika kedah wonten amargi menawi tembung menika
--	--------------	----------	--	---	--------------------------------------	--

Tabel salajengipun

					dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i> .
16.	Sepisan malih, punika sanes perkawis cacah <u>utawi</u> ageng-alitipun (<i>data 8 KJ 1 Januari</i>).	<i>Konjungsi</i> f. <i>Pilihan</i> (<i>alternatif</i>)		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>pilihan</i> (<i>alternatif</i>).	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi pilihan</i> (<i>alternatif</i>). Bab menika jalaran tembung <u>utawi</u> nggayutaken antawisipun tembung <u>cacah</u> kaliyan tembung <u>ageng-alitipun</u> ingkang nedahaken makna <i>pilihan</i> (<i>alternatif</i>). <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>utawi</u> menika nggayutaken antawisipun tembung <u>cacah</u> kaliyan tembung <u>ageng-alitipun</u> ingkang nedahaken makna <i>pilihan</i> (<i>alternatif</i>). Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing

Tabel salajengipun

					<p>ngandhap menika. <i>Sepisan malih, punika sanes perkawis cacah Ø ageng-alitipun</i> Tembung <u>utawi</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i></p>
17.	<p>Sareng mireng pratelanipun abdi wau, sang ratu tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipun ajak malih. <u>Sasampunipun</u> punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana, (<i>data 16 KJ 13 Januari</i>).</p>	<p><i>Konjungsi</i> g. Wekdal</p>		<p>Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna wekdal.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan teks ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi</i> wekdal. Bab menika jalaran tembung <u>sasampunipun</u> menika nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara salajengipun ingkang nedahaken makna wekdal. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>sasampunipun</u> menika nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih

Tabel salajengipun

					<p>ingkang nedahaken makna wekdal.</p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Sareng mireng pratelanipun abdi wau tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipun ajak malih. Ø punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana</i></p> <p>Tembung <u>sasampunipun</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
18.	<p>Gusti Yesus mboten ngurbanaken tiyang sanes kangge kauntunganipun piyambak. <u>Kosok wangsulipun</u>, Panjenenganipun ngurbanaken dhiri kangge tiyang sanes, (data 10 KJ 24 Maret).</p>	<p><i>Konjungsi</i></p> <p>h. <i>Perlawanan</i></p>		<p>Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>perlawanan</i></p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi perlawanan</i>. Bab menika jalaran tembung <u>kosok wangsulipun</u> nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna

Tabel salajengipun

					<p><i>perlawanan.</i></p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>kosok wangsulipun</u> menika nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna <i>perlawanan</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Gusti Yesus boten ngurbanaken tiyang sanes kangge kauntunganipun piyambak. Ø, Panjenenganipun ngurbanaken dhiri kangge tiyang sanes</i> Tembung <u>kosok wangsulipun</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>
--	--	--	--	--	--

Tabel salajengipun

19	<p>Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. <u>Sanadyan makaten</u>, Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah, (data 45 KJ 3 Maret).</p>	<p><i>Konjungsi</i></p> <p>i. <i>konsesif</i></p>		<p>Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>konsesif</i>.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal konjungsi konsesif</i>. Bab menika jalaran <i>frasa</i> <u>sanadyan makaten</u> nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna <i>konsesif</i>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>sanadyan makaten</u> menika nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna <i>konsesif</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. Ø, Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah Tembung <u>sanadyan makaten</u>
----	--	---	--	--	---

Tabel salajengipun

					menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i> .
20.	Sumangga dipun padosi setunggal kemawon. <u>Menawi</u> pinanggih setunggal kemawon, sampun samesthinipun kita memuji lan ngluhuraken Allah, (data 68 KJ 1 Januari).	<i>Konjungsi</i> j. <i>Syarat</i>	.	Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna <i>syarat</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal syarat</i>. Bab menika jalaran tembung <u>menawi</u> nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna <i>syarat</i>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>menawi</u> nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna <i>syarat</i>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing

Tabel salajengipun

					<p>ngandhap menika.</p> <p><i>Sumangga dipun padosi setunggal kemawon. Ø pinanggih setunggal kemawon, sampun samesthinipun kita memuji lan ngluhuraken Allah</i></p> <p>Tembung <u>menawi</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i></p>
21.	<p>Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. <u>Sarana makaten</u>, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “mbok menawi taun ngajeng saged awoh”, (<i>data 51 KJ 3 Maret</i>).</p>	<p><i>Konjungsi</i></p> <p>k. Cara</p>		<p>Kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna cara</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi gramatikal syarat</i>. Bab menika jalaran tembung <u>sarana makaten</u> nggayutaken antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna cara. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih <i>frasa</i> <u>sarana makaten</u> menika nggayutaken antawisipun ukara

Tabel salajengipun

					<p>sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna cara.</p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. Ø, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “bokmenawi taun ngajeng saged awoh”,</i></p> <p>Tembung <u>sarana mekaten</u> menika kedah wonten amargi menawi <i>frasa</i> menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
22.	<p><u>Katresnanipun Gusti</u> nyagedaken umat nglangkungi raos ajrihipun umat.</p> <p><u>Katresnanipun Gusti</u> ngrampit lan nyantosakaken pambudidayaning gesangipun umat, (<i>data 14 KJ 13 Januari</i>).</p>		<p>5. <i>Repetisi</i></p> <p>a. <i>Anafora</i></p>	<p>Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i>.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal repetisi anafora</i>. Bab menika jalaran <i>frasa</i> <u>katresnanipun Gusti</u> dipunambali saben ing wiwitanipun ukara. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis

Tabel salajengipun

					<p>ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih <i>frasa <u>katresnanipun Gusti</u></i> menika dipunambali saben ing wiwitanipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih. Kanthi mekaten <i>frasa <u>katresnanipun Gusti</u></i> nedahaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.</p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. \emptyset nyagedaken umat nglangkungi raos ajrihipun umat. \emptyset ngrampit lan nyantosakaken pambudidayaning gesangipun umat <i>Frasa <u>katresnanipun Gusti</u></i> menika kedah wonten amargi menawi <i>frasa</i> menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>
23.	Kita katimbalan supados boten nyimpen kalepatanipun tiyang sanes, gampil runtik ing manah		<p><i>Repetisi</i></p> <p>b. <i>Epistrofa</i></p>	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal repetisi</i>

Tabel salajengipun

	<p>lan males ukum dhateng <u>tiyang sanes</u>. Gusti Yesus sampun paring pangapunten dhateng kita, kita kedah paring pangapunten dhateng <u>tiyang sanes</u>, (data 31 KJ 3 Februari).</p>			<p>ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting konteks.</p>	<p><i>epistrofa</i>. Bab menika jalaran <i>frasa tiyang sanes</i> dipunambali saben ing pungkasanipun ukara.</p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting konteks. Fungsi menika saged dipuntingali bilih <i>frasa tiyang sanes</i> menika dipunambali saben ing pungkasanipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih. Kanthi mekaten <i>frasa tiyang sanes</i> nedahaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Kita katimbalan supados boten nyimpen kalepatanipun tiyang sanes, gampil runtik ing manah lan males ukum dhateng Ø. Gusti Yesus sampun paring pangapunten dhateng kita, kita kedah paring</i>
--	--	--	--	---	--

Tabel salajengipun

					<p><i>pangapunten dhateng Ø.</i></p> <p>Frasa tiyang sanes menika kedah wonten amargi menawi <i>frasa</i> menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
24.	<p><u>Wilujeng</u> Paskah. <u>Wilujeng</u> ngraos-raosaken malih kedadosan Paskah lan <u>wilujeng</u> mbudidaya gesang minangka seksinipun Gusti, (<i>data 62 KJ 28 Maret</i>).</p>		<p><i>Repetisi</i></p> <p><i>c. Epizeuksis</i></p>	<p>Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i>.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal repetisi epizeuksis</i>. Bab menika jalaran tembung <u>wilujeng</u> dipunambali kanthi makaping-kaping saha urut wonten salebeting ukara. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>wilujeng</u> menika dipunambali kanthi makaping-kaping saha urut wonten salebeting ukara. Kanthi mekaten tembung <u>wilujeng</u> nedahaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep

Tabel salajengipun

					<p>wigatos wonten salebeting tuturan.</p> <ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Ø Paskah. Ø ngraos-raosaken malih kedadosan Paskah lan Ø mbudidaya gesang minangka seksinipun Gusti.</i></p> <p>Tembung wilujeng menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapen, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
25.	<p>Pakaryanipun Gusti Yesus lan pamrayoginipun Rasul Paul ndarbeni sesambetan rapet kaliyan ingkang nama <u>kaadilan</u>. <u>Kaadilan</u> boten namung winates paugeran wales-winales, (<i>data 38 KJ 17 Februari</i>).</p>		<p><i>Repetisi</i></p> <p>d. <i>Anadiplosis</i></p>	<p>Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i>.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal repetisi anadiplosis</i>. Bab menika jalaran tembung <u>kaadilan</u> ing pungkasaning ukara sepisan dipunambali ing wiwitanipun ukara salajengipun. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih

Tabel salajengipun

					<p>tembung <u>kaadilan</u> ing pungkasaning ukara sepisan dipunambali malih ing wiwitaning ukara salajengipun. Kanthi mekaten tembung <u>kaadilan</u> menika nedahaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Pakaryanipun Gusti Yesus lan pamrayoginipun Rasul Paul ndarbeni sesambetan rapet kaliyan ingkang nama Ø. Ø boten namung winates paugeran wales-winales.</i> <p>Tembung <u>kaadilan</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi <i>tidak berterima</i>.</p>
26.	<p>Kita sampun ningali sunaring <u>cahya</u> kamulyanipun Gusti. Punapa kita sagah mbage <u>pepadhang</u> punika ing satengahing gesang (<i>data 64 KJ 20 Januari</i>).</p>		6. <i>Sinonimi</i>	Kangge damel <i>variasi</i> ing <i>teks</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal sinonimi</i>. Bab menika jalaran tembung <u>cahya</u> saha <u>pepadhang</u> menika gadhah teges ingkang sami

Tabel salajengipun

					<p>utawi <i>sepadan</i>.</p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge damel <i>variasi</i> ing <i>teks</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>cahya</u> dipungantos kaliyan tembung <u>pepadhang</u> ingkang gadhah teges sami utawi <i>sepadan</i>. Kanthi mekaten pamaos mboten jelah anggenipun ngambali tembung ingkang sami. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>substitusi</i> kados ing ngandhap menika. <i>Kita sampun ningali sunaring {pepadhang,cahya} kamulyanipun Gusti.</i> <i>Punapa kita sagah mbage {cahya,pepadhang} punika ing satengahing gesang.</i> Tembung <u>cahya</u> saha <u>pepadhang</u> menika senadyan dipunwalik papanipun utawi <i>dipertukarposisikan</i> kanthi teknik <i>substitusi</i> mboten ngewahi makna tuturan, amargi tembung kekalihipun gadhah makna ingkang sami utawi <i>sepadan</i>.
--	--	--	--	--	--

Tabel salajengipun

27.	<p>Ingkang waunipun <u>peteng</u> amargi dipun kwasani dosa, dados <u>padhang</u> amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti Yesus, (data 70 KJ 24 Maret).</p>		7. Antonimi	<p>Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal antonimi</i>. Bab menika jalaran tembung <u>peteng</u> gadhah makna kosok wangsulipun saking tembung <u>padhang</u>. Tembung <u>peteng</u> saha <u>padhang</u> menika nedahaken oposisi kutub. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsul antawisipun tembung <u>peteng</u> saha <u>padhang</u> wonten salebeting tuturan. Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Ingkang waunipun Ø amargi dipun kwasani dosa, dados <u>padhang</u> amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti Yesus.</i></p> <p><i>Ingkang waunipun <u>peteng</u> amargi dipun kwasani dosa, dados Ø amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti</i></p>
-----	--	--	-------------	---	--

Tabel salajengipun

					<p><i>Yesus</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tembung <u>peteng</u> saha <u>padhang</u> menika kedah wonten amargi menawi salah satunggal tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi <i>tidak berterima</i>
28.	<p>Ingkang gadhah badhe <u>negor</u>, nanging ingkang ngurus kebon anggur matur, “Bendara, kajengipun gesang setaun engkas, <u>siti</u> sakubengipun badhe kula <u>paculi</u> lan <u>wit</u> punika badhe kula <u>rabuk</u>, bokmenawi taun ngajeng saged <u>awoh</u>; menawi boten, inggih lajeng kategora kemawon.”, (data 50 KJ 3 Maret).</p>		8. <i>Kolokasi</i>	Kangge nuntasaken <i>topik</i> .	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal kolokasi</i>. Bab menika jalaran tembung <u>negor</u>, <u>kebon anggur</u>, <u>siti</u>, <u>paculi</u>, <u>wit</u>, <u>rabuk</u>, saha <u>awoh</u> menika nedahaken tembung-tembung ingkang sesandhingan wonten salebeting <i> jaringan </i> utawi <i>bidang</i> tetanen. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nuntasaken <i>topik</i>. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>negor</u>, <u>kebon anggur</u>, <u>siti</u>, <u>paculi</u>, <u>wit</u>, <u>rabuk</u>, saha <i>frasa</i> <u>awoh</u> ing tuturan menika <i>berkolokasi</i> kangge nyethakaken topikipun inggih menika bab tetanen anggur.

Tabel salajengipun

					<ul style="list-style-type: none"> Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <i>Inkang gadhah badhe Ø, nanging inkang ngurus Ø matur, “Bendara, kajengipun gesang setaun engkas, Ø sakubengipun badhe kula Ø lan Ø punika badhe kula Ø, bokmenawi taun ngajeng saged Ø; menawi boten, inggih lajeng kategora kemawon</i> Tembung <u><i>negor</i></u>, <u><i>kebon anggur</i></u>, <u><i>siti</i></u>, <u><i>paculi</i></u>, <u><i>wit</i></u>, <u><i>rabuk</i></u>, saha <u><i>awoh</i></u> menika kedah wonten amargi menawi salah satunggal tembung menika dipunlespaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna inkang wetah utawi <i>tidak berterima</i>.
29.	<p><u><i>Bumi saisinipun</i></u> punika titahipun Gusti. Miturut kapitadosan, bumi punika dipun kuwasani dening manungsa. Nanging Juru Masmur ngraos-raosaken lan ngrumaosi, menawi dipun bandhingaken kaliyan bumi</p>		9. <i>Hiponimi</i>	<p>Kangge ngraketaken gegayutan antawisipun <i>superordinat</i> kaliyan <i>hiponim</i> salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal hiponimi</i>. Bab menika jalaran <i>frasa bumi saisinipun</i> menika minangka <i>superordinat</i> utawi makna <i>generik</i> inkang nedahaken panguwaosing tembung dene tembung <u><i>langit</i></u>,

Tabel salajengipun

	<p>saisinipun, manungsa boten wonten punapa-punapanipun. Dipun bandhingaken <u>langit</u>, <u>rembulan</u>, lan <u>lintang</u>, manungsa namung alit, (<i>data 13 KJ 1 Januari</i>).</p>				<p><u>rembulan</u>, saha <u>lintang</u> menika minangka <i>hiponimi</i> utawi makna <i>spesifik</i> ingkang nedahaken peranganipun.</p> <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge ngraketaken gegayutan antawisipun <i>superordinat</i> kaliyan <i>hiponim</i> salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf. Fungsi menika saged dipuntingali bilih frasa <u>bumi saisinipun</u> minangka panguwaosing tembung (<i>superordinat</i>) ingkang ngraketaken kaliyan peranganipun (<i>hiponim</i>) inggih menika tembung <u>langit</u>, <u>rembulan</u>, saha <u>lintang</u>. • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. \emptyset punika titahipun Gusti. Miturut kapitadosan, bumi punika dipun kuwasani dening manungsa. Nanging Juru Masmur ngraos-raosaken lan ngrumaosi, menawi dipun bandhingaken kaliyan bumi saisinipun, manungsa boten wonten
--	--	--	--	--	--

Tabel salajengipun

					<p><i>punapa-punapanipun. Dipun bandhingaken Ø, Ø, lan Ø namung alit.</i></p> <p>Frasa <u>bumi saisinipun</u> kaliyan tembung <u>langit</u>, <u>rembulan</u> saha <u>lintang</u> menika kedah wonten amargi menawi <i>frasa</i> utawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi <i>tidak berterima</i>.</p>
30.	<p>Nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak lajeng ingkang kita <u>kwasani</u> risak utawi musna, boten wonten malih ingkang saged kita <u>kwasani</u>. Saged ugi kita ndherek musna. Menawi kita <u>ngwasani</u> bumi lan tumindak sasekecanipun piyambak lajeng bumi punika musna, (<i>data 25 KJ 1 Januari</i>).</p>		10. <i>Ekuivalensi</i>	<p>Kangge nedahaken sesambatan <i>kesepadanan</i> antawisipun satuan lingual tartamtu kaliyan satuan lingual sanesipun.</p>	<p>1. Jinis panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Pethikan <i>teks</i> ing <i>data</i> menika kalebet jinis <i>kohesi leksikal ekuivalensi</i>. Bab menika jalaran tembung <u>kwasani</u> saha <u>ngwasani</u> menika asalipun saking tembung lingga ingkang sami inggih menika tembung <u>kwasa</u>. Awit saking menika tembung <u>kwasani</u> saha <u>ngawasani</u> menika nedahaken <i>kesepadanan</i> wonten salebeting <i>teks</i>. <p>2. Fungsi panandha <i>kohesi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Fungsi panandha <i>kohesi</i> menika kangge nedahaken sesambetan <i>kesepadanan</i> antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan</i>

Tabel salajengipun

					<p><i>lingual</i> sanesipun. Fungsi menika saged dipuntingali bilih tembung <u>kwasani</u> saha <u>ngwasani</u> menika gadhah makna ingkang sepadan saking tembung lingga <u>kwasa</u>.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Data menika saged dipuntingali kanthi teknik <i>lesap</i> kados ing ngandhap menika. <p><i>Nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak lajeng ingkang kita Ø risak utawi musna, boten wonten malih ingkang saged kita Ø. Saged ugi kita ndherek musna. Menawi kita Ø bumi lan tumindak sasekecanipun piyambak lajeng bumi punika musna.</i></p> <p>Tembung <u>kwasani</u> saha <u>ngwasani</u> menika kedah wonten amargi menawi tembung kekalihipun dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun <i>tidak berterima</i>.</p>
--	--	--	--	--	---

Saking tabel ing nginggil menika, saged dipuntingali bilih “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan wulan 1 Januari – 31 Maret 2013 menika dipunpanggiaken jinisipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Panandha *kohesi gramatikal* ingkang kapanggiaken inggih menika *referensi*, *substitusi*, *elipsis* saha *konjungsi*. Wondene panandha *kohesi leksikal* ingkang kapanggiaken wonten ing “*Khotbah Jangkep*”, inggih menika *repetisi*, *sinonimi*, *antonimi*, *kolokasi*, *hiponimi*, saha *ekuivalensi*. Panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) menika ugi kapanggiaken fungsipun.

A. Pirembaganipun

Wonten ing bab menika badhe dipunandharaken pirembagan saking asiling panaliten ingkang sampun kaandharaken ing nginggil menika. Wonten ing pirembagan menika boten namung ngrembag bab jinis panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*, ananging badhe dipunlajengaken kanthi ngrembag ngengingi fungsi saking panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Cara menika dipuntindakaken amargi bab fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* menika gadhah peranan ingkang wigatos ing salebeting ukara utawi wacana.

Jinis panandha *kohesi gramatikal* ingkang kapanggiaken ing “*Khotbah Jangkep*” inggih menika *referensi*, *substitusi*, *elipsis* saha *konjungsi*, dene jinis panandha *kohesi leksikal* ingkang kapanggiaken wonten ing “*Khotbah Jangkep*”, inggih menika *repetisi*, *sinonimi*, *antonimi*, *kolokasi*, *hiponimi*, saha *ekuivalensi*. Pirembagan badhe dipunandharaken ing ngandhap menika.

1. Jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* wonten salebeting “Khotbah Jangkep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

a. *Referensi*

Saking asiling panaliten ingkang sampun dipuntindakaken, wonten mapinten-pinten jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal referensi* ingkang saged dipuntingali ing *data* menika.

1. *Referensi Persona*

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken *referensi persona* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “Khotbah Jangkep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

*”Apa, lara ati...ben...ben ngerti...lan pancen aku wonge kaya ngene...nang ngomong ceplas-ceplos...nak ora trima ya mangga...”
wangsulipun bu A, (data 55 KJ 10 Maret).*

Wonten *data* (55) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika kalebet *referensi persona*. Bab menika jalaran tembung aku nedahaken satunggaling tiyang, tiyang ingkang dipunmaksud penutur menika ngrujuk wonten salebeting *teks*. Tembung aku menika minangka sesulih utama purusa tunggal (*pronomina persona I*) wonten ing pawicantenan. Tiyang ingkang dipuntegesaken inggih menika ibu A.

Tembung aku wonten ing pethikan nginggil menika, nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud penutur, inggih menika **bu A**. Pramila wontenipun *referensi persona* saking tembung aku ginanipun kangge nedahaken tiyang

ingkang taksih wonten gayutipun saha dipunsebataken wonten salebeting tuturan saengga nuwuhaken makna ingkang wetah.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (55 a) *Apa, lara ati...ben...ben ngerti*
- (55 b) *lan pancen aku wonge kaya ngene*
- (55 c) *nang ngomong ceplas-ceplos*
- (55 d) *nak ora trima ya manga*
- (55 e) *wangsulanipun bu A*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (55 f) *"Apa, lara ati...ben...ben ngerti...lan pancen Ø wonge kaya ngene...nang ngomong ceplas-ceplos...nak ora trima ya mangga..." wangsulanipun bu A.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung sesulih utama purusa aku menika kedah wonten, amargi menawi tembung aku dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturan menika *tidak berterima*. Salajengipun data (55) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

- (55 g) *"Apa, lara ati...ben...ben ngerti...lan pancen {aku, awakku} wonge kaya ngene...nang ngomong ceplas-ceplos...nak ora trima ya mangga..." wangsulanipun bu A.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung sesulih utama purusa aku menawi dipungantos kaliyan tembung awakku mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung kekalihipun gadhah jinis kelas ingkang sami.

Data sanesipun ingkang ngandharaken *referensi persona* inggih menika tembung kowe. Andharanipun saged dipunwaos ing ngandhap menika.

Pangrantos punika dipun tindakaken sacara aktif ing salebeting tindak nyata rikala ibu Gusti Yesus paring dhawuh dhateng paladen, “Apa sadhawuhe marang kowe lakonana.”, (data 20 KJ 20 Januari).

Wonten data (20) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika kalebet *referensi persona*. Bab menika jalaran tembung kowe nedahaken satunggaling tiyang, tiyang ingkang dipunmaksud penutur menika ngrujuk wonten salebeting teks. Tembung kowe menika minangka sesulih madyama purusa tunggal (*pronomina persona III*) wonten ing pawicantenan. Tiyang ingkang dipuntegesaken inggih menika paladen.

Tembung kowe wonten ing pethikan nginggil menika, nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud penutur, inggih menika paladen. Pramila wontenipun *referensi persona* saking tembung kowe ginanipun kangge nedahaken tiyang ingkang taksih wonten gayutipun saha dipunsebataken wonten salebeting tuturan saengga nuwuhaken makna ingkang wetah.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (20 a) *Pangrantos punika dipuntindakaken sacara aktif*
- (20 b) *ing salebeting tindak nyata*
- (20 c) *rikala ibu Gusti Yesus*
- (20 d) *paring dhawuh dhateng paladen*
- (20 e) *apa sadhawuhe marang kowe lakonana*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (20 f) *Pangrantos punika dipuntindakaken sacara aktif ing salebeting tindak nyata rikala ibu Gusti Yesus paring dhawuh dhateng paladen, “Apa sadhawuhe marang Ø padha lakonana.”.*

Tembung sesulih madyama purusa **kowe** menika kedah wonten, amargi menawi tembung **kowe** dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturan menika *tidak berterima*. Salajengipun *data* (20) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(20 g) *Pangrantos punika dipuntindakaken sacara aktif ing salebeting tindak nyata rikala ibu Gusti Yesus paring dhawuh dhateng paladen, “Apa sadhawuhe marang {kowe, awakmu} padha lakonana.”..*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung sesulih madyama purusa **kowe** menawi dipungantos kaliyan tembung **awakmu** mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung kekalihipun gadhah jinis kelas ingkang sami.

Data sanesipun ingkang ngandharaken *referensi persona* inggih menika tembung **panjenenganipun**. Andharanipun saged dipunwaos ing ngandhap menika.

Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih Panjenenganipun boten nate mblenjani janji, (data 2 KJ 1 Januari).

Wonten *data* (2) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika kalebet *referensi persona*. Bab menika jalaran tembung **panjenenganipun** nedahaken satunggaling tiyang, tiyang ingkang dipunmaksud penutur menika ngrujuk wonten salebeting *teks*. Tembung **panjenenganipun** menika minangka sesulih pratama purusa tunggal (*pronomina persona III*) wonten ing pawicantenan. Tiyang ingkang dipuntegesaken inggih menika Gusti Allah.

Tembung *panjenenganipun* wonten ing pethikan nginggil menika nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud penutur, inggih menika *Gusti Allah*. Pramila wontenipun *referensi persona* saking tembung *panjenenganipun* ginanipun kangge nedahaken tiyang ingkang taksih wonten gayutipun saha dipunsebataken wonten salebeting tuturan saengga nuwuhaken makna ingkang wetah.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (2 a) *Gusti Allah tansah setya*
- (2 b) *ing gesang kita*
- (2 c) *kita saged pitados*
- (2 d) *bilih Panjenenganipun*
- (2 e) *boten nate mblenjani janji*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (2 f) *Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih Ø boten nate mblenjani janji.*

Tembung sesulih pratama purusa *panjenenganipun* menika kedah wonten, amargi menawi tembung *panjenenganipun* dipunicalaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturan menika *tidak berterima*. Salajengipun *data* (2) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

- (2 g) *Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih {Panjenenganipun, Piyambakipun} boten nate mblenjani janji.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung sesulih pratama purusa *panjenenganipun* menawi dipungantos kaliyan tembung

piyambakiipun mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung kekalihipun gadhah jinis kelas ingkang sami.

2. *Referensi Demonstratif*

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken *referensi demonstratif* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

Bumi punika griya sesarengan. Punika ateges, sadaya titah mapan sesarengan ing ngriku, (data 36 KJ 17 Februari).

Wonten *data* (36) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika kalebet *referensi demonstratif*. Bab menika jalaran tembung *ngriku* nedahaken satunggaling papan, papan ingkang dipunmaksud penutur menika ngrujuk wonten salebeting *teks*. Tembung *ngriku* menika minangka sesulih panuduh satunggaling papan wonten ing pawicantenan. Papan ingkang dipuntegesaken inggih menika *bumi*.

Tembung *ngriku* wonten ing pethikan nginggil menika, nedahaken papan ingkang dipunmaksud penutur, inggih menika *bumi*. Pramila wontenipun *referensi demonstratif* saking tembung *ngriku* ginanipun kangge nedahaken papan ingkang taksih wonten gayutipun saha dipunsebataken wonten salebeting tuturan saengga nuwuhaken makna ingkang wetah.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (36 a) *Bumi punika griya sesarengan*
- (36 b) *punika ateges*
- (36 c) *sadaya titah*
- (36 d) *mapan sesarengan ing ngriku*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(36 e) *Bumi punika griya sesarengan. Punika ateges, sadaya titah mapan sesarengan ing \emptyset .*

Pronomina demonstratif papan **ngriku** menika kedah wonten, amargi menawi tembung **ngriku** dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*. Salajengipun data (36) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(36 f) *Bumi punika griya sesarengan. Punika ateges, sadaya titah mapan sesarengan ing {ngriku, mriki}*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih pronomina demonstratif papan **ngriku** menawi dipungantos kaliyan tembung **mriki** mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung kekalihipun gadhah jinis kelas ingkang sami.

Data sanesipun ingkang ngandharaken *referensi demonstratif* inggih menika tembung **sak punika**. Andharanipun saged dipunwaos ing ngandhap menika.

*Ing Minggu Transfigurasi **sak punika**, kita minangka tiyang pitados kabereg supados tansah nggegesang maknaning kamulyanipun Sang Kristus ing satengah-tengahipun kasunyatan lan kasangsaraning gesangipun manungsa, (data 33 KJ 10 Februari).*

Wonten data (33) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika kalebet *referensi demonstratif*. Bab menika jalaran tembung **sak punika** nedahaken satunggaling wekdal, wekdal ingkang dipunmaksud penutur menika ngrujuk

wonten salebeting *teks*. Tembung sak punika menika minangka *pronomina demonstratif* satunggaling wekdal wonten ing pawicantenan. Wekdal ingkang dipuntegesaken inggih menika dinten Minggu Transfigurasi .

Tembung sak punika wonten ing pethikan nginggil menika, nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud penutur, inggih menika dinten Minggu Transfigurasi. Pramila wontenipun *referensi demonstratif* saking tembung sak punika ginanipun kangge nedahaken wekdal ingkang taksih wonten gayutipun saha dipunsebataken wonten salebeting tuturan saengga nuwuhaken makna ingkang wetah.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (33 a) Ing Minggu Transfigurasi sak punika
- (33 b) kita minangka tiyang pitados
- (33 c) kabereg supados tansah nggegesang
- (33 d) maknaning kamulyanipun Sang Kristus
- (33 e) ing satengah-tengahipun kasunyatan
- (33 f) lan kasangsaraning gesangipun manungsa

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (33 g) Ing Minggu Transfigurasi Ø, kita minangka tiyang pitados kabereg supados tansah nggegesang maknaning kamulyanipun Sang Kristus ing satengah-tengahipun kasunyatan lan kasangsaraning gesangipun manungsa.

Pronomina demonstratif wekdal sak punika menika menawi dipunlesapken, mboten ngewahi makna salebeting tuturan utawi *tetap berterima*, ananging langkung sae bilih tembung menika mboten dipunlesapaken saengga tuturan kasebat nuwuhaken makna ingkang wetah. Salajengipun *data* (33) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(33 f) *Ing Minggu Transfigurasi {sak punika, sak menika}, kita minangka tiyang pitados kabereg supados tansah nggegesang maknaning kamulyanipun Sang Kristus ing satengah-tengahipun kasunyatan lan kasangsaraning gesangipun manungsa.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih *pronomina demonstratif* wekdal sak punika menawi dipungantos kaliyan tembung sak menika mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung kekalihipun gadhah jinis kelas ingkang sami.

3. *Referensi Komparatif*

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken *referensi komparatif* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula, kawula ngupadosi Paduka, nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka; daging kawula kangen dhumateng Paduka, kados siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya, (data 46 KJ 3 Maret).

Wonten *data* (46) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal referensi*. Miturut jinisipun *referensi*, tembung menika *referensi komparatif*. Bab menika jalaran tembung kados nedahaken satunggaling perangan ingkang dipunbandhingaken, perangan ingkang dipunbandhingaken penutur menika ngrujuk wonten salebeting *teks*. Tembung kados menika minangka panuduh sipat ingkang mbandhingaken kamiripan antawisipun nyawa ingkang ngorong saha daging ingkang kangen dhateng Gusti Allah kaliyan siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya.

Tembung kados wonten ing pethikan nginggil menika, nedahaken perangan ingkang dipunbandhingaken penutur, inggih menika nyawa ingkang

ngorong saha daging ingkang kangen dhateng Gusti Allah dipunbandhingaken kaliyan siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya. Pramila wontenipun *referensi komparatif* saking tembung **kados** ginanipun kangge nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan ingkang taksih wonten gayutipun wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(46 a) *Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula*

(46 b) *ngupadosi Paduka*

(46 c) *nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka*

(46 d) *daging kawula kangen dhumateng Paduka,*

(46 e) *kados siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(46 f) *Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula, kawula ngupadosi Paduka, nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka; daging kawula kangen dhumateng Paduka, Ø siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya.*

Tembung **kados** menika kedah wonten, amargi menawi tembung **kados** dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturan menika *tidak berterima*. Salajengipun data (46) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(46 g) *Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula, kawula ngupadosi Paduka, nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka; daging kawula kangen dhumateng Paduka, {kados, kadya, kados dene} siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung **kados** menawi dipungantos kaliyan tembung **kadya** saha **kados dene** mboten ngewahi

makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung menika gadhah jinis kelas ingkang sami.

b. Substitusi

Jinis panandha *kohesi gramatikal substitusi* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan wulan 1 Januari – 31 Maret 2013 inggih menika *substitusi nominal*, *substitusi frasal*, saha *substitusi klausal*. Andharan ngengingi panandha *kohesi gramatikal substitusi* saged dipunwaos ing ngandhap menika.

1. Substitusi Nominal

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken *substitusi nominal* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken cahyaning kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. Sorot punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi, (data 34 KJ 10 Februari).

Wonten *data* (34) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal substitusi*. Miturut jinisipun *substitusi*, tembung menika kalebet *substitusi nominal*. Bab menika jalaran tembung cahyaning ing ukara sepisan ingkang awujud *nominal* dipungantos kaliyan tembung sorot ing ukara salajengipun ingkang awujud *nominal* ugi.

Tembung cahyaning ingkang awujud *nominal* ing ukara sepisan menika mboten dipunambali ing ukara salajengipun, ananging dipungantos kaliyan

tembung sorot ingkang awujud nominal ugi. Pramila wontenipun *substitusi nominal* saking tembung cahyaning saha sorot menika ginanipun kangge nedahaken *unsur pembeda*, saengga basanipun langkung *variatif* utawi mboten *monoton* wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (34 a) Sapunika, gumantung kita
- (34 b) sumadya punapa boten nyunaraken cahyaning
- (34 c) kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi
- (34 d) Sorot punika saged sangsaya padhang
- (34 e) ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (34 f) Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken \emptyset kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. \emptyset punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi.

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung cahyaning saha sorot menawi dipunlesapaken, mboten ngewahi makna tuturan, utawi tuturanipun *tetap berterima*, ananging langkung sae bilih tembung menika mboten dipunlesapaken saengga tuturan kasebat nuwuhaken makna ingkang wetah.

2. *Substitusi Frasal*

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken *substitusi frasal* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “Khotbah Jangkep” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

Prasetyanipun Gusti dhateng Abram lan tedhak turunipun tansah kebar ing sauruting gesangipun putra wayahipun Abram, (data 41 KJ 24 Februari).

Wonten *data* (41) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal substitusi*. Miturut jinisipun *substitusi*, tuturan ing nginggil menika kalebet *substitusi frasal*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang dipungantos awujud *frasa*, Wonten tuturan ing nginggil saged dipuntingali bilih *frasa tedhak turunipun* dipungantos kaliyan *frasa putra wayahipun*.

Frasa tedhak turunipun wonten salebeting tuturan mboten dipunambali malih ing pungkasaning ukara, ananging dipungantos kaliyan *frasa putra wayahipun*. Pramila wontenipun *substitusi frasal* saking tembung *tedhak turunipun* saha *putra wayahipun* menika ginanipun kangge nedahaken *unsur pembeda*, saengga basanipun langkung *variatif* utawi mboten *monoton*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (41 a) *Prasetyanipun Gusti dhateng Abram*
- (41 b) *lan tedhak turunipun*
- (41 c) *tansah kebabar ing sauruting*
- (41 d) *gesangipun putra wayahipun Abram*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (41 e) *Prasetyanipun Gusti dhateng Abram lan Ø tansah kebabar ing sauruting gesangipun Ø Abram*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih *frasa tedhak turunipun* saha *putra wayahipun* menika kedah wonten, amargi menawi *frasa* menika dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

3. *Substitusi Klausal*

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken *substitusi klausal* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

*Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B. ”Apa kampung iki duweke mbahmu, ngopeni pitik kok ora tau diresiki....ambune kuwi lo...kaya ambune lambemu...” dukanipun ibu A. Mireng tembungipun bu A ingkang nyakiti manahipun, ibu B lajeng ngungun lan wangsul. Bu C lajeng murugi bu A, aturipun ”Bu...kok **ngaten** ta...bok mangga kita rembag, (data 54 KJ 10 Maret).*

Wonten *data* (54) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal substitusi*. Miturut jinisipun *substitusi*, tuturan ing nginggil menika kalebet *substitusi klausal*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **ngaten** minangka panggantosing klausa utawi ukara ingkang dipuntuturaken ibu A. Utawi *satuan lingual* ingkang awujud klausa utawi ukara tuturan ibu A dipungantos kaliyan *satuan lingual* ingkang awujud tembung **ngaten**.

Klausa utawi ukara ingkang dipuntuturaken ibu A wonten ing pacelathon ing nginggil mboten dipunambali malih ing ukara salajengipun, ananging dipungantos kaliyan tembung **ngaten**. Pramila wontenipun *substitusi klausal* saking tembung **ngaten** menika ginanipun kangge nedahaken *unsur pembeda*, saengga basanipun langkung *variatif* utawi mboten *monoton* wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(54 a) *Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B*
 (54 b) *Apa kampung iki duweke mbahmu*

- (54 c) *ngopeni pitik kok ora tau diresiki*
 (54 d) *ambune kuwi lo...kaya ambune lambemu” dukanipun ibu A*
 (54 e) *Mireng tembungipun bu A ingkang nyakiti manahipun*
 (54 f) *ibu B lajeng ngungun lan wangsul*
 (54 g) *Bu C lajeng murugi bu A*
 (54 h) *aturipun ”Bu...kok ngaten ta...bok mangga kita rembag*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (54 i) *Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B. ”Apa kampung iki duweke mbahmu, ngopeni pitik kok ora tau diresiki....ambune kuwi lo...kaya ambune lambemu...” dukanipun ibu A. Mireng tembungipun bu A ingkang nyakiti manahipun, ibu B lajeng ngungun lan wangsul. Bu C lajeng murugi bu A, aturipun ”Bu...kok Ø ta...bok mangga kita rembag.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung ngaten menika kedah wonten, amargi menawi tembung ngaten menawi dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

C. *Elipsis*

Wonten ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks* ingkang nedahaken panandha *kohesi gramatikal elipsis* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

- Dawud* ingkang dados ratuning bangsa Israel, Ø boten lingsem ngakeni dosanipun lan Ø boten lingsem mratobat, Ø nyuwun pangapunten saking Gusti, (data 52 KJ 10 Maret).

Wonten data (52) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal elipsis*. Bab menika jalaran wonten saperangan ingkang *lesap*, inggih menika *satuan lingual* ingkang awujud tembung Dawud. Tembung Dawud menika fungsipun minangka jejjer utawi paraga wonten ing tuturan menika.

Saperangan ingkang dipunlesapaken ing tuturan menika wonten tiga, inggih menika mapan wonten ing klausa kaping kalih saha tiga.

Satuan lingual ingkang awujud tembung **Dawud** ing tuturan ing nginggil mboten dipunserat malih ing klausa kaping kalih saha tiga, ananging dipunlesapaken kaping tiga, Pramila wontenipun *elipsis* saking tembung **Dawud** menika ginanipun kangge kangge *efektivitas* saha *efisiensi* panganggening basa, saengga basanipun langkung *praktis* wonten salebeting tuturan.

Data menika menawi jejeripun utawi paraga ing tuturan mboten dipunlesapaken, tuturanipun kados ing ngandhap menika.

***Dawud** ingkang dados ratuning bangsa Israel, **Dawud** boten lingsem ngakeni dosanipun lan **Dawud** boten lingsem mratobat, **Dawud** nyuwun pangapunten saking Gusti.*

Tembung **Dawud** ing *klausa* kaping kalih saha tiga menika kedah dipunlesapaken, amargi menawi tembung menika mboten dipunlesapaken tuturan menika mboten *efektif* saha *efisien* utawi basanipun mboten *praktis*.

d. Konjungsi

Jinis *konjungsi* ingkang dipunpangguhaken wonten ing “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan wulan 1 Januari – 31 Maret 2013 inggih menika *sebab-akibat*, *pertentangan*, *kelebihan (aksesif)*, *konsesif*, *tujuan*, *penambahan (aditif)*, *pilihan (alternatif)*, *harapan (optatif)*, *perlawanan*, *wekdal*, *syarat*, saha *cara*. Andharan ngengingi *konjungsi* wonten ing “*Khotbah Jangkep*” saged dipunwaos ing ngandhap menika.

1. *Konjungsi Sebab-akibat*

*Rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen. **Mila** para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes, (data 3 KJ 6 Januari).*

Wonten *data* (3) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil menika kalebet *konjungsi sebab-akibat*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung ***mila*** minangka panyambung utawi panggandheng antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna *sebab-akibat* salebeting tuturan.

Tembung ***mila*** menika nggayutaken makna *sebab-akibat*, bilih *klausa* rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen minangka *sebab*, dene *klausa* para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes minangka *akibat*. Pramila wontenipun *konjungsi mila* menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara kaping kalih ingkang nedahaken makna *sebab-akibat*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (3 a) *rantamanipun Herodhes kawiyak*
- (3 b) *nalika para pandhita kalawau*
- (3 c) *nampi wangsit ing sajroning pangimpen*
- (3 d) *mila para pandhita saking tanah wetan*
- (3 e) *boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(3 f) *Rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen. Ø para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung *mila* menika kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna *sebab-akibat* ingkang gayut sinaosa tuturanipun *berterima*. Salajengipun *data* (3) ing nginggil dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(3 f) *Rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen. {mila, awit saking menika} para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung *mila* menawi dipungantos kaliyan *konjungsi* sanesipun, inggih menika *awit saking menika* mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung *mila* saha *awit saking menika* gadhah jinis kelas ingkang sami.

2. *Konjungsi Pertentangan*

Tentrem rahayu sanes kapentingan pribadi ananging dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang, (data 9 KJ 6 Januari).

Wonten *data* (9) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi pertentangan*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung *ananging* minangka panyambung utawi panggandheng antawisipun

klausa sepisan kaliyan *klausa* salajengipun ingkang nedahaken makna *pertentangan* salebeting tuturan.

Tembung *ananging* menika nggayutaken makna *pertentangan*, bilih bab tentrem rahayu menika sanes kapentinganipun satunggaling tiyang ananging dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang. Pramila wontenipun tembung *konjungsi* *ananging* menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *klausa* sepisan kaliyan *klausa* ingkang ngewrat *konjungsi* *ananging* ingkang nedahaken makna *pertentangan*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(9 a) *tentrem rahayu sanes kapentingan pribadi*

(9 b) *ananging dados kapentingan sesarengan*

(9 c) *sedaya tiyang*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(9 d) *Tentrem rahayu sanes kapentingan pribadi Ø dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung *ananging* kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna *pertentangan* ingkang gayut saha tuturanipun *tidak berterima*. Salajengipun *data* (9) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(9 f) *Tentrem rahayu sanes kapentingan pribadi {ananging, ewa semanten} dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung *ananging* menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika *ewa semanten*

mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung **ananging** saha **ewa semanten** gadhah jinis kelas ingkang sami.

3. *Konjungsi Kelebihan (Aksesif)*

*Kasunyatan punika saged ndadosaken kita alit ing manah kepara **malah** nggadhahi pangretosan bilih tentrem rahayu namung wonten ing 'awang-awang' kemawon, (data 66 KJ 6 Januari).*

Wonten *data* (66) ing nginggil menika nedahaken panandha *koheci gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi kelebihan (aksesif)*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **malah** nggayutaken antawisipun *klausa* sepisan kaliyan *klausa* salajengipun ingkang ngewrat *konjungsi **malah***, ingkang nedahaken makna *kelebihan* salebeting tuturan.

Tembung **malah** menika nggayutaken makna *kelebihan (aksesif)*, bilih bab kasunyatan punika saged ndadosaken manah kita alit, kepara malah nggadhahi pangretosan bilih tentrem rahayu menika namung wonten ing awang-awang kemawon. Pramila wontenipun *konjungsi* saking tembung **malah** menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *klausa* sepisan kaliyan *klausa* salajengipun ingkang ngewrat *konjungsi **malah***.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(66 a) *kasunyatan punika saged ndadosaken kita*

(66 b) *alit ing manah*

(66 c) *kepara malah nggadhahi pangretosan*

(66 d) *bilih tentrem rahayu*

(66 e) *namung wonten ing 'awang-awang' kemawon*

Data menika salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(66 f) *Kasunyatan punika saged ndadosaken kita alit ing manah kepara Ø nggadhahi pangretosan bilih tentrem rahayu namung wonten ing 'awang-awang' kemawon.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil saged dipuntingali bilih tuturan menika taksih paring *informasi* ingkang cetha utawi tuturanipun *berterima*, sinaosa tembung malah ing *teks* dipunlesapaken. Ananging langkung sae tembung **malah** menika mboten dipunlesapaken saengga saged nuwuhaken makna *kelebihan* (*aksesif*) wonten salebeting tuturan.

4. *Konjungsi Tujuan*

*Lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya **supados** boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu, (data 67 KJ 20 Januari).*

Wonten *data* (67) ing nginggil menika nedahaken panandha *koheisi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi tujuan*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **supados** nggayutaken antawisipun *klausa* sepisan kaliyan *klausa* salajengipun ingkang ngewrat *konjungsi **supados***, ingkang nedahaken makna *tujuan* salebeting tuturan.

Tembung **supados** menika nggayutaken makna *tujuan*, bilih bab lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya *supados* boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu. Pramila wontenipun tembung *konjungsi* saking tembung **supados** menika ginanipun kangge panyambung utawi

panggandheng antawisipun *klausa* sepisan kaliyan *klausa* ingkang ngewrat konjungsi supados, ingkang nedahaken makna *tujuan*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (67 a) *lelampahan punika maringi piwulang*
- (67 b) *dhateng kita sedaya*
- (67 c) *supados boten kesesa*
- (67 d) *punapa malih kangge nuruti hawa nepsu*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (67 e) *Lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya Ø boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung supados menika kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan ing nginggil mboten nuwuhaken makna *tujuan* ingkang gayut utawi tuturanipun *tidak berterima*. Salajengipun *data* (67) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

- (67 f) *Lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya {supados, saprelu} boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung supados menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika tembung saprelu mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung menika supados saha saprelu gadhah jinis kelas ingkang sami.

5. Konjungsi Penambahan (Aditif)

Saben manungsa gesang, temtu mbetahaken tetedhan lan toya supados saged gesang, (data 4 KJ 3 Maret).

Wonten *data* (4) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohe*
gramatikal konjungsi. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet
konjungsi penambahan (aditif). Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang
awujud lan nggayutaken antawisipun tembung tetedhan kaliyan tembung toya,
ingkang nedahaken makna *penambahan* salebeting tuturan.

Tembung lan menika nggayutaken makna *penambahan*, bilih saben
manungsa gesang menika temtu mbetahaken tetedhan lan toya supados saged
gesang. Pramila wontenipun *konjungsi* saking tembung lan menika ginanipun
kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* ingkang
awujud tembung tetedhan kaliyan tembung toya, ingkang nedahaken makna
tujuan wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (4 a) *saben manungsa gesang*
- (4 b) *temtu mbetahaken tetedhan lan toya*
- (4 c) *supados saged gesang*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing
ngandhap menika.

- (4 d) *Saben manungsa gesang, temtu mbetahaken tetedhan Ø toya supados saged gesang.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil tembung lan menika kedah wonten,
amargi menawi tembung menika dipunlesapken, tuturan ing nginggil mboten
nuwuhaken makna *penambahan* ingkang gayut, sinaosa tuturanipun *berterima*.
Salajengipun *data* (4) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap
menika.

(4 e) Saben manungsa gesang, temtu mbetahaken tetedhan {*lan*, *sarta*, *ugi*} toya supados saged gesang.

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung *lan* menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika tembung *sarta* saha *ugi* mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung *lan*, *sarta*, saha *ugi* gadhah jinis kelas ingkang sami.

6. *Konjungsi Pilihan (Alternatif)*

Sepisan malih, punika sanes perkawis cacah utawi ageng-alitipun (data 8 KJ 1 Januari).

Wonten *data* (8) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi pilihan (alternatif)*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung *utawi* nggayutaken antawisipun tembung cacah kaliyan tembung ageng-alitipun, ingkang nedahaken makna *pilihan* salebeting tuturan.

Tembung *utawi* menika nggayutaken makna *pilihan (alternatif)*, bilih sepisan malih punika sanes perkawis cacah *utawi* ageng-alitipun. Pramila wontenipun *konjungsi* saking tembung *utawi* menika minangka panggandheng utawi panyambung antawisipun *satuan lingual* ingkang awujud tembung cacah kaliyan tembung ageng-alitipun, ingkang nedahaken makna *pilihan (aternatif)* wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(8 a) *sepisan malih*

(8 b) *punika sanes perkawis*

(8 c) *cacah utawi ageng-alitipun*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(8 d) *Sepisan malih, punika sanes perkawis cacah Ø ageng-alitipun.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil saged dipuntingali bilih tembung utawi menika kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan ing nginggil mboten nuwuhaken makna *pilihan* ingkang wetah, sinaosa tuturanipun *berterima*. Salajengipun *data* (8) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(8 e) *Sepisan malih, punika sanes perkawis cacah {utawi, menapa} ageng-alitipun.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung utawi menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika menapa mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung menika utawi saha manapa gadhah jinis kelas ingkang sami.

7. *Konjungsi Wekdal*

Sareng mireng pratelanipun abdi wau, sang ratu tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipun ajak malih. Sasampunipun punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana, (data 48 KJ 16 Januari).

Wonten *data* (16) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi wekdal*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung sasampunipun nggayutaken antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara salajengipun, ingkang nedahaken makna wekdal salebeting tuturan.

Tembung *sasampunipun* menika nggayutaken makna wekdal, bilih sareng mireng pratelanipun abdi wau, sang ratu tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipunajak malih. *Sasampunipun* punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana. Pramila wontenipun *konjungsi* saking tembung *sasampunipun* menika ginanipun minangka panyambung utawi panggandheng antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara salajengipun wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (16 a) *Sareng mireng pratelanipun abdi wau*
- (16 b) *sang ratu tumunten duka*
- (16 c) *lan wiwit ing dinten punika*
- (16 d) *abdinipun wau boten dipunajak malih*
- (16 e) *sasampunipun punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan*
- (16 f) *lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku*
- (16 g) *ingkang manggen ing tengahing wana*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (16 h) *Sareng mireng pratelanipun abdi wau, sang ratu tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipunajak malih. Ø punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung *sasampunipun* menika kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan ing nginggil mboten nuwuhaken makna ingkang gayut, utawi tuturanipun tidak *berterima*. Salajengipun *data* (16) menika dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(16 i) *Sareng mireng pratelanipun abdi wau, sang ratu tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipun ajak malih. {sasampunipun, sabibaripun} punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung sasampunipun menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika tembung sabibaripun mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun berterima, bab menika jalaran tembung sasampunipun saha sabibaripun gadhah jinis kelas ingkang sami.

8. *Konjungsi Perlawanan*

Gusti Yesus mboten ngurbanaken tiyang sanes kangge kauntunganipun piyambak. Kosok wangsulipun, Panjenenganipun ngurbanaken dhiri kangge tiyang sanes, (data 10 KJ 24 Maret).

Wonten data (10) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohe*si gramatikal *konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi perlawanan*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung kosok wangsulipun nggayutaken antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara salajengipun, ingkang nedahaken makna perlawanan salebeting tuturan.

Tembung kosok wangsulipun menika nggayutaken makna *pertentangan*, bilih Gusti Yesus mboten ngurbanaken tiyang sanes kangge kauntunganipun piyambak ananging kosok wangsulipun, Panjenenganipun ngurbanaken dhiri kangge tiyang sanes. Pramila wontenipun *konjungsi* saking tembung kosok wangsulipun menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* ingkang awujud ukara wonten salebeting *teks*, ingkang nedahaken makna *perlawanan*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (10 a) Sareng mireng pratelanipun abdi wau
- (10 b) sang ratu tumunten duka
- (10 c) lan wiwit ing dinten punika
- (10 d) abdinipun wau boten dipun ajak malih
- (10 e) sasampunipun punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan
- (10 f) lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku
- (10 g) ingkang manggen ing tengahing wana

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (10 h) Gusti Yesus mboten ngurbanaken tiyang sanes kangge kauntunganipun piyambak. Ø, Panjenenganipun ngurbanaken dhiri kangge tiyang sanes

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung **kosok wangsulipun** menika kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan ing nginggil mboten nuwuhaken makna perlawanan ingkang gayut, sinaosa tuturanipun *berterima*.

9. Konjungsi Konsesif

Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. **Sanadyan makaten**, Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah, (data 45 KJ 3 Maret).

Konjungsi *konsesif* inggih menika *konjungsi* ingkang nedahaken kawontenan bilih *klausa* utawi ukara sepisan minangka kosok wangsulipun *klausa* utawi ukara ingkang kaping kalih. Wonten data (45) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet tembung panggandheng *konsesif*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **sanadyan makaten** nggayutaken

antawisipun ukara sepisan kaliyan ukara salajengipun, ingkang nedahaken makna *konsesif* salebeting tuturan.

Konjungsi sanadyan mekaten menika nggayutaken makna *konsesif*, bilih Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. Sanadyan makaten, Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah. Pramila wontenipun *konjungsi sanadyan mekaten* menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* ingkang awujud ukara wonten salebeting tuturan, ingkang nedahaken makna *konsesif*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (45 a) *Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya*
- (45 b) *supados kiyat nglampahi gesang*
- (45 c) *Sanadyan makaten, Sang Prabu langkung mbetahaken karosan*
- (45 d) *ingkang pinangkanipun saking Allah*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (45 e) *Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. Ø Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung *sanadyan mekaten* menika kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan ing nginggil mboten nuwuhaken makna *konsesif* ingkang gayut, sinaosa tuturanipun *berterima*. Salajengipun *data* (45) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

(45 f) *Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. {sanadyan mekaten, sinaosa mekaten} Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung sanadyan mekaten menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika sinaosa mekaten mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung sanadyan mekaten saha sinaosa mekaten gadhah jinis kelas ingkang sami.

10. *Konjungsi Syarat*

Tetiganipun sarujuk, menawi wonten bebaya ingkang langkung rumiyin dipunslametaken lare-lare ingkang nembe dolanan, (data 68 KJ 24 Maret 2013).

Wonten *data* (68) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi syarat*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung menawi nggayutaken antawisipun *frasa* ing sisih kiwanipun kaliyan *klausa* ingkang ngewrat konjungsi menawi, ingkang nedahaken makna syarat salebeting tuturan.

Tembung menawi menika nggayutaken makna syarat, bilih tetiganipun sarujuk, menawi wonten bebaya ingkang langkung rumiyin dipunslametaken inggih menika lare-lare ingkang nembe dolanan. Pramila wontenipun tembung *konjungsi* saking tembung menawi menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* ingkang awujud *frasa* kaliyan *klausa* wonten salebeting tuturan, ingkang nedahaken makna syarat.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(68 a) Tetiganipun sarujuk

(68 b) menawi wonten bebaya

(68 c) ingkang langkung rumiyin dipunslametaken

(68 d) lare-lare ingkang nembe dolanan

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik lesap kados ing ngandhap menika.

(68 e) Tetiganipun sarujuk, Ø wonten bebaya ingkang langkung rumiyin dipunslametaken lare-lare ingkang nembe dolanan

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil tembung **menawi** kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan ing nginggil mboten nuwuhaken makna syarat ingkang wetah, utawi tuturanipun *tidak berterima*.

11. *Konjungsi Cara*

*Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. **Sarana makaten**, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “mbok menawi taun ngajeng saged awoh”, (data 51 KJ 3 Maret).*

Wonten data (51) ing nginggil menika nedahaken panandha *koheci gramatikal konjungsi*. Miturut jinisipun *konjungsi*, tuturan ing nginggil kalebet *konjungsi cara*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **sarana mekaten** nggayutaken antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara salajengipun, ingkang nedahaken makna cara salebeting tuturan.

*Konjungsi **sarana mekaten** menika nggayutaken makna cara, bilih menawi dipuntindakaken kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. Sarana makaten, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur ingkang gadhah pangajab bilih kebon angguripun taun ngajeng*

saged awoh. Pramila wontenipun *konjungsi* **sarana mekaten** menika ginanipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* ingkang awujud ukara wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (51 a) *tindakna kanthi tekun lan sabar*
- (51 b) *kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya*
- (51 c) *sarana makaten, kita saged ngajeng-ajeng*
- (51 d) *kados dene pengurus kebon anggur wau*
- (51 e) *mbok menawi taun ngajeng saged awoh*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (51 f) *Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. Ø, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “mbok menawi taun ngajeng saged awoh”.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung **sarana mekaten** kedah wonten, amargi menawi tembung menika dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna cara ingkang gayut, sinaosa tuturanipun berterima. Salajengipun *data* (55) dipunuji kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

- (55 g) *Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben pambudidaya. {Sarana makaten, kanthi mekaten}, kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “mbok menawi taun ngajeng saged awoh”,*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung **sarana mekaten** menawi dipungantos kaliyan tembung sanesipun, inggih menika tembung **kanthi mekaten** mboten ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun berterima, bab menika jalaran tembung **sarana mekaten** saha **kanthi mekaten** gadhah jinis kelas ingkang sami.

2. Jinis saha fungsipun panandha *kohesi leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ).

a. *Repetisi*

Jinis panandha *kohesi leksikal repetisi* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan wulan Januari - Maret 2013 inggih *repetisi anafora*, *repetisi epistrofa*, *reptisi epizeuksis* saha *repetisi anadilposis*. Andharanipun saged dipunwaos ing ngandhap menika.

1. *Repetisi Anafora*

Repetisi anafora inggih menika *satuan lingual* awujud tembung utawi *frasa* ingkang dipunambali saben wiwitaning baris utawi ukara salajengipun. Ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks repetisi anafora* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*”.

Katresnanipun Gusti nyagedaken umat nglangkungi raos ajrihipun umat.
Katresnanipun Gusti ngrampit lan nyantosakaken pambudidayaning gesangipun umat, (data 14 KJ 13 Januari).

Wonten data (14) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal repetisi*. Miturut jinisipun *repetisi*, tuturan ing nginggil kalebet *repetisi anafora*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud *frasa* *katresnanipun Gusti* dipunambali wonten ing wiwitanipun ukara sepisan saha ukara kaping kalih salebeting tuturan..

Frasa *katresnanipun Gusti* menika dipunambali kaping kalih wonten salebeting tuturan, inggih menika ing wiwitanipun ukara setunggal saha ukara kaping kalih. Bab menika ngandharaken bilih *satuan lingual* ingkang dipunambali

menika minangka perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting konteks tuturan. Pramila wontenipun *repetisi anafora* saking frasa **katresnanipun Gusti** menika ginanipun kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis bilih katresnanipun Gusti menika perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(14 a) *katresnanipun Gusti nyagedaken umat*

(14 b) *nglangkungi raos ajrihipun umat*

(14 c) *katresnanipun Gusti ngrampit lan nyantosakaken*

(14 d) *pambudidayaning gesangipun umat*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(14 e) *Ø nyagedaken umat nglangkungi raos ajrihipun umat. Ø ngrampit lan nyantosakaken pambudidayaning gesangipun umat.*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil, saged dipuntingali bilih *repetisi* ingkang awujud frasa **katresnanipun Gusti** menawi dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

2. *Repetisi Epistrofa*

Repetisi epistrofa inggih menika *satuan lingual* awujud tembung utawi frasa ingkang dipunambali ing pada pungkasan salebeting puisi utawi ukara pungkasan salebeting prosa. Ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks repetisi epistrofa* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*”.

*Kita katimbangan supados boten nyimpen kalepatanipun tiyang sanes, gampil runtik ing manah lan males ukum dhateng **tiyang sanes**. Gusti*

*Yesus sampun paring pangapunten dhateng kita, kita kedah paring pangapunten dhateng **tiyang sanes**, (data 31 KJ 3 Februari).*

Wonten data (31) ing nginggil menika nedahaken panandha *koheksi leksikal repetisi*. Miturut jinisipun *repetisi*, tuturan ing nginggil kalebet *repetisi epistrofa*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud frasa **tiyang sanes** dipunambali wonten pungkasaning ukara setunggal saha ukara kaping kalih salebeting tuturan.

Frasa **tiyang sanes** menika dipunambali kaping kalih wonten salebeting tuturan, inggih menika ing pungkasaning ukara setunggal saha pungkasaning ukara kaping kalih. Bab menika ngandharaken bilih *satuan lingual* ingkang dipunambali menika minangka perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting *konteks* tuturan. Pramila wontenipun *repetisi epistrofa* saking frasa **tiyang sanes** menika ginanipun kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis bilih frasa *tiyang sanes* menika perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (31 a) *Kita katimbalan supados*
- (31 b) *boten nyimpen kalepatanipun tiyang sanes*
- (31 c) *gampil runtik ing manah*
- (31 d) *lan males ukum dhateng tiyang sanes*
- (31 e) *Gusti Yesus sampun paring pangapunten dhateng kita*
- (31 f) *kita kedah paring pangapunten dhateng tiyang sanes*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (31 g) *Kita katimbalan supados boten nyimpen kalepatanipun tiyang sanes, gampil runtik ing manah lan males ukum dhateng Ø. Gusti Yesus*

sampun paring pangapunten dhateng kita, kita kedah paring pangapunten dhateng Ø.

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil, saged dipuntingali bilih *repetisi* ingkang awujud *frasa* **tiyang sanes** menawi dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

3. *Repetisi Epizeuksis*

Repetisi epizeuksis inggih menika *satuan lingual* awujud tembung ingkang dipunambali kanthi makaping-kaping sahaurut. Ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks repetisi epizeuksis* wonten salebeting “*Kotbah Jangkep*”.

Wilujeng Paskah. **Wilujeng** ngraos-raosaken malih kedadosan Paskah lan **wilujeng** mbudidaya gesang minangka seksinipun Gusti, (data 62 KJ 28 Maret).

Wonten *data* (62) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal repetisi*. Miturut jinisipun *repetisi*, tuturan ing nginggil kalebet *repetisi epizeuksis*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung **wilujeng** dipunambali kanthi makaping-kaping sahaurut wonten salebeting tuturan.

Tembung **wilujeng** ing tuturan inggil dipunambali kanthi makaping-kaping sahaurut, inggih menika dipunambali kaping tiga wonten salebeting tuturan. Bab menika ngandharaken bilih *satuan lingual* ingkang dipunambali menika minangka perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting *konteks* tuturan. Pramila wontenipun *repetisi epizeuksis* saking tembung **wilujeng** menika ginanipun kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis bilih tembung *wilujeng* menika perangan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(62 a) Wilujeng Paskah

(62 b) Wilujeng ngraos-raosaken malih kedadosan Paskah

(62 c) lan wilujeng mbudidaya gesang

(62 d) minangka seksinipun Gusti

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik lesap kados ing ngandhap menika.

(62 e) Ø Paskah. Øngraos-raosaken malih kedadosan Paskah lan Ø mbudidaya gesang minangka seksinipun Gusti.

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil, saged dipuntingali bilih *repetisi* ingkang awujud tembung wilujeng menawi dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

4. *Repetisi Anadiplosis*

Repetisi anadiplosis inggih menika *satuan lingual* awujud tembung utawi *frasa* ing pungkasaning pada utawi ukara ingkang dipunambali ing wiwitanipun pada utawi ukara salajengipun. Ing ngandhap menika tuladha pethikan *teks repetisi anadiplosis* wonten salebeting “Khotbah Jangkep”.

Pakaryanipun Gusti Yesus lan pamrayoginipun Rasul Paul ndarbeni sesambetan rapet kaliyan ingkang nama kaadilan. Kaadilan boten namung winates paugeran wales-winales, (data 38 KJ 17 Februari).

Wonten data (38) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal repetisi*. Miturut jinisipun *repetisi*, tuturan ing nginggil kalebet *repetisi anadiplosis*. Bab menika jalaran *satuan lingual* ingkang awujud tembung kaadilan ing pungkasaning ukara setunggal dipunambali dados ing wiwitaning ukara kaping kalih.

Tembung *kaadilan* ing tuturan inggil dipunambali kaping kalih, inggih menika ing pungkasanipun ukara setunggal saha ing wiwitanipun ukara kaping kalih. Bab menika ngandharaken bilih *satuan lingual* ingkang dipunambali menika minangka peranan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting *konteks* tuturan. Pramila wontenipun *repetisi anadiplosis* saking tembung *kaadilan* menika ginanipun kangge paring *tekanan* utawi nyethakaken satunggaling perkawis bilih tembung wilujeng menika peranan ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting tuturan.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(38 a) *Pakaryanipun Gusti Yesus*

(38 b) *lan pamrayoginipun Rasul Paul ndarbeni*

(38 c) *sesambetan rapet kaliyan ingkang nama kaadilan*

(38 d) *kaadilan boten namung winates paugeran wales-winales*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(38 e) *Pakaryanipun Gusti Yesus lan pamrayoginipun Rasul Paul ndarbeni sesambetan rapet kaliyan ingkang nama Ø. Ø boten namung winates paugeran wales-winales*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil, saged dipuntingali bilih *repetisi* ingkang awujud tembung *kaadilan* menawi dipunlesapaken, tuturan menika mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

b. Sinonimi

Panandha *kohesi leksikal sinonimi* ingkang kapanggihaken wonten ing “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari - 31 Maret 2013 saged dipunwaos wonten ing ngandhap menika.

Kita sampun ningali sunaring cahya kamulyanipun Gusti. Punapa kita sagah mbage pepadhang punika ing satengahing gesang (data 64 KJ 20 Januari).

Wonten *data* (64) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal sinonimi*. Bab menika jalaran dipunpangguhaken *satuan lingual* awujud tembung cahya saha pepadhang ingkang gadhah makna sami utawi *sepadan*.

Tembung cahya ing ukara setunggal mboten dipunambali ing ukara salajengipun, ananging dipungantos kaliyan tembung pepadhang ingkang tegesipun sami utawi *sepadan*. Pramila wontenipun *sinonimi* saking tembung cahya saha pepadhang menika ginanipun kangge damel *variasi* ing *teks*. Awit saking menika pamaos mboten jeleh anggenipun ngambali tembung ingkang sami wonten salebeting *teks*.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (64 a) *kita sampun ningali*
- (64 b) *sunaring cahya kamulyanipun Gusti*
- (64 c) *punapa kita sagah mbage*
- (64 d) *pepadhang punika ing satengahing gesang*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *substitusi* kados ing ngandhap menika.

- (64 e) *Kita sampun ningali sunaring {cahya , pepadhang} kamulyanipun Gusti. Punapa kita sagah mbage {pepadhang, cahya} punika ing satengahing gesang.*

Kanthi teknik *substitusi* ing nginggil nedahaken bilih tembung cahya menawi dipungantos kaliyan tembung pepadhang utawi kosok wangsulipun, tembung pepadhang menawi dipungantos kaliyan tembung cahya mboten

ngewahi makna tuturan utawi tuturanipun *berterima*, bab menika jalaran tembung kekalihipun gadhah teges ingkang sami utawi *sepadan*.

c. Antonimi

Panandha *kohesi leksikal antonimi* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari - 31 Maret 2013 saged dipunwaos wonten ing ngandhap menika.

Inkang waunipun peteng amargi dipun kwasani dosa, dados padhang amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti Yesus, (data 70 KJ 24 Maret)

Wonten *data* (70) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal antonimi*. Bab menika jalaran dipunpanggihaken *satuan lingual* awujud tembung peteng saha padhang ingkang gadhah makna kosok wangsulipun.

Wonten tuturan ing nginggil saged dipuntingali bilih tembung peteng menika nedahaken makna kosok wangsulipun saking tembung padhang. Pramila wontenipun *kohesi leksikal antonimi* ing tuturan inggil menika ginanipun kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun antawisipun tembung peteng kaliyan padhang.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (70 a) *ingkang waunipun peteng*
- (70 b) *amargi dipun kwasani dosa*
- (70 c) *dados padhang*
- (70 d) *amargi nampeni pangapunten*
- (70 e) *lumantar pangurbananing Gusti Yesus*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(70 f) *Ingang waunipun Ø amargi dipun kwasani dosa, dados padhang amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti Yesus.*

(70 f) *Ingang waunipun peteng amargi dipun kwasani dosa, dados Ø amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti Yesus,*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung peteng utawi kosok wangsulipun, inggih menika tembung padhang menawi dipunlesapaken, ndadosaken tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

d. *Kolokasi*

Panandha *kohesi leksikal kolokasi* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari - 31 Maret 2013 saged dipunwaos wonten ing ngandhap menika.

*Ingang gadhah badhe **negor**, nanging ingkang ngurus kebon anggur matur, “Bendara, kajengipun gesang setaun engkas, **siti** sakubengipun badhe kula **paculi** lan **wit** punika badhe kula **rabuk**, bokmenawi taun ngajeng saged **awoh**; menawi boten, inggih lajeng kategora kemawon.”, (data 50 KJ 3 Maret).*

Wonten *data* (50) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal kolokasi*. Bab menika jalaran dipunpanggihaken *satuan lingual* awujud tembung negor, siti, paculi, wit, rabuk, saha awoh. Tembung-tembung menika minangka tembung-tembung ingkang *berkolokasi* wonten satunggaling *domain* utawi jaringan, inggih menika wonten salebeting *domain* utawi jaringan tetanen.

Wonten tuturan ing nginggil saged dipuntingali bilih tembung negor, siti, paculi, wit, rabuk saha awoh menika nedahaken tembung-tembung ingkang gayut wonten satunggaling jaringan bab tetanen. Pramila wontenipun tembung-tembung menika ndadosaken *topik* tuturanipun cetha. Andharan menika saged dipuntingali

bilih tembung **negor**, **siti**, **paculi**, **wit**, **rabuk** saha **awoh** menika kangge nyethakaken topikipun inggih menika bab tetanen. Pramila wontenipun *kohesi leksikal kolokasi* ing tuturan inggil menika ginanipun kangge nuntasaken *topik*, *topik* ingkang dipuncethakaken inggih menika bab tetanen.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

(50 a) *ingkang gadhah badhe **negor***

(50 b) *nanging ingkang ngurus kebon anggur matur*

(50 c) *bendara, kajengipun gesang setaun engkas*

(50 d) ***siti** sakubengipun badhe kula **paculi***

(50 e) *lan **wit** punika badhe kula **rabuk***

(50 f) *bokmenawi taun ngajeng saged **awoh***

(50 g) *menawi boten, inggih lajeng kategoria kemawon*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

(50 h) *Inkang gadhah badhe Ø, nanging ingkang ngurus kebon anggur matur, “Bendara, kajengipun gesang setaun engkas, Ø sakubengipun badhe kula Ø lan Ø punika badhe kula Ø, bokmenawi taun ngajeng saged Ø; menawi boten, inggih lajeng kategoria kemawon.”*

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung **negor**, **siti**, **paculi**, **wit**, **rabuk** saha **awoh** menawi dipunlesapaken, ndadosaken tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*.

e. *Hiponimi*

Panandha *kohesi leksikal hiponimi* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013 saged dipunwaos wonten ing ngandhap menika.

Bumi saisinipun punika titahipun *Gusti*. Miturut kapitadosan, bumi punika dipun kuwasani dening manungsa. Nanging Juru Masmur ngraos-raosaken lan ngrumaosi, menawi dipun bandhingaken kaliyan bumi

saisinipun, manungsa boten wonten punapa-punapanipun. Dipun bandhingaken langit, rembulan, lan lintang, manungsa namung alit, (data 13 KJ 1 Januari).

Wonten *data* (13) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal hiponimi*. Bab menika jalaran dipunpangguhaken *satuan lingual* awujud *frasa bumi saisinipun* saha tembung langit, rembulan, lintang saha manungsa. Ing tuturan kasebat saged dipuntingali bilih *frasa bumi saisinipun* menika minangka *superordinat* utawi panguwaosing tembung, dene tembung langit, rembulan, lintang saha manungsa minangka *hiponim* utawi peranganipun.

Wontenipun *frasa bumi saisinipun* saha tembung langit, rembulan, lintang saha manungsa menika njurung gemblengipun antawisipun ukara-ukara ing nginggil. Pramila wontenipun *kohesi leksikal hiponimi* menika ginanipun kangge ngraketaken gegayutan antawisipun *superordinate* utawi panguwaosing tembung inggih menika *frasa bumi saisinipun* kaliyan hiponiminipun utawi peranganipun, inggih menika tembung langit, rembulan, lintang saha manungsa.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (13 a) *bumi saisinipun punika titahipun Gusti*
- (13 b) *miturut kapitadosan*
- (13 c) *bumi punika dipun kuwasani dening manungsa*
- (13 d) *nanging Juru Masmur ngraos-raosaken lan ngrumaosi*
- (13 e) *menawi dipun bandhingaken kaliyan bumi saisinipun*
- (13 f) *manungsa boten wonten punapa-punapanipun*
- (13 g) *dipunbandhingaken langit, rembulan, lan lintang*
- (13 h) *manungsa namung alit*

Data ing nginggil salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (13 i) *Ø punika titahipun Gusti. Miturut kapitadosan, bumi punika dipun kuwasani dening manungsa. Nanging Juru Masmur ngraos-raosaken lan*

ngrumaosi, menawi dipun bandhingaken kaliyan bumi saisinipun, manungsa boten wonten punapa-punapanipun. Dipun bandhingaken Ø, Ø, lan Ø, Ø namung alit,

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih frasa **bumi saisinipun** saha tembung **langit**, **rembulan**, **lintang** saha **manungsa** menawi dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi tuturanipun *tidak berterima*. Bab menika nedahaken bilih frasa **bumi saisinipun** minangka *superordinat* saha tembung **langit**, **rembulan**, **lintang** saha **manungsa** minangka *hiponim* kedah wajib hadir.

f. Ekuivalensi

Panandha *kohesi leksikal ekuivalensi* ingkang kapanggihaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013 saged dipunwaos wonten ing ngandhap menika.

*Nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak lajeng ingkang kita **kwasani** rusak utawi musna, boten wonten malih ingkang saged kita **kwasani**. Saged ugi kita ndherek musna. Menawi kita **ngwasani** bumi lan tumindak sasekecanipun piyambak lajeng bumi punika musna, (data 11 KJ 1 Januari).*

Wonten data (11) ing nginggil menika nedahaken panandha *kohesi leksikal ekuivalensi*. Bab menika jalaran dipunpanggihiaken *satuan lingual* awujud tembung **kwasani** saha **ngwasani**. Ing tuturan menika saged dipuntingali bilih tembung **kwasani** saha **ngwasani** menika nedahaken sesambetan *kesepadanan* amargi asalipun saking tembung lingga ingkang sami, inggih menika tembung *kwasa*.

Ekuivalensi menika ginanipun kangge nedahaken sesambetan kesepadanan antawisipun ukara setunggal kaliyan ukara sanesipun, kanthi titikan wontenipun

tembung-tembung ingkang asalipun saking tembung lingga ingkang sami ananging dipunwuwuhi imbuhan. Saged dipuntingali bilih tembung **kwasani** saha **ngwasani** menika asalipun saking tembung lingga ingkang sami, inggih menika tembung kwasa. Awit saking menika nedahaken bilih wontenipun *kohesi leksikal ekuivalensi* menika njurung gembelengipun wacana.

Data menika salajengipun dipunanalisis kados ing ngandhap menika.

- (11 a) nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak
- (11 b) lajeng ingkang kita **kwasani** rusak utawi musna
- (11 c) boten wonten malih ingkang saged kita **kwasani**
- (11 d) saged ugi kita ndherek musna
- (11 e) menawi kita **ngwasani** bumi
- (11 f) lan tumindak sasekecanipun piyambak
- (11 g) lajeng bumi punika musna

Data menika salajengipun dipunanalisis kanthi teknik *lesap* kados ing ngandhap menika.

- (11 h) Nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak lajeng ingkang kita \emptyset rusak utawi musna, boten wonten malih ingkang saged kita \emptyset . Saged ugi kita ndherek musna. Menawi kita \emptyset bumi lan tumindak sasekecanipun piyambak lajeng bumi punika musna

Kanthi teknik *lesap* ing nginggil nedahaken bilih tembung **kwasani** saha **ngwasani** menawi dipunlesapaken, tuturan kasebat mboten nuwuhaken makna ingkang wetah utawi *tidak berterima*. Bab menika nedahaken bilih *kohesi leksikal ekuivalensi* saking tembung **kwasani** saha **ngwasani** kedah *wajib hadir*, saengga paring makna ingkang cetha saha njurung gembelengipun wacana.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan babagan panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013, saged dipunpendhet dudutan kados ing ngandhap menika.

1. Jinisipun panandha *kohesi* ingkang dipunpanggiaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013 wonten kalih inggih menika.

- a. Panandha *Kohesi Gramatikal*

- 1) *Referensi* ingkang kapanggihaken antawisipun *referensi persona*, *referensi demonstratif*, saha *referensi komparatif*.
- 2) *Substitusi* ingkang kapanggihaken antawisipun *substitusi nominal*, *substitusi frasal*, saha *substitusi klausal*.
- 3) *Elipsis*
- 4) *Konjungsi* ingkang kapanggihaken antawisipun *sebab-akibat*, *pertentangan*, *kelebihan (aksesif)*, *tujuan*, *penambahan (aditif)*, *pilihan (alternatif)*, *wekdal*, *perlawanan*, *konsesif*, *syarat*, saha *cara*.

- b. Panandha *Kohesi Leksikal*

- 1) *Repetisi* ingkang kapanggihaken antawisipun *repetisi anafora*, *repetisi epistrofa*, *repetisi epizeuksis*, saha *repetisi anadiplosis*.

- 2) *sinonimi*
- 3) *antonimi*
- 4) *Kolokasi*
- 5) *Hiponimi*
- 6) *Ekuivalensi*

2. Fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013 ingkang kapanggihaken, kados ing ngandhap menika.

a. *Panandha Kohesi Gramatikal*

- 1) *Referensi* fungsipun kangge nedahaken satunggaling tiyang (*pronomina persona*), kangge nedahaken satunggaling wekdal saha papan (*pronomina demonstratif*), saha kangge nedahaken satunggaling perkawis ingkang mbandhingaken.
- 2) *Substitusi* fungsipun kangge nedahaken *unsur pembeda*.
- 3) *Elipsis* fungsipun kangge *efektivitas* saha *efisiensi* panganggening basa.
- 4) *Konjungsi* fungsipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

b. *Panandha Kohesi Leksikal*

- 1) *Repetisi* fungsipun inggih menika kangge paring *tekanan* utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigati wonten salebeting *konteks*.
- 2) *Sinonimi* fungsipun inggih menika kangge damel *variasi* ing *teks*.

- 3) *Antonimi* fungsipun inggih menika kangge kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
- 4) *Kolokasi* fungsipun inggih menika kangge nuntasaken *topik*.
- 5) *Hiponimi* fungsipun inggih menika kangge kangge ngraketaken gegayutan antawisipun *superordinat* kaliyan *hiponim* salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf.
- 6) *Ekuivalensi* fungsipun inggih menika kangge nedahaken sesambetan *kesepadanan* antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag babagan panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. Wonten ing panaliten menika dipunpanggiaken jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang dipunginakaken wonten ing “*Khotbah Jangkep*”.

Adhedhasar asiling panaliten menika, *implikasi* ingkang saged dipuntrapaken inggih menika kangge para pengajar, ndadosaken rujukan saha gegaran ing pamulangan mliginipun ngengingi *kajian* wacana ingkang ngrembag bab panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Kangge mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta, asiling panaliten menika saged dipundadosaken ngelmu wonten ing bab *kajian* wacana mliginipun bab *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Kangge pamaos asiling panaliten

menika saged dipundadosaken *referensi* kangge panaliten sanesipun, mliginipun ingkang wonten gegayutanipun kaliyan ngelmu *kebahasaan*.

C. Pamrayogi

Adhedhasar dudutan saha *implikasi* ingkang sampun dipunandharaken, panaliti saged suka pamrayogi inggih menika kangge mahasiswa ingkang nyinau bab *linguistik* utawi basa, saged nindakaken panaliten ngengingi kajian panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. Asiling panaliten menika ugi dipunajab saged dados *referensi* kangge panaliten salejengipun.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan babagan panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013, saged dipunpendhet dudutan kados ing ngandhap menika.

1. Jinisipun panandha *kohesi* ingkang dipunpanggiaken wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013 wonten kalih inggih menika.

- a. Panandha *Kohesi Gramatikal*

- 1) *Referensi* ingkang kapanggihaken antawisipun *referensi persona*, *referensi demonstratif*, saha *referensi komparatif*.
- 2) *Substitusi* ingkang kapanggihaken antawisipun *substitusi nominal*, *substitusi frasal*, saha *substitusi klausal*.
- 3) *Elipsis*
- 4) *Konjungsi* ingkang kapanggihaken antawisipun *sebab-akibat*, *pertentangan*, *kelebihan (aksesif)*, *tujuan*, *penambahan (aditif)*, *pilihan (alternatif)*, *wekdal*, *perlawanan*, *konsesif*, *syarat*, saha *cara*.

- b. Panandha *Kohesi Leksikal*

- 1) *Repetisi* ingkang kapanggihaken antawisipun *repetisi anafora*, *repetisi epistrofa*, *repetisi epizeuksis*, saha *repetisi anadiplosis*.

- 2) *sinonimi*
- 3) *antonimi*
- 4) *Kolokasi*
- 5) *Hiponimi*
- 6) *Ekuivalensi*

2. Fungsi panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013 ingkang kapanggihaken, kados ing ngandhap menika.

a. *Panandha Kohesi Gramatikal*

- 1) *Referensi* fungsipun kangge nedahaken satunggaling tiyang (*pronomina persona*), kangge nedahaken satunggaling wekdal saha papan (*pronomina demonstratif*), saha kangge nedahaken satunggaling perkawis ingkang mbandhingaken.
- 2) *Substitusi* fungsipun kangge nedahaken *unsur pembeda*.
- 3) *Elipsis* fungsipun kangge *efektivitas* saha *efisiensi* panganggening basa.
- 4) *Konjungsi* fungsipun kangge panyambung utawi panggandheng antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

b. *Panandha Kohesi Leksikal*

- 1) *Repetisi* fungsipun inggih menika kangge paring *tekanan* utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigati wonten salebeting *konteks*.
- 2) *Sinonimi* fungsipun inggih menika kangge damel *variasi* ing *teks*.

- 3) *Antonimi* fungsipun inggih menika kangge kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
- 4) *Kolokasi* fungsipun inggih menika kangge nuntasaken *topik*.
- 5) *Hiponimi* fungsipun inggih menika kangge kangge ngraketaken gegayutan antawisipun *superordinat* kaliyan *hiponim* salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf.
- 6) *Ekuivalensi* fungsipun inggih menika kangge nedahaken sesambetan *kesepadanan* antawisipun *satuan lingual* tartamtu kaliyan *satuan lingual* sanesipun.

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag babagan panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. Wonten ing panaliten menika dipunpanggiaken jinis saha fungsipun panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang dipunginakaken wonten ing “*Khotbah Jangkep*”.

Adhedhasar asiling panaliten menika, *implikasi* ingkang saged dipuntrapaken inggih menika kangge para pengajar, ndadosaken rujukan saha gegaran ing pamulangan mliginipun ngengingi *kajian* wacana ingkang ngrembag bab panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Kangge mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta, asiling panaliten menika saged dipundadosaken ngelmu wonten ing bab *kajian* wacana mliginipun bab *kohesi gramatikal* saha *leksikal*. Kangge pamaos asiling panaliten

menika saged dipundadosaken *referensi* kangge panaliten sanesipun, mliginipun ingkang wonten gegayutanipun kaliyan ngelmu *kebahasaan*.

C. Pamrayogi

Adhedhasar dudutan saha *implikasi* ingkang sampun dipunandharaken, panaliti saged suka pamrayogi inggih menika kangge mahasiswa ingkang nyinau bab *linguistik* utawi basa, saged nindakaken panaliten ngengingi kajian panandha *kohesi gramatikal* saha *leksikal* ingkang wonten salebeting “*Khotbah Jangkep*” ing Gereja Kristen Jawa (GKJ) wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013. Asiling panaliten menika ugi dipunajab saged dados *referensi* kangge panaliten salejengipun.

DAFTAR PUSTAKA

- Anton M. Moeliono. 1988. *Tata Bahasa Baku Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Aritonang, Buha dkk. 2009. *Kohesi Leksikal dalam Editorial Surat Kabar Nasional*. Jakarta: Pusat Bahasa.
- Bustanul, Arifin saha Abdul Rani. 2000. *Prinsip-Prinsip Analis Wacana*. Jakarta: Departemen Pendidikan Nasional.
- Chaer, Abdul. 1990. *Pengantar Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Echols, John M. & Hassan Shadily. 2005. *Kamus Inggris-Indonesia: An English-Indonesian Dictionary*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama.
- Fatimah Djajasudarma, T. 1994. *Wacana: Pemahaman dan Hubungan Antarunsur*. Bandung: Eresco.
- Hasan Alwi, et.al. 2002. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Keraf, Gorys. 1994. *Diksi dan Gaya Bahasa*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama.
- Kosasih, Dede. 2008. *Ketatabahasaan dan Kesusastraan: Cermat Berbahasa Indonesia*. Bandung: Yrama Widya.
- Kridalaksana. 1984. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- Kushartanti, dkk. 2005. *Pesona Bahasa: Langkah Awal Memahami Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- M.H. Junaiyah saha E Zainal Arifin, 2010. *Keutuhan Wacana*, Jakarta: Gramedia.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana: Teori, Metode, & Aplikasi Prinsip-prinsip Analisis Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- Moleong, Lexy J. 2010. *Metodologi Penelitian Kualitatif “Edisi Revisi”*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Parera, J. D. 2004. *Teori Semantik*. Jakarta: Erlangga.

- Ramlan. 1993. *Paragraf: Alur Pikiran dan Kepaduannya dalam Bahasa Indonesia*. Yogyakarta: Andi Offset.
- Setiyanto, Edi. 2007. *Kohesi dan Koherensi dalam Wacana Dialog Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Balai Bahasa Yogyakarta.
- Subroto, Edi D. 1992. *Pengantar Metode Penelitian Linguistik Struktural*. Surakarta: Sebelas Maret University Press.
- Sudaryanto. 1998. *Metode Linguistik: Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- 1993. *Metode Dan Aneka Teknik Analisis Bahasa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sumadi, dkk. 1995. *Kohesi dan Koherensi dalam Wacana Naratif Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Proyek Pembinaan Bahasa dan Sastra Indonesia dan Daerah.
- Sumarlam. 2003. *Teori dan Praktik Analisis Wacana*. Solo: Bukukatta.
- Suryawati. 2010. *Kohesi dan Koherensi dalam Wacana Cerita Anak Berbahasa Jawa*. Skripsi. Semarang: Universitas Negeri Semarang.
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan Paramalingua.
- Tarigan, Henry Guntur. 1987. *Pengajaran Wacana*. Bandung: Angkasa Bandung.
- Tugiati, Tutut. 2004. *Wacana Bahasa Indonesia*. Purwokerto : Universitas Muhammadiyah Purwokerto.
- Universitas Negeri Yogyakarta. 2014. *Pedoman Penulisan Tugas Akhir*. Yogyakarta: UNY.
- Verhaar. 2004. *Asas-asas Linguistik Umum*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Wijaya, Josep. 2013. *Panandha Kohesi Gramatikal saha Leksikal Wonten Ing Novel Anteping Wanita*. Skripsi. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta.
- Wedhawati, 1979. *Wacana Bahasa Jawa*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir*. Yogyakarta: Kanisius.

Tabel salajengipun

Tabel Asiling saha Analisis Jinis saha Fungsi Kohesi Gramatikal saha Leksikal wonten “Khotbah Jangkep” ing GKJ

(Gereja Kristen Jawa)

Wedalan 1 Januari – 31 Maret 2013

No.	Data	Jinis Panandha Kohesi		Fungsi Panandha Kohesi	Katrangan
		KG	KL		
1	2	3	4	5	6
1.	Punapa Rasul Paulus ngendika mekaten namung supados dipun akeni bilih <u>panjenenganipun</u> rasul? (data 1 KJ 1 Januari).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Rasul Paulus. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i></p> <p>Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks.</p>
2.	Gusti Allah tansah setya ing gesang kita. Kita saged pitados bilih <u>Panjenenganipun</u> boten nate mblenjani janji, (data 2 KJ 1 Januari).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang ngrujuk wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Gusti Allah. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i>.</p> <p>Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks.</p>
3.	Rantamanipun Herodhes kawiyak nalika para pandhita kalawau nampi wangsit ing sajroning pangimpen. <u>Mila</u> para pandhita saking tanah wetan boten wangsul malih dhateng Prabu Herodhes, (data 3 KJ 6 Januari).	√		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun satuan lingual kaliyan satuan lingual sanesipun.	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi sebab-akibat</i>.</p> <p>Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun satuan lingual tartamtu kaliyan satuan lingual sanesipun.</p>

Tabel salajengipun

4.	Saben manungsa gesang, temtu mbetahaken tetedhan <u>lan</u> toya supados saged gesang, (data 119 KJ 4 Maret).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun satuan lingual kaliyan satuan lingual sanesipun.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi penambahan (aditif).</i> Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
5.	Tumrap para pandhita, Prabu Herodhes nggadhahi patrap ingkang sae, awit purun paring katrangan bab Sang Timur. Ing sisih sanes, <u>piyambakipun</u> ugi sumedya badhe ngabekti dhateng Sang Timur, (data 5 KJ 6 Januari).	√		- Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Prabu Herodhes	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona.</i> Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks.
6.	Lumantar para pangajenging imam lan para ahli Toret, Prabu Herodhes gadhah katrangan bab miyosipun <u>Sang Timur</u> . Mila piyambakipun ndhawuhi dhateng para pandhita saking tanah wetan kalawau supados niti priksa bab <u>Sang Timur</u> , (data 6 KJ 6 Januari).		√	Kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting konteks.	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi epistrofa.</i> Fungsi : kangge paring tekanan utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting konteks.
7.	Satemah <u>Suleman</u> ndedonga, Ø nyuwun dhateng Gusti Allah, supados piyambakipun kaparingan kawicaksanan kangge mimpin bangsa Israel, (data 7 KJ 6 Januari).	√		Kangge efektivitas saha efisiensi panganggening basa.	Jinis : <i>kohesi gramatikal ellipsis. salebeting teks.</i> Fungsi : kangge efektivitas saha efisiensi basa, saengga basanipun langkung cekak saha praktis.

Tabel salajengipun

8	Sepisan malih, punika sanes perkawis cacah <u>utawi</u> ageng-alitipun, (data 8 KJ 1 Januari).	√		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun satuan lingual kaliyan satuan lingual sanesipun.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi pilihan (alternatif)</i> . Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
9.	Tentrem rahayu sanes kapentingan pribadi <u>ananging</u> dados kapentingan sesarengan sedaya tiyang, (data 9 KJ Januari).	√		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun satuan lingual kaliyan satuan lingual sanesipun.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi pertentangan</i> . Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
10.	Gusti Yesus mboten ngurbanaken tiyang sanes kangge kauntunganipun piyambak. <u>Kosok wangsulipun</u> , Panjenenganipun ngurbanaken dhiri kangge tiyang sanes, (data 10 KJ 24 Maret).	√		Kangge panyambung/panggandheng antawisipun satuan lingual kaliyan satuan lingual sanesipun.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi perlawananan</i> . Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
11.	Nanging menawi amargi sasekecanipun piyambak lajeng ingkang kita <u>kwasani</u> rusak utawi		√	Kangge nedahaken sesambatan <i>kesepadanan</i> antawisipun satuan lingual tartamtu kaliyan satuan	Jinis : <i>kohesi leksikal ekuivalensi</i> . Fungsi : kangge nedahaken sesambatan

Tabel salajengipun

	musna, boten wonten malih ingkang saged kita <u>kwasani</u> . Saged ugi kita ndherek musna. Menawi kita <u>ngwasani</u> bumi lan tumindak sasekecanipun piyambak lajeng bumi punika musna, (data 11 KJ 1 Januari).			lingual sanesipun.	<i>kesepadanan antawisipun satuan lingual tartamtu kaliyan satuan lingual sanesipun.</i>
12.	Kita boten ngrembag bab <u>ageng</u> utawi <u>alit</u> ipun, utawi dipun bandhingaken kaliyan tiyang sanes, (data 12 KJ 1 Januari).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
13.	<u>Bumi saisinipun</u> punika titahipun Gusti. Miturut kapitadosan, bumi punika dipun kuwasani dening manungsa. Nanging Juru Masmur ngraos-raosaken lan ngrumaosi, menawi dipun bandhingaken kaliyan bumi saisinipun, manungsa boten wonten punapa-punapanipun. Dipun bandhingaken <u>langit</u> , <u>rembulan</u> , lan <u>lintang</u> , <u>manungsa</u> namung alit, (data 27 KJ 1 Januari).	√		Kangge ngraketaken gegayutan antawisipun <i>superordinat</i> kaliyan <i>hiponim</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal hiponimi</i> . Fungsi : kangge ngraketaken gegayutan antawisipun <i>superordinat</i> kaliyan <i>hiponim</i> salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf.
14.	<u>Katresnanipun Gusti</u> nyagedaken umat nglangkungi raos ajrihipun		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi anafora</i> .

Tabel salajengipun

	umat. <u>Katresnanipun Gusti</u> ngrampit lan nyantosakaken pambudidayaning gesangipun umat. Gusti wanuh dhateng umatipun kanthi raket, (data 14 KJ 13 Januari).			perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
15.	<u>Sang ratu</u> dipun anggep boten sampurna jalaran jempolipun samparan ical satungal. <u>Sang ratu</u> lajeng tumunten kengetan dhateng tetembungan ingkang kapratelakaken dening abdinipun ingkang setya, (data KJ 15 Januari).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi anafora</i> Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
16.	Sareng mireng pratelanipun abdi wau tumunten duka lan wiwit ing dinten punika abdinipun wau boten dipun ajak malih. <u>Sasampunipun</u> punika sang ratu tindak mbebedhag piyambakan lan kacepeng dening tiyang-tiyang saking suku ingkang manggen ing tengahing wana, (data 16 KJ 13 Januari).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi</i> wekdal. Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
17.	Nabi ingkang kautus mbekta pawartos kabingahan dhateng Sion, dipunadhepaken kaliyan kitha ingkang boten aman lan umat ingkang manggen ing <u>ngriku</u> sampun sami bosen ngantu-antu janji kawilujengan	√		- Nedahaken papan ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> . - Papan ingkang dipunmaksud inggih menika kitha ingkang boten aman.	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i> . Fungsi : kangge nedahaken papan ingkang diipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .

Tabel salajengipun

	badhe kalampahan, (data 17 KJ 20 Januari).				
18.	Kawontenan Sion dipun gambaraken kadosdene <u>tiyang</u> ingkang dipun tilar dening semahipun, Ø ingkang ngraosaken piyambakan lan sepi anggenipun ngadhepi ruwet-rentenging gesang, (data 18 KJ 20 Januari).	√		Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.	Jinis : <i>kohesi gramatikal elipsis</i> . Fungsi : kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> basa, saengga basanipun langkung cekak saha <i>praktis</i> .
19	Kawontenan ruwet ugi dipun adhepi dening kulawarga ingkang nembe gadhah damel <u>pesta manten</u> ing desa Kana. Kuncuping kabingahan badhe alum saderengipun <u>pahargyan manten</u> dipun pungkasi amargi katelasan anggur, (data 19 KJ 20 Januari).	√		Kangge nedahaken <i>unsur pembeda</i> .	Jinis : <i>kohesi gramatikal substitusi frasal</i> . Fungsi : kangge paring <i>unsur pembeda</i> , saengga basanipun mboten <i>monoton</i> utawi langkung <i>variatif</i> .
20.	Pangrantos punika dipun tindakaken sacara <i>aktif</i> ing salebeting tindak nyata rikala ibu Gusti Yesus paring dhawuh dhateng paladen, “Apa sadhawuhe marang <u>kowe</u> lakonana.”, (data 20 KJ 20 Januari).	√		- Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> . - Tiyang ingkang dipunmaksud menika paladen.	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i> . Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .
21.	Injil Yokanan paring paseksi dhateng kita, bilih punapa ingkang dipun tindakaken dening Gusti Yesus ing desa Kana minangka	√		- Nedahaken satunggaling tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> . - Tiyang ingkang dipunmaksud	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i> .

Tabel salajengipun

	wiwitaning mukjijad-mukjijad lan srana punika <u>Panjenenganipun</u> mbabar kamulyanipun, (data 72 KJ 21 Januari).			menika Gusti Yesus.	Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten selebeting teks.
22.	Tegesipun kaadilanipun Gusti boten <u>lemes</u> , lan tetep jumeneng kanthi <u>kukuh</u> , (data 22 KJ 20 Januari).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : panandha <i>kohesi</i> menika kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
23.	Ing taun ingkang anyar punika kita kaatag supados saged tanggap ing sasmita kaliyan kawontenan ingkang nembe kalampahan ing <u>sakiwa-tengen</u> kita, (data 23 KJ 20 Januari).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
24.	<u>Tiyang-tiyang punika</u> boten purun nampi Gusti Yesus minangka Mesias. <u>Tiyang-tiyang punika</u> boten purun dipun pimpin gesangipun dening Gusti Yesus awit boten pitados dhumateng Panjenenganipun, (data 24 KJ 27 Januari).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi anaphora</i> . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
25.	ing minggu <u>punika</u> kita badhe nampeni sabdanipun Gusti kanthi jejer “Gusti Yesus, Allah ingkang Maha-asih”, (data 25 KJ 3 Februari).	√		- Nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Wekdal ingkang dipunmaksud menika dinten minggu.	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i> . Fungsi : kangge nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten selebeting teks.

Tabel salajengipun

26.	<u>Gusti Yesus</u> rawuh ing jagad karsa paring pawartos kabingahan dhateng tiyang-tiyang miskin, Ø martosaken luwaripun tiyang-tiyang ingkang kinunjara, Ø mulihaken paningalipun tiyang wuta, Ø ngluwari tiyang-tiyang ingkang katindhes, lan Ø ngundhangaken taun Yobel, (data 26 KJ 3 Februari).	√		Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.	Jinis : <i>kohesi gramatikal ellipsis</i> . Fungsi : kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> basa, saengga basanipun langkung cekak saha <i>praktis</i> .
27.	<u>Katresnan iku</u> sabar katresnan iku loma, ora kumeren, ora gumunggung lan kumenthus. <u>Katresnan iku</u> ora saru polahe lan ora golek kepenake awake dhewe. <u>Katresnan iku</u> ora gampang nepsu lan ora nyimpen kaluputaning liyan. <u>Katresnan iku</u> ora bungah awit saka anane tumindak kang ora adil, nanging kayekten kang mbungahake. <u>Katresnan iku</u> nutupi samubarang, ngandel ing samubarang, ngarep-arep samubarang, nyabari samubarang, (data 27 KJ 3 Februari).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis <i>kohesi leksikal repetisi anafora</i> . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
28.	Gusti Yesus martosaken pawartos kabingahan dhateng tiyang-tiyang ingkang kinunjara, miskin, wuta, lan katindhes sacara karohanen, tegesipun katindhes lan kinunjara		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.

Tabel salajengipun

	dening panguwaosipun dosa lan <u>pejah</u> langgeng, satemah nampeni pangapunte ning dosa lan nampi <u>gesang</u> langgeng, (data 28 KJ 3 Februari).				
29.	”sing penting aku <u>untung</u> , prakara wong liya <u>buntung</u> , kuwi dudu urusanku”, (data 29 KJ 3 Februari).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : panandha <i>kohesi</i> menika kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
30.	“sing penting aku <u>seneng</u> , wong liya arep <u>susah</u> , aku ora preduli”,(data 30 KJ 3 Feb).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
31.	Kita katimbangan supados boten nyimpen kalepatanipun tiyang sanes, gampil runtik ing manah lan males ukum dhateng <u>tiyang sanes</u> . Gusti Yesus sampun paring pangapunten dhateng kita, kita kedah paring pangapunten dhateng <u>tiyang sanes</u> , (data 31 KJ 3 Februari).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatoswonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi epistrofa</i> . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
32.	<u>Kita</u> asring dados tiyang ingkang sampun kawon saderengipun mangsah paprangan. <u>Kita</u> rumaos alit, Ø boten gadhah kawasisan, Ø rumaos nistha, (data 32 KJ 3	√		Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.	Jinis : <i>kohesi gramatikal ellipsis</i> . Fungsi : kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> basa, saengga basanipun

Tabel salajengipun

	Februari).				langkung cekak saha <i>praktis</i> .
33.	Ing Minggu Transfigurasi <u>punika</u> , kita minangka tiyang pitados kabereg supados tansah nggegesang maknaning kamulyanipun Sang Kristus ing satengah-tengahipun kasunyatan lan kasangsaraning gesangipun manungsa, (data 33 KJ 10 Februari).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>. - Wekdal ingkang dipunmaksud menika dinten Minggu Transfigurasi. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i>.</p> <p>Fungsi : kangge nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>.</p>
34.	Sapunika, gumantung kita sumadya punapa boten nyunaraken <u>cahyaning</u> kamulyanipun Gusti ingkang sampun kita tampi. <u>Sorot</u> punika saged sangsaya padhang ing satengah-tengahing prakawis ingkang kita adhepi, (data 34 KJ 10 Februari).	√		Kangge nedahaken <i>unsur pembeda</i> .	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal substitusi nominal</i>.</p> <p>Fungsi : kangge paring <i>unsur pembeda</i>, saengga basanipun mboten <i>monoton</i> utawi langkung <i>variatif</i>.</p>
35.	Kaleres dhawah ing dinten <u>punika</u> , 17 Februari 2013. Pasamuwan GKJ tanggap warsa ingkang kaping 82, (data 35 KJ 17 Februari).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>. - Wekdal ingkang dipunmaksud menika tanggal 17 Februari 2013. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i>.</p> <p>Fungsi : kangge nedahaken wekdal ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>.</p>
36.	Bumi punika griya sesarengan wau. Punika ateges, sadaya titah mapan sesarengan ing <u>ngriku</u> , (data 36 KJ 17 Februari).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken papan ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>. - Papan ingkang dipunmaksud menika bumi. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi demonstratif</i>.</p> <p>Fungsi : kangge nedahaken papan</p>

Tabel salajengipun

					ingkang dipunmaksud wonten selebeting <i>teks</i> .
37.	Antawisipun <u>jaler</u> lan <u>estri</u> inggih boten gadhah hak kangge ngicali hak gesangipun ing donya punika, (data 37 KJ 17 Februari).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
38.	Pakaryanipun Gusti Yesus lan pamrayoginipun Rasul Paul ndarbeni sesambetan rapet kaliyan ingkang nama <u>kaadilan</u> . <u>Kaadilan</u> boten namung winates paugeran wales-winales, (data 38 KJ 17 Februari).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi anadiplosis</i> . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
39.	Ing tanggal 21 Mei 1925, <u>sasampunipun</u> mimpin parepatan ing kampus, Profesor Ueno dumadakan seda, (data 39 KJ 24 Februari).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun ingkang nedahaken makna wekdal.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi wekdal</i> . Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
40.	<u>Laras kaliyan</u> kasagedan tuwin kakirangan ingkang wonten ing saben pasamuwan. <u>Laras kaliyan</u> dayaning warga pasamuwan, kita		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi anafora</i> . . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi

Tabel salajengipun

	saged misungsung kasaenan ing gesang ing salebeting griya sesarengan punika, (data 40 KJ 17 Februari).			wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
41.	Prasetyanipun Gusti dhateng Abram lan <u>tedhak turunipun</u> tansah kebabar ing sauruting gesangipun <u>putra wayahipun</u> Abram, (data 41 KJ 24 Februari).	√		Kangge nedahaken <i>unsur pembeda</i> .	Jinis : <i>kohesi gramatikal substitusi frasal</i> . Fungsi : kangge paring <i>unsur pembeda</i> , saengga basanipun mboten <i>monoton</i> utawi langkung <i>variatif</i> .
42.	Gusti Yesus inggih mewahi bilih tiyang kepareng nindakaken <u>paugeraning agami</u> , Panjenenganipun boten ngicali paugeran agami wau, kadosdene bab <u>paweweh</u> , <u>ndedonga</u> lan <u>siyam</u> , ananging Gusti ndadosi caranipun, (data 42 KJ 17 Februari).		√	Kangge ngraketaken gegayutan antawisipun <i>superordinat</i> kaliyan <i>hiponim</i> salebeting ukara-ukara satunggaling paragraph.	Jinis : <i>kohesi leksikal hiponimi</i> . Fungsi : kangge ngraketaken gegayutan antawisipun <i>superordinat</i> kaliyan <i>hiponim</i> salebeting ukara-ukara satunggaling paragraf.
43.	Padha ngupayaa, Pangeran Yehuwah pupung isih karsa disowani; padha sesambata marang <u>Panjenengane</u> pupung isih ana ing celakan! (data 43 KJ 3 Maret).	√		- Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> . - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Pangeran Yehuwah.	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i> . Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .

Tabel salajengipun

44.	Timbalan adi saking nabi Yesaya punika laras kaliyan paseksinipun Sang Prabu Dawud nalika wonten ing satengahing pasamunan Yehuda. <u>Panjenenganipun</u> ngakeni menawi gesang punika aji sanget, (data 44 KJ 3 Maret).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Prabu Dawud. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona.</i></p> <p>Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks.</p>
45.	Sang Prabu Dawud mbetahaken tetedhan saha toya supados kiyat nglampahi gesang. <u>Sanadyan makaten</u> , Sang Prabu langkung mbetahaken karosan ingkang pinangkanipun saking Allah, (data 45 KJ 3 Maret).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi konsesif.</i></p> <p>Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.</p>
46.	Dhuh Allah, Paduka punika Allah kawula, kawula ngupadosi Paduka, nyawa kawula ngorong dhumateng Paduka; daging kawula kangen dhumateng Paduka, <u>kados</u> siti ingkang garing lan gundhul, kasatan toya, (data 46 KJ 3 Maret).	√		Nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan.	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi komparatif.</i></p> <p>Fungsi : kangge nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan wonten salebeting teks.</p>
47.	Sang Prabu Dawud ngakeni bilih namung Allah minangka sumbering karosan: <i>sayektosipun Paduka sampun dados pitulungan</i>	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona.</i></p> <p>Fungsi : kangge nedahaken tiyang</p>

Tabel salajengipun

	<i>kawula, saha kawula saged surak-surak wonten ing aubing swiwi Paduka, (data 47 KJ 3 Maret).</i>			dipunmaksud menika Prabu Dawud.	ingkang dipunmaksud wonten selebeting teks.
48.	<i>Allah minangka sumbering karosan, Ø makarya ing satengahing umat kanthi katresnan ingkang sejati, (data 48 KJ 3 Maret).</i>	√		Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.	Jinis : <i>kohesi gramatikal elipsis</i> . Fungsi : kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> basa, saengga basanipun langkung cekak saha <i>praktis</i> .
49.	Menawi kita <i>dhawah</i> , kita kedah <i>tangi</i> malih, sabab tiyang ingknag dhawah boten ateges gagal, (data 49 KJ 3 Maret).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : panandha <i>kohesi</i> menika kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
50.	Inkang gadhah badhe <i>negor</i> , nanging ingkang ngurus <i>kebon</i> anggur matur, “Bendara, kajengipun gesang setaun engkas, <i>siti</i> sakubengipun badhe kula <i>paculi</i> lan <i>wit</i> punika badhe kula <i>rabuk</i> , bokmenawi taun ngajeng saged <i>awoh</i> ; menawi boten, inggih lajeng kategora kemawon.”, (data 50 KJ 3 Maret).		√	Kangge nuntasaken <i>topik</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal kolokasi</i> . Fungsi : kangge nuntasaken <i>topik</i> .
51.	Tindakna kanthi tekun lan sabar. Kinanthenan pandonga ing saben	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi</i> cara.

Tabel salajengipun

	pambudidaya. <u>Sarana makaten</u> , kita saged ngajeng-ajeng kados dene pengurus kebon anggur wau, “mbok menawi taun ngajeng saged awoh”, (data 51 KJ 3 Maret).			<i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.	Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
52.	<u>Dawud</u> ingkang dados ratuning bangsa Israel, Ø boten lingsem ngakeni dosanipun lan Ø boten lingsem mratobat, Ø nyuwun pangapunten saking Gusti, (data 52 KJ 10 Maret).	√		Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.	Jinis : <i>kohesi gramatikal elipsis</i> . Fungsi : kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> basa, saengga basanipun langkung cekak saha <i>praktis</i> .
53.	Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B. ”Apa kampung iki duweke mbahmu, ngopeni pitik kok ora tau diresiki....ambune kuwi lo... <u>kaya</u> ambune lambemu...” dukanipun ibu A, (data 53 KJ 10 Maret).	√		Nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan.	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi komparatif</i> . Fungsi : kangge nedahaken sipat ingkang mbandhingaken kamiripan wonten selebeting <i>teks</i> .
54.	Ibu A duka awit prakawis kandhang pitikipun ibu B. ”Apa kampung iki duweke mbahmu, ngopeni pitik kok ora tau diresiki....ambune kuwi lo...kaya ambune lambemu...” dukanipun ibu A. Mireng tembungipun bu A ingkang nyakiti manahipun, ibu B lajeng ngungun lan wangsul. Bu C lajeng murugi bu A, aturipun	√		Kangge nedahaken <i>unsur pembeda</i> .	Jinis : <i>kohesi gramatikal substitusi klausul</i> . Fungsi : kangge paring <i>unsur pembeda</i> , saengga basanipun mboten <i>monoton</i> utawi langkung <i>variatif</i> .

Tabel salajengipun

	"Bu...kok <u>ngaten</u> ta...bok mangga kita rembag, (data 54 KJ 10 Maret).				
55.	"Apa, lara ati...ben...ben ngerti...lan pancen <u>aku</u> wonge kaya ngene...nang ngomong ceplas-ceplos...nak ora trima ya mangga..." wangsulanipun bu A, (data 55 KJ 10 Maret).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika ibu A. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona.</i></p> <p>Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks.</p>
56.	"Nanging kandhang sapi njenengan rak nggih ngangu ibu B to bu.." pitakenipun bu C. "Keminter yo <u>sampeyan</u> ...kandhang sapiku ki ora mambu....wong saben dina tak resiko...tur tak wenehi obat anti mambu..." wangsulan ibu A, (data 56 KJ 10 Maret).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting teks. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika ibu C. 	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona.</i></p> <p>Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang ngrujuk wonten salebeting teks.</p>
57.	<u>Rasul Paulus</u> ngendika bilih piyambakipun punika tiyang Yahudi tulen, Ø tresna lan ngugemi pranataning agami, Ø tiyang Farisi ingkang semangat lan militan, pramila Ø nate ngantos nganiaya pasamuwan, (data 57 KJ 17 Maret).	√		Kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> panganggening basa.	<p>Jinis : <i>kohesi gramatikal elipsis.</i></p> <p>Fungsi : kangge <i>efektivitas</i> saha <i>efisiensi</i> basa, saengga basanipun langkung cekak saha <i>praktis</i>.</p>

Tabel salajengipun

58.	Gesangipun Gusti Yesus laras kaliyan gambaranipun Nabi Yesaya magepokan kaliyan <u>Abdining Pangeran</u> . <u>Abdining Pangeran</u> nampi sedaya pamoyok lan dipun-ina saking sesaminipun, (data 58 KJ 24 Maret).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigati wonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi anadiplosis</i> . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
59.	Awit saking punika Sang <u>Guru</u> paring pepakèn supados para <u>siswa</u> mratélakaken sihipun wonten ing cara gesang anyar inggih punika nuladha sikep gesang saha paladosanipun Sang Guru sajati, (59 KJ 28 Maret).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : panandha <i>kohesi</i> menika kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.

Tabel salajengipun

60.	Ingkang dipun anyaraken boten ingkang wonten ing <u><i>njawi</i></u> , nanging ingkang wonten ing <u><i>lebet</i></u> , inggih punika sarining gesangipun manungsa: batos lan manahipun, (<i>data 60 KJ 24 Maret</i>).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
61.	Pandangunipun pambyawara dipun wangsuli déning Zhang Da tinalesan pangajeng-ajeng: “ <u><i>Kula</i></u> namung kepéngin, ibu kula kondur, (<i>61 KJ 28 Maret</i>).	√		<ul style="list-style-type: none"> - Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i>. - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Zhang Da. 	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i> . Fungsi : menika kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .

Tabel salajengipun

62.	<u>Wilujeng</u> Paskah. <u>Wilujeng</u> ngraos-raosaken malih kedadosan Paskah lan <u>wilujeng</u> mbudidaya gesang minangka seksinipun Gusti, (data 62 KJ 28 Maret).		√	Kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal repetisi epizeuksis</i> . Fungsi : kangge paring <i>tekanan</i> utawi nyethakaken satunggaling perkawis ingkang dipunanggep wigatos wonten salebeting <i>konteks</i> .
63.	Sesambetan ingkang celak kaliyan Gusti kadosdene ingkang karaosaken dening Yesaya, ing pundi <u>piyambakipun</u> nggumantungaken pangayomanipun namung dhumateng Allah, awit inggih Gusti Allah papaning pangayoman, (data 63 KJ 31 Maret).	√		- Nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> . - Tiyang ingkang dipunmaksud menika Yesaya.	Jinis : <i>kohesi gramatikal referensi persona</i> . Fungsi : kangge nedahaken tiyang ingkang dipunmaksud wonten salebeting <i>teks</i> .
64.	Awit kemajengan teknologi lan komunikasi saged damel patrapipun tiyang dados <u>egois</u> utawi namung <u>mentingaken dhirinipun</u> , (data 64 KJ 24 Maret).		√	Kangge damel <i>variasi</i> ing <i>teks</i> .	Jinis : <i>kohesi leksikal sinonimi</i> . Fungsi : kangge damel <i>variasi</i> ing <i>teks</i> .

Tabel salajengipun

65.	Swasana sepi papan palereman inggih swasana samun lan kothong. Ayub nguningakaken punapa tiyang <u>pejah</u> taksih saged <u>gesang</u> malih. (data 65 KJ 30 Maret).		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.
66.	Kasunyatan punika saged ndadosaken kita alit ing manah kepara <u>malah</u> nggadhahi pangretosan bilih tentrem rahayu namung wonten ing 'awang-awang' kemawon, (data 66 KJ 6 Januari).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual sanesipun</i> .	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi kelebihan (aksesif)</i> . Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
67.	Lelampahan punika maringi piwulang dhateng kita sedaya <u>supados</u> boten kesesa punapa malih kangge nuruti hawa nepsu, (data 67 KJ 20 Januari).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual sanesipun</i> .	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi tujuan</i> . Fungsi : panandha <i>kohesi</i> menika kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> tartamtu kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.

Tabel salajengipun

68.	Sumangga dipun padosi setunggal kemawon. <u>Menawi</u> pinanggih setunggal kemawon, sampun samesthinipun kita memuji lan ngluhuraken Allah, (data 68 KJ 1 Januari).	√		Kangge panyambung/ panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.	Jinis : <i>kohesi gramatikal konjungsi syarat</i> . Fungsi : kangge panyambung/panggandheng antawisipun <i>satuan lingual</i> kaliyan <i>satuan lingual</i> sanesipun.
69.	Kita sampun ningali sunaring <u>cahya</u> kamulyanipun Gusti. Punapa kita sagah mbage <u>pepadhang</u> punika ing satengahing gesang (data 69 KJ 20 Januari).		√	Kangge damel <i>variasi</i> ing teks.	Jinis : <i>kohesi leksikal sinonimi</i> . Fungsi : kangge damel <i>variasi</i> ing teks.
70.	Ingkang waunipun <u>peteng</u> amargi dipun kwasani dosa, dados <u>padhang</u> amargi nampeni pangapunten lumantar pangurbananing Gusti Yesus, (data 70 KJ 24 Maret)		√	Kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.	Jinis : <i>kohesi leksikal antonimi</i> . Fungsi : kangge nyethakaken gayutaning makna kosok wangsulipun.